

ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

ეკონომიკისა და ბიზნესის ფაკულტეტი

საფინანსო, საბანკო და სადაზღვევო საქმის დარგობრივი დეპარტამენტი

თამარ ლოლობერიძე

**ეფექტურ რისკ-მენეჯმენტზე მოქმედი ფაქტორების სრულყოფის
გზები თანამედროვე საბანკო სისტემაში**

(ბიზნესის ადმინისტრირების დოქტორის აკადემიური ხარისხის მოსაპოვებლად
წარდგენილი დისერტაცია)

სპეციალობა: ბიზნესის ადმინისტრირება
სამეცნიერო ხელმძღვანელი: ბიზნესის მართვის დოქტორი,
ასოცირებული პროფესორი, ლელა ონიანი

ბათუმი-2019

შესავალი-----	3
თავი1. საბანკო რისკების მართვის თეორიული ასპექტები-----	10
1.1 რისკის თეორიის განვითარების ეტაპები-მსოფლიო მკვლევართა შეხედულებები-----	10
1.2 რისკ-მენეჯმენტი - მეცნიერება რისკების მართვის შესახებ-----	22
1.3 რისკები საბანკო ბიზნესში-----	27
თავი 2. რისკ-მენეჯმენტის რეგულირების თანამედროვე მექანიზმი-----	41
2.1.საბანკო რისკების მაკროეკონომიკური რეგულაციები განვითარებულ ქვეყნებში-----	41
2.2.ეროვნული ბანკის ზედამხედველობის როლი რისკ-მენეჯმენტის სისტემის სრულყოფაში -----	56
2.3 შიდა კონტროლისა და აუდიტის როლი რისკების სტრატეგიულ მართვაში-----	64
თავი 3. რისკ-მენეჯმენტის ეფექტიანობის ძირითადი ფაქტორები და მათი გავლენის არეალი ქართულ საბანკო ბიზნესზე-----	77
3.1. ფინანსური და არაფინანსური რისკების ემპირიული ანალიზი და მართვა-----	77
3.2. ვადაგადაცილებული სესხებით გამოწვეულ საკრედიტო რისკთან მაკროეკონომიკური მაჩვენებლების კორელაციის დადგენა და პროგნოზირება-----	97
3.3. რისკ-კულტურის ჩამოყალიბების ტენდენციები ქართულ კომერციულ ბანკებში-----	110
დასკვნები და წინადადებები-----	120
გამოყენებული ლიტერატურა-----	128
დანართები-----	139

შესავალი

თემის აქტუალობა. საბანკო ბიზნესის მართვა თავისთავში მოიცავს განუსაზღვრელობის ელემენტებს, რომელიც რისკული გადაწყვეტილებების მიღებაში ვლინდება და ამავე დროს მოგების მიღების წყაროს წარმოადგენს. რისკი და განუსაზღვრელობა, ადამიანის ცხოვრების თანამგზავრია მისი დაბადებიდან გარდაცვალებამდე. თითქმის ყოველდღიურად გვიწევს რისკიანი გადაწყვეტილების მიღება, რამდენადაც ბუნებრივი და საზოგადოებრივი მოვლენების სტოქასტური (შემთხვევითი სიდიდეები, განსაზღვრული რაიმე პარამეტრებით) ხასიათი არ იძლევა საშუალებას მოვლენების განვითარება წინასწარ იქნას ნაკარნახევი. ეს გარემოება ადამიანის საქმიანობასთან დაკავშირებულ მრავალ პრობლემას ქმნის, იქნება ეს ეკონომიკური, პოლიტიკური, მმართველობითი თუ სამეცნიერო. მომავალი ყოველთვის თითქოსდა ღიაა, მაგრამ განუსაზღვრელი.

ადამიანის დამოკიდებულება სამყაროსთან განუსაზღვრელობის იმ ზომითაა გამსჭვალული, როგორცაა განსაზღვრულობა. პრინციპულად მნიშვნელოვანია ამ მომენტების ერთიანობა. ერთი მოვლენის შეფასებისას განსაზღვრულობა-განუსაზღვრელობის კუთხით ნიშნავს, რომ ის რის შესახებაც არსებობს ინფორმაცია, მოვლენის ნაწილს ხდის განსაზღვრულს, ხოლო ინფორმაციის არ არსებობის ნაწილში კი მოვლენა განუსაზღვრელია. ე.ი. აქედან დასკვნა, რომ განუსაზღვრელობას წარმოქმნის განსაზღვრულობის არ არსებობა.

თანამედროვე სამყაროს „რისკების საზოგადოებას“ უწოდებენ, ვინაიდან, საბაზრო ეკონომიკის პირობებში სუბიექტებს დამოუკიდებელი სამეწარმეო გადაწყვეტილებების მიღება უხდებათ, შესაბამისად, სულ უფრო იზრდება და ფართოვდება განუსაზღვრელობისა და რისკის მასშტაბები. ამას ემატება ტექნიკური პროგრესიც, რაც დადებითად აისახება მოგების მაქსიმიზაციაზე, თუმცა ის ახალი რისკების წყაროსაც წარმოადგენს.

ძველბერძნულ კვლევებში, ფილოსოფიურ მეცნიერებებში, ბევრი შრომაა გაწეული განუსაზღვრელობის ცნების არსის ახსნისათვის, თუმცა ვნახავთ, რომ ეს კვლევები ძირითადად ყოფით ცხოვრებაში თითოეული ადამიანის წინაშე

მომავლის განსაზღვრულობის პრობლემაზეა აგებული, რომელიც მათემატიკოსებმა უფრო მაღალ დონეზე აიყვანეს.

ფილოსოფიური მეცნიერების მიხედვით, „განუსაზღვრელობა - ეს არის გადაწყვეტილების მიმღები ტვინის მდგომარეობა, ანუ მისი ცოდნის დონე კონკრეტული სიტუაციის შესახებ“.

ამ განმარტების მიხედვით, გარკვეულწილად განუსაზღვრელობის მასშტაბების ზრდას ხელს უწყობს თითოეული სუბიექტის ცოდნის დაბალი დონე კონკრეტული სიტუაციის ირგვლივ და არა თვით „განუსაზღვრელობის“, როგორც, რაღაც დაუძლეველი ფენომენის არსებობა. სწორედ ამ განმარტებიდან გამომდინარე, ჩემი სადისერტაციო ნაშრომის მაღალ დონეზე დასამუშავებლად აუცილებლად მიმაჩნია ღრმად შევისწავლო უძველესი დროიდან დღემდე მეცნიერთა მიერ ჩატარებული კვლევები რისკისა და განუსაზღვრელობის შესახებ, რათა მიღებული დასკვნა საბანკო სფეროს რისკ-მენეჯმენტის ფაქტორების კვლევისას, იყოს მეტად განსაზღვრული და თანაფარდობა „რისკი-სარგებელი“ რეალურ ჩარჩოში აღმოჩნდეს.

რისკის აღქმისას, ფსიქოემოციური განწყობა მიმართულია საფრთხის მოლოდინისკენ და იწვევს ადამიანის შესაძლებლობების დათრგუნვას, თუნდაც წამიერად, მაგრამ გადაწყვეტილების მიღებაზე შესაძლებელია მნიშვნელოვანი გავლენა მოახდინოს.

თანამედროვე კომერციულ ბანკებს მრავალფეროვანი და მრავალრიცხოვანი რისკების პირობებში უწევთ საქმიანობა, ვინაიდან ისინი ურთიერთობენ კლიენტებთან, პარტნიორებთან, ზოგადად გარემოსთან, რომლებთანაც წარმოქმნილი რისკები გენერირდება საბანკო რისკებად, სწორედ აქედან გამომდინარე აუცილებელია საბანკო რისკების მართვის სისტემის ჩამოყალიბება. საბანკო რისკებზე განსაკუთრებული მნიშვნელობის მინიჭების ერთ - ერთი მიზეზი ბანკების თავიანთ კონტრაგენტებთან მჭიდრო კავშირია.

ბანკი, როგორც ცენტრალური ფიგურა საბაზრო სუბიექტებს ერთმანეთთან აკავშირებს, ამიტომ თითოეული ეკონომიკური სუბიექტის წინაშე წარმოქმნილი რისკი ხელს უწყობს საბანკო რისკ ფაქტორების გაჩენას, რომლის უმართაობაც ეკონომიკური კრიზისის საფუძველი ხდება. საბანკო ბიზნესის უსაფრთხოებასთან

დაკავშირებული პრობლემები ყოველთვის ითვლებოდა მნიშვნელოვან და აქტუალურ საკითხად. ამასთან დაკავშირებით, ქართულ საბანკო სისტემაში ყველაზე მწვავე პრობლემას მართვის მეთოდების ხარისხის გაუმჯობესება და რისკ-მენეჯმენტის პროცედურების მიმდინარე საქმიანობაში რეალურად დანერგვა წარმოადგენს.

რისკების მართვის სისტემურობას არსებითი მნიშვნელობა აქვს ბანკის წარმატებასა და მდგრადობის უზრუნველყოფაში. დღევანდელი ბაზარი რისკ-მენეჯმენტის მაღალ სტანდარტებს მოითხოვს, რაც განპირობებულია კონკურენციის ზრდით. კონკურენციიდან გამომდინარე იზრდება მოთხოვნები სწრაფ და ეფექტიან გადაწყვეტილებების მიღებაზე, ამას კი შესაბამისად უკვე მოჰყვება თანმდევი რისკების ეფექტიანად მართვის აუცილებლობა. მეორე მიზეზი არის ის, რომ იზრდება და ფართოვდება ბიზნეს გარემო, რაც თავის მხრივ მეტყველებს ბიზნესში სარისკო გადაწყვეტილებების ზრდაზე.

ეკონომიკური ზრდის მაღალი ტემპების კვალდაკვალ, საბანკო სისტემამ უნდა უზრუნველყოს საიმედოობის მაღალი დონე. სწორედ საიმედოობა წარმოადგენს სტაბილური განვითარებისა და კლიენტთა ნდობის მოპოვების მაღალ გარანტს. პირველ რიგში რისკ-მენეჯმენტის პრაქტიკული მნიშვნელობა და მისი არსებითობა გაცნობიერებული უნდა იქნეს ბანკის აქციონერებისა და მთავარი მმართველი რგოლის მიერ. განვითარებულ ქვეყნებში რისკ-მენეჯმენტის სისტემა უკვე დიდი ხანია აღიარებულია ბანკის სასიცოცხლოდ აუცილებელ ელემენტად და მისი კონკურენტუნარიანობის გარანტად.

საქართველოს ეკონომიკაში ორი ათეული წლის განმავლობაში განვითარებულმა მოვლენებმა აჩვენა, რომ საბანკო რისკების არასრულყოფილად შეფასებამ საბანკო ბაზარზე ბანკების შემცირება გამოიწვია, ამიტომაც მიგვაჩნია, რომ ეფექტიანი რისკ-მენეჯმენტის მექანიზმის სრულყოფა და მართვის თანამედროვე სტანდარტებთან მისი შესაბამისობა აქტუალური არის ქართულ კომერციულ ბანკებს შორის ჯანსაღი კონკურენციული გარემოს ჩამოყალიბებისა და მათი მდგრადობის საკითხებში.

კვლევის მიზნები და ამოცანები. სადისერტაციო ნაშრომის ძირითადი მიზანია საქართველოში მოქმედი კომერციული ბანკების რისკ-მენეჯმენტის დონის შესწავლა,

რისკების ეფექტიანი მართვის დაკავშირებული პრობლემების გამოვლენა და სრულყოფის გზების დასახვა. შესწავლილი იქნას საბანკო სფეროში არსებული და მოსალოდნელი რისკების დადგომის მიზეზები, როგორ ხდება მათი იდენტიფიცირება და შეფასება, მათი გავლენა ფინანსური ინსტიტუტების მდგრადობასა და სანდოობაზე. გამოვლენილი პრობლემების საფუძველზე შემუშავდეს თეორიულად დასაბუთებული მიდგომები და პრაქტიკული რეკომენდაციები ეფექტიანი რისკ-მენეჯმენტის მექანიზმის შექმნასთან დაკავშირებით. დასახული მიზნის მისაღწევად შევიმუშავეთ შემდეგი კონკრეტული ამოცანები:

- შესწავლილი იქნეს მსოფლიო მკვლევართა შეხედულებები რისკის, როგორც მეცნიერული მიმართულების შესახებ;
- შესწავლილი იქნეს რისკ-მენეჯმენტის, როგორც მეცნიერული მიმართულების ჩამოყალიბებისა და ევოლუციის ეტაპები;
- განხილული და გაანალიზებული იქნეს საბანკო ბიზნესში არსებული რისკები და მათი გამომწვევი ფაქტორები;
- შესწავლილი და გაანალიზებული იქნეს ყველა ის რეგულაციები, რომელიც ვრცელდება საბანკო სისტემაში არსებული რისკების მართვაზე;
- განხილული იქნეს საქართველოს ეროვნული ბანკის, როგორც ზედამხედველისა და მეთვალყურის როლი საბანკო სისტემის მართვის სისტემის სრულყოფაში;
- შესწავლილი იქნეს თუ როგორ არის ცალკეულ კომერციულ ბანკებში დანერგილი შიდა კონტროლის სისტემა რისკების იდენტიფიცირების, შეფასებასა და მონიტორინგთან მიმართებაში;
- შესწავლილი და გაანალიზებული იქნეს ფინანსური და არაფინანსური რისკები და მათზე მოქმედი ფაქტორები სისტემური ბანკების მაგალითზე;
- გაკეთდეს ვადაგადაცილებული სესხების, როგორც ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი საკრედიტო ფაქტორის ემპირიული ანალიზი და შესწავლილი იქნეს მაკროეკონომიკურ ფაქტორთა ურთიერთდამოკიდებულება;
- შესწავლილი იქნეს ქართულ კომერციულ ბანკებში რისკ-კულტურის

ჩამოყალიბების ტენდენციები და შემუშავებული იქნეს შესაბამისი წინადადებები;

კვლევის საგანი. საბანკო რისკები და რისკ-ფაქტორები;

კვლევის ობიექტი. საქართველოს საბანკო სისტემა არსებული სისტემური კომერციული ბანკები;

პრობლემის შესწავლის მდგომარეობა. რისკების მართვისა და მათზე მოქმედი ფაქტორების, ასევე საბანკო რისკ-მენეჯმენტის ეფექტიანობის თეორიული და პრაქტიკული საკითხები შესწავლილი აქვთ შემდეგ უცხოელ მეცნიერებს: ჯ. ბეზისს, ჯ. ჰალს, მ. კროჰს, ა. გოშს, პ.ლონციხს, დ.მარცინკოვსკის, ა.ვოლკოვს და სხვებს.

ქართველ მეცნიერთაგან საბანკო სისტემაში არსებული რისკების მართვასთან დაკავშირებული პრობლემები განხილული აქვთ თავიანთ ნაშრომებსა და სახელმძღვანელოებში: გ. ცუცქირიძეს, ი. კოვზანაძეს, გ. კონტრიძეს, ა. ერგეშიძეს, ლ. ონიანს, მ. შიუკაშვილს, პ. ჩაგანავას, გ. ცაავას და სხვებს, მიუხედავად ჩატარებული კვლევებისა, საბანკო რისკ-მენეჯმენტთან დაკავშირებული პრობლემები არ არის ამოწურული. ეს ბუნებრივიცაა, ვინაიდან, ეკონომიკაში მიმდინარე პროცესები, ფინანსური ინტეგრაცია აჩენს სულ უფრო ახალ რისკებს, რაც საჭიროებს მათ შესწავლასა და მართვის ახლებური მიდგომების ჩამოყალიბებას, რამაც განსაზღვრა ჩვენი საკვლევი თემის შერჩევა, მიზანი და ამოცანები.

კვლევის თეორიული და მეთოდოლოგიური საფუძვლები. მონაცემების სისტემატიზაცია, მათი ანალიზი „პირსონის კორელაციისა“ და რეგრესული მეთოდით რისკებსა და ფაქტორებს შორის დადგენილი ურთიერთკავშირების წარმოდგენა ფორმულებით და გრაფიკებით.

მეცნიერული სიახლე. სადისერტაციო ნაშრომის სიახლე მდგომარეობს შემდეგში.

- წარმოდგენილია რისკის ცნების წარმოშობის წინაპირობები, მისი, როგორც თეორიის შეცნობისა და განვითარების 4 ეტაპი;
- განხილულია ალბათობის თეორიის როლი, რისკის სიდიდის განსაზღვრასა და რისკების თეორიის ევოლუციაში.
- შესწავლილია და გაანალიზებულია წარსულის საბანკო პრაქტიკაში დაშვებული შეცდომები, რამაც საფუძველი ჩაუყარა სხვადასხვა სახის რისკების წარმოშობას და

თანამედროვე რისკ-მენეჯმენტის, როგორც მეცნიერების ჩამოყალიბებასა და განვითარებას.

- ახლებურადაა წარმოდგენილი საბანკო რისკის არსი, რომელშიც განმსაზღვრელ ფაქტორად მიჩნეულია ბანკისა და მის ბიზნეს პარტნიორთა საქმიანობის შედეგების მატერიალიზაცია ბანკის ფინანსური რესურსების დანაკარგებში;
- შესწავლილი გვაქვს ევროპისა და ამერიკის შეერთებული შტატების საბანკო სისტემაში არსებული რისკების მაკროეკონომიკური რეგულაციები, სტრეს-ტესტირებით მიღებული შედეგების ანალიზი. შედეგად გამოვლენილი გვაქვს ერთფაქტორიანი და მრავალფაქტორიანი სტრეს-ტესტირების მეთოდების გამოყენების დადებითი და უარყოფითი მხარეები, რაზეც გაკეთებული გვაქვს შესაბამისი დასკვნები.
- შესწავლილი გვაქვს საქართველოს საბანკო სისტემაში არსებული რისკების მართვის მარეგულირებელი დოკუმენტები და რისკების შეფასების საერთო პროგრამა “GRAPE” (General Risk Assessment Program), რომელსაც ეფუძნება საქართველოს ეროვნული ბანკის რისკებზე ორიენტირებული საზედამხედველო პროცესი;
- განხილული გვაქვს კომერციული ბანკების საქმიანობის შიდა კონტროლის სისტემა და მისი განხორციელების ძირითადი ეტაპები და ტიპები, კერძოდ შიდა აუდიტის როლი საბანკო რისკების პრევენციულ ღონისძიებებში. შეფასებული გვაქვს ბანკების დისტანციური მომსახურების სფეროში არსებული რისკების სტრუქტურა და მაღალრისკიანი ობიექტები. შესაბამისად ჩამოყალიბებული გვაქვს ამ სფეროში აუდიტის პროცესის წარმართვის თანმიმდევრობა.
- „პირსონის კორელაციის“ მეთოდის გამოყენებით დადგენლია სისტემურობის განმსაზღვრელი კომერციული ბანკების ვადაგადაცილებული სესხით წარმოქმნილ საკრედიტო რისკზე მაკროეკონომიკური მაჩვენებლების გავლენა;
- განისაზღვრა საკრედიტო რისკთან მიმართებაში, მაკროეკონომიკური მაჩვენებლების სტატისტიკურად მნიშვნელოვნების დადგენის შედეგად მაკროეკონომიკურ მაჩვენებელთა „შოკური ცვლილებისას“ საკრედიტო რისკის მოსალოდნელი ზომა;
- კომერციული ბანკების ფინანსური ანგარიშგების აუდიტორული დასკვნების შესწავლის საფუძველზე, საკრედიტო და საოპერაციო რისკის რეგრესული ანალიზის

ჩატარებისათვის აიგო მრავლობითი რეგრესიის მოდელი იმ ფაქტორთა შერჩევით, რომლებიც ყველაზე მეტ გავლენას ახდენენ საკრედიტო რისკზე. ფინანსურ მაჩვენებელთა დროითი მწკრივების მიხედვით გაკეთდა საკრედიტო რისკის მომავალი ორი წლის პროგნოზი;

- საოპერაციო და საკრედიტო რისკების რეგრესული ანალიზით მიღებული შედეგების საფუძველზე დავადგინეთ მათი გავლენა ბანკის ფინანსურ შედეგებზე და რისკების მართვის ეფექტიანობის ასამაღლებლად შევიმუშავეთ სარეკომენდაციო წინადადებები;
- თვისობრივი მეთოდის გამოყენებით დადგინდა საქართველოს კომერციულ ბანკებში არსებული რისკ-კულტურის დონე და მიღებული შედეგების გაანალიზების საფუძველზე შემუშავებული იქნა წინადადებები მისი შემდგომი სრულყოფის მიზნით;

ნაშრომის თეორიული და პრაქტიკული მნიშვნელობა. ნაშრომს აქვს როგორც თეორიული, ასევე პრაქტიკული ღირებულება. მისი ჩართვა სამაგისტრო პროგრამაში გააუმჯობესებს სწავლების ხარისხს, სტუდენტებს დაეხმარება რიკს-მენეჯმენტის როგორც მეცნიერული მიმართულების ჩამოყალიბების შესახებ თეორიული ცოდნის გაღრმავებაში, ასევე რისკების იდენტიფიცირების, შეფასებისა და ანალიზის ახალი მეთოდებისა და მიდგომების შესწავლაში. კვლევის შედეგებს აქვს პრაქტიკული მნიშვნელობაც, რადგან მასში წარმოდგენილია კომერციულ ბანკებში საკრედიტო რისკ-მენეჯმენტის სრულყოფისა და ეფექტიანად წარმართვის რეკომენდაციები.

შრომების პუბლიკაცია. დისერტაციის ძირითადი შინაარსი და კვლევის შედეგები გამოქვეყნებულია ავტორის სამეცნიერო ნაშრომებში.

დისერტაციის სტრუქტურა. ნაშრომი შედგება შესავლის, სამი თავის, 9 ქვეთავის, დასკვნებისა და წინადადებისგან. მოიცავს კომპიუტერზე ნაბეჭდ 138 გვერდს, თან ერთვის 114 დასახელების გამოყენებული ლიტერატურისა და 25 დანართის ნუსხა.

თავი1. საბანკო რისკების მართვის თეორიული ასპექტები

1.1 რისკის თეორიის განვითარების ეტაპები-მსოფლიო მკვლევართა შეხედულებები

ტერმინ „რისკს“ გააჩნია საკმაოდ ძველი ეტიმოლოგია. ლეგენდარული „ილიადა და ოდისეას“ შემქმნელი ძველი ბერძენი პოეტის ჰომეროსის განმარტებით, რისკი არის „კლდეებს შორის ლავირების საშიშროება“. (Homer, 8-th century)

რისკის შეცნობის პირველი მცდელობები დაკავშირებულია მე-13 საუკუნესთან, კონკრეტულად კი აზარტულ თამაშებთან. საოცარია ის ფაქტი, რომ წარსულში არავინ არ ცდილობდა შესაძლო გამოსავლის რიცხვთა გაანგარიშებას და ჩვენი აზრით ამის ძირითადი მიზეზი მდგომარეობდა ასეთი გაანგარიშებების ინტერესის აქ ქონაში.

კამათელი იყო მნიშვნელოვანი გასართობი დიდგვაროვნებისათვის და თამაშის შედეგს ისინი ღმერთის ნებად თვლიდნენ, შესაბამისად არ ცდილობდნენ მოსალოდნელი შედეგის შესახებ ინფორმაცია გაანგარიშებით მიეღოთ. სათამაშო კამათლის გაგორებისას შესაძლო ციფრების მოსვლის ყველაზე ადრეული მცდელობა ფრანგი ფილოსოფოსის რიშარ დე ფურნივალის პოემაში „სიყვარულის საუკეთესოობა“ გვხვდება (Rouse, 1974:256).

თუმცა, თამაშების კანონზომიერებების დადგენა პირველად მე-16 საუკუნეში იტალიელი მათემატიკოსის, ფილოსოფოსისა და ასტროლოგის ჯეროლამო კარდანოს მიერ მოხდა, რომელმაც დაწერა წიგნი “შემთხვევით თამაშებზე“. ამ წიგნში იყო გადმოცემული პირველი სერიოზული მცდელობები ალბათობის თეორიის სტატისტიკური პრინციპების შესახებ. კარდანოს კვლევები უდევს საფუძვლად დღეს ალბათობის გათვლის წესს, ანუ ხელსაყრელი შემთხვევების ფარდობა ცდათა სასრულ რაოდენობასთან. მაგრამ უნდა აღინიშნოს, რომ თვით კარდანო ალბათობის ცნებას არ იყენებდა და უპირატესობას სიტყვა „შანსს“ ანიჭებდა. (Gorroochurn, 2012:14)

მე-17 საუკუნეში ფრანგმა მათემატიკოსმა ბლეზ პასკალმა, რომელიც იკვლევდა აზარტულ თამაშებს, ფრანგ მათემატიკოს პიერ დე ფერმასთან ერთად გადაწყვიტა მათემატიკური ამოცანა ორ აზარტულ მოთამაშეს შორის ბანქოს გადანაწილებაზე დაუმთავრებელი თამაშის შეწყვეტის მომენტისათვის, როდესაც ერთი მოთამაშის

პოზიცია აჭარბებდა მეორე მოთამაშის პოზიციას. ფერმა და პასკალი ბანქოს თანაბარ განაწილებას ეწინააღმდეგებოდნენ და თვლიდნენ, რომ ეს იყო აბსოლუტურად უსამართლო გადაწყვეტილება.

აქედან შეგვიძლია დავასკვნათ, რომ ჯერ კიდევ შორეულ წარსულში ყურადღება მორალურ სამართალს ექცეოდა. ამ პრობლემის თავიდან ასაცილებლად პასკალმა და ფერმამ კვლევები გააგრძელეს და ალბათობის თეორია შექმნეს, რომელმაც მეცნიერებს რისკის სიდიდის განსაზღვრისათვის ახალი შესაძლებლობები მისცა. მათ მიერ აგრეთვე მომავალი შემთხვევითი მოვლენების გათვლის სისტემური მეთოდი იქნა შემოთავაზებული.

ეს კვლევები მსოფლიო მნიშვნელობის გარღვევა იყო, რომელმაც შესაძლებლობა მისცა კაცობრიობას მოსალოდნელი შემთხვევის პროგნოზირება მოეხდინა. ამ გამოგონების გამოყენების პრობლემა კი მდგომარეობდა იმაში, რომ მას ალბათობების არსებობა ედო საფუძვლად, ხოლო ამისათვის კი დიდი ინფორმაციული მონაცემები იყო საჭირო. (Hall, 2005).

ამ მიმართულებით, კვლევა რა თქმა უნდა არ დასრულებულა და მომდევნო პრობლემა ინგლისელმა ჰაბერდაშერმა ჯონ გრაუნტმა შეისწავლა, რომელმაც დაადგინა, რომ გადაწყვეტილების მიღება შერჩევის მეთოდით შეიძლება. 1662 წელს ლონდონში მან წიგნი „გარდაცვალების დასაბუთების ბუნებრივი და პოლიტიკური დაკვირვებები“ გამოსცა, რომელშიც პირველად იქნა გამოყენებული შერჩევითი და ალბათური მეთოდები, რაც რისკის მართვის საფუძველს შეადგენს. მოგვიანებით ინგლისელმა ასტრონომმა და გეოფიზიკოსმა ედმუნდ გალლეი დაეყრდნო რა გრაუნტის მეცნიერულ მიდგომებს, სტატისტიკური კვლევა ქალაქ ბრესლაიში 1687-1691წლებში შობადობისა და სიკვდილიანობის შესახებ მნიშვნელოვანი ინფორმაციის საფუძველზე ჩაატარა და უნიკალური შედეგიც მიიღო: ამ ქალაქში მცხოვრებთა საერთო რაოდენობა შეაფასა, ცხრილები შეიმუშავა, რომელშიც მოსახლეობა ასაკობრივი ნიშნით დაყო, რითაც შესაძლებლობა მიეცა გარდაცვალების დადგომის ალბათობა გამოეთვალა. ეს ცხრილები დღესაც წარმატებით გამოიყენება სიცოცხლის დაზღვევაში. გალლეიმ დეტალური მათემატიკური ანალიზი ჩაატარა სხვადასხვა რენტის სიდიდეების დასადგენად. თანამედროვე პერიოდში რისკების მართვა

დაზღვევის მეთოდით, გრაუნტისა და გალლეს იდეების გამოყენების გარეშე არასრულყოფილი იქნებოდა (Graunt, 1964:15, 44-47).

მე-17 საუკუნის დასაწყისში საზღვაო რისკების დაზღვევა ინგლისის სადაზღვევო ბიზნესში ძალზედ აქტუალური იყო. ამ მიმართულებით, ინფორმაციის მიღების შესაძლებლობა თითქმის არ იყო, ამიტომ პორტებში მეზღვაურები, ვაჭრები, გემის და ტვირთის მფლობელები ყავახანაში იკრიბებოდნენ, რომელიც ედვარდ ლოიდს ეკუთვნოდა. მას ეკუთვნის მოსალოდნელი რისკების დაზღვევის შესახებ საინფორმაციო ფურცლის გამოშვების იდეა, რომელიც შეიცავდა ინფორმაციას გასული და შემოსული გემების, საზღვარგარეთის მდგომარეობების, ზღვის შესახებ, გემის ჩაძირვის და ა.შ. აშკარა გახდა, რომ წინასწარ ინფორმაციის მიღება სხვადასხვა მოსალოდნელი საფრთხეების შესახებ არასასურველ შემთხვევათა რაოდენობას ამცირებდა და ეს ალბათობის თეორიის დამსახურებით ხდებოდა.

მიუხედავად იმისა, რომ ალბათობის თეორიის კვლევებმა რისკების თეორიაში დიდი გადატრიალება მოახდინა, მაინც შორს იდგა მისი გამოყენებით რისკის ზუსტი შეფასებისაგან. ერთი სირთულე, რომელიც თან ახლავს ალბათობის თეორიის გამოყენებას არის ის, რომ ალბათობების გათვლა უკვე დამდგარი მოვლენების მონაცემების საფუძველზე ხდება და შესაბამისად, მომავალში მოსალოდნელი შემთხვევების შესახებ ინფორმაცია ნაკლებად სარწმუნო ხდება, რაც თავისთავად ართულებს გადაწყვეტილების მიღებას.

რიკების თეორიის მეორე პერიოდი 1700-1900 წლებში დაიწყო. მე-18 საუკუნის დასაწყისში გერმანელმა ფილოსოფოსმა ლეიბნიც გოტფრიდ ვილგელმა იდეა წამოაყენა, ხოლო შვეიცარიელმა მათემატიკოსმა იაკობ ბერნულმა დიდ რიცხვთა კანონი და სტატისტიკის ძირითადი პროცედურები შეიმუშავა. ნაშრომში „დიდ რიცხვთა კანონი“ ბერნულმა აჩვენა, რომ შემოსაზღვრული მონაცემების პირობებში შესაძლებელია მოვლენის ალბათობისა და სტატისტიკური მნიშვნელობების გათვლა. მან პირველმა შეძლო რეალური მოვლენების შეზღუდული ინფორმაციის საფუძველზე ალბათობის გათვლა და მიიღო დაშვება, რომ მოვლენის დადგომის სხვა თანაბარ პირობებში ადგილი ექნება იგივე კანონზომიერებებს, როგორსაც ადგილი წარსულში დამდგარ მოვლენებზე აქვს. შემდეგი მეცნიერული კვლევის შედეგი

ბერნულის მოღვაწეობაში არის ის, რომ გადაწყვეტილების არჩევასა მეტი ყურადღება რისკის შედეგს ექცევა, ვიდრე მისი დადგომის ალბათობას და ამის გამოსაკვლევად „რისკის სარგებლიანობის“ ცნება გამოიყენა. სწორედ ამ თეორიაზე დაფუძნდა თანამედროვე პერიოდის პორტფელური ინვესტიციების თეორია. (Bolthausen, 2013:73-74).

უნდა აღინიშნოს, რომ რისკების მართვაში დიდი მნიშვნელობა თვით პიროვნებას ენიჭება, რომელიც რისკის შეფასებას ახდენს, ვინაიდან ცალკეული ადამიანები მოსალოდნელი რისკის განვითარებას სხვადასხვაგვარად უყურებენ. მე-18 საუკუნეში სამეწარმეო საქმიანობაში რისკების მართვის ახალი პრინციპი ყალიბდება, რომელიც კლასიკური პოლიტეკონომიის ეკონომიკური ანალიზის პარადიგმასთან იყო დაკავშირებული, ის პირველად შოტლანდიელმა პოლიტეკონომისტმა და ფილოსოფოსმა ადამ სმითმა დაამუშავა თავის წიგნში „ხალხთა სიმდიდრისა და ბუნების კვლევების,, შესახებ (1784). იგი განიხილავს დაქირავებით დასაქმებულთა შრომის ანაზღაურების, ლატარიის ფუნქციონირებასა და სადაზღვევო საქმესთან დაკავშირებულ სამეწარმეო რისკებს. ხელფასში განსხვავების რისკის ფაქტორად სმითი ამტკიცებს, რომ დაქირავებულები მეტ ხელფასს მოითხოვენ, როდესაც მათი მუდმივი დასაქმება გარანტირებული არ არის. ეს მიდგომა შემდგომში დამქირავებელსა და დაქირავებულს შორის შრომითი ხელშეკრულების გაფორმებას დაედო საფუძვლად.

სმითმა პირველმა აჩვენა, რომ სამეწარმეო რისკს აქვს არა მხოლოდ ეკონომიკური, არამედ ფსიქოფიზიკური ბუნება და მივიდა დასკვნამდე, რომ „მაღალი რისკის შემცველი პროფესიები არის უფრო მაღალი ხელფასის მიღების გარანტი, ვიდრე დაბალი რისკების შემცველი პროფესიები“. ეს დასკვნა რისკის თეორიის ცნობილ პოსტულატს - „რისკისა და შემოსავლიანობის დონეს შორის კავშირი“ დაედო საფუძვლად. ამ დროს კლასიკური თეორია ჩამოყალიბდა, რომელიც ერთმანეთს აკავშირებს რისკის ცნებას სამეწარმეო მოგებასთან, რის შესახებაც იდეა ინგლისელ ფილოსოფოსს ჯონ სტიუარტ მილს ეკუთვნის.

წიგნში „პოლიტიკური ეკონომიის პრინციპები“ მილი სამეწარმეო მოგებას, როგორც კაპიტალისტის „ხელფასს“, დაბანდებული კაპიტალის „წილს“ და რისკის

„გადასახადს“ განიხილავს. მილის აზრით, რისკის გადასახადი, ეს არის შესაძლო ზარალის კომპენსაცია, დაკავშირებული სამეწარმეო საქმიანობისას კაპიტალის დაკარგვის საფრთხესთან (Laughlin, 1885:62-67).

მოგვიანებით, ამერიკელმა ეკონომისტმა ჯონ მორის კლარკმა რისკი სამეწარმეო მოგების მიღების ერთადერთ წყაროდ ჩათვალა. შემდგომი კვლევები რისკის შესახებ გერმანელ ეკონომისტს ჯოან ჰეინრიხ ვონ ტიუნენს ეკუთვნის. თავის ნაშრომში „იზოლირებული სახელმწიფო სოფლის მეურნეობისა და ეროვნული ეკონომიკასთან ურთიერთობაში“ (1850წ.) პირველმა ახსნა ინოვაციური რისკების არსი სამეწარმეო საქმიანობაში. მანვე გაანალიზა მეწარმის მოგების გაანგარიშების წესი, რომელიც მისი ახსნით მიიღება მთლიან შემოსავალს გამოკლებული საინვესტიციო კაპიტალის სარგებელი, მართვის გადასახადი და დაზღვევის პრემიის გადასახადი. მეწარმის მოგება, როგორც ვხედავთ იმ რისკებისაგან მიღებული შემოსავალია, რომელიც განუსაზღვრელობის გამო სადაზღვევო კომპანიის მიერ არ დაიფარება. აქ „რისკის“ პირობებსა და „განუსაზღვრელობის“ პირობებს შორის სხვაობის ნიშნები გაჩნდა.

რისკის თეორიის განვითარების მესამე ეტაპი 1900-1960 წლებს მოიცავს. ამ პერიოდში რისკის ცნება სამეწარმეო საქმიანობისაგან უკვე განუყოფელია. რისკის ცნობადობა კიდევ უფრო გაიზარდა ბუნებრივი პირობების არამდგრადი შედეგების გაანალიზების საფუძველზე.

სამყარო ასე ვთქვათ, სხვადასხვა სახის, შედეგების, განსაზღვრულობისა და განუსაზღვრელობის ნიშნების მატარებელი რისკებით გაივსო. ბუნებრივია, რისკს მეტი ყურადღება არა მხოლოდ მეცნიერების მხრიდან მიექცა, არამედ, ცალკეული ადამიანებისათვისაც შესამჩნევი გახდა და მისი მართვის მეთოდების ძიება ახალ მიმართულებად ჩამოყალიბდა. აუცილებელი გახდა რისკების მართვის, მათი შეფასების და პროგნოზირების ახალი მიდგომების დამუშავება, რომელიც მათემატიკური აპარატის გარეშე გადაუწყვეტელი დარჩებოდა დღესაც.

ამერიკელ ეკონომისტს ჯოზეფ შუმპეტერს მნიშვნელოვანი წვლილი მიუძღვის ამ სფეროში, რაც თავის წიგნში „ეკონომიკური განვითარების თეორია“ (1912 წ.) აქვს განხილული. ინოვაციური რისკების მართვისათვის მან მეწარმეს ახალი მიდგომა

შესთავაზა. იგი ამტკიცებდა, რომ „ტექნოლოგიურმა ინოვაციებმა შეიძლება გაზარდოს მოგების მიღების პროცენტი, მაგრამ ამავე დროს ინოვაციურ რისკს განიხილავდა არა მხოლოდ ერთი მეწარმის დადებითი შედეგის მისაღებ მექანიზმს, არამედ ასაბუთებდა, რომ ინოვაციური რისკების მართვისადმი ახლებური მიდგომა დადებით გავლენას მოახდენდა მთლიანად ეკონომიკის ზრდაზე“ (Laino, 2011:3).

მოცე საუკუნის პირველ მეოთხედში (1842–1924) ინგლისელმა მეცნიერმა ალფერდ მარშალმა და ინგლისელმა ეკონომისტმა არტურ სესილ პიგუმ სამეწარმეო რისკის „ნეოკლასიკური თეორია“ შეიმუშავეს, რომლის არსი მდგომარეობს შემდეგში: საბაზრო ეკონომიკაში საწარმოს უწევს მუშაობა განუსაზღვრელობის პირობებში, ვინაიდან, მოგება შემთხვევითი სიდიდე და ცვალებადი არის, ამიტომ მეწარმეს არა მხოლოდ მოგების სიდიდე აინტერესებს, არამედ მოგების ალბათური რყევები. ამ თეორიის მიხედვით მცირე, მაგრამ გარანტირებული მოგება უფრო სარგებლიანია, ვიდრე მაღალი, მაგრამ საეჭვო. აქედან გამომდინარეობს დასკვნა აზარტულ თამაშებში მონაწილეობის უსარგებლობაზე. (Moscati, 2003)

1921 წელს ამერიკელმა ეკონომისტმა ჩარლზ ნაიტმა წიგნში „რისკი, განუსაზღვრელობა და მოგება“ ტიუნენის დასკვნა განავრცო თვლად და უთვლად სამეწარმეო რისკებს შორის სხვაობის შესახებ. ნაიტი წერდა, რომ “სამეცნიერო დისციპლინებზე დიდი გავლენას ახდენს პრაქტიკა. ტერმინების გაუფრთხილებელი გამოყენება ყოველდღიურ ცხოვრებაში სერიოზულ ტერმინოლოგიურ აღრევას“ მოიტანს. აქედან გამომდინარე, მან საჭიროდ ჩათვალა ცნებების: რისკი და განუსაზღვრელობის განცალკევება (Knight, 1964).

„გაზომვადი განუსაზღვრელობა-რისკია; გაუზომვადი განუსაზღვრელობა-თავისი არსით არის განუსაზღვრელობა“. ნაიტის თეორიულმა დასკვნებმა სმითს საშუალება მისცა მკვეთრად გაეყო ზღვარი რისკის ფაქტორსა და წარმოების ფაქტორებს შორის სამეწარმეო მოგების ფორმირების პროცესში. საბაზრო ეკონომიკის პირობებში, სამეწარმეო რისკის პრობლემამ ახალი წახნაგები შეიძინა. დღის წესრიგში დადგა კაპიტალის დაბანდების (ინვესტირება), დაკრედიტების, ბუნებრივი კატასტროფების, ფასების რყევის, სამომხმარებლო მოთხოვნის და სხვა რისკის გათვალისწინების აუცილებლობა (Knight, 1964).

მნიშვნელოვანი როლი ამ პრობლემების გადაჭრაში ინგლისელმა ეკონომისტმა ჯონ მეინარდ კეინსმა (1883-1946) შეასრულა. კეინსმა პირველმა შემოიტანა ცნება „რისკის დანახარჯი“, რომელშიც კეინსი გულისხმობდა იმ ხარჯებს, რომელიც უნდა გაიღოს მეწარმემ დაზღვევის ხარჯებისათვის, როდესაც რეალური ამონაგები გადაიხრება დაგეგმილისაგან. „რისკის დანახარჯში“ აგრეთვე შედის კომპენსაციები საბაზრო ფასების დაცემისას, ავარიებითა და კატასტროფებით მიღებული ზარალების დაფარვა.

კეინსის მიხედვით, მეწარმემ უნდა გაითვალისწინოს სამეწარმეო რისკის შემდეგი მიმართულებები: მოსალოდნელი მოგების დაკარგვის რისკი გაუთვალისწინებელი ვითარების გამო; კრედიტორის რისკი სესხის შესაძლო დაკარგვის გამო; ფულის ღირებულების დაცემა დროთა განმავლობაში; სერიოზული პროგრესი რისკისა და განუსაზღვრელობის ცნებების არსში სტრატეგიული თამაშების თეორიის ფარგლებში იქნა მიღწეული.

1953 წელს უნგრელ-ამერიკელმა მათემატიკოსმა ჯონ ვონ ს გერმანელ ეკონომისტ ოსკარ მორგენშტეინთან ერთად გამოსცა წიგნი „თამაშთა თეორია და ეკონომიკური ქცევა“. თამაშთა თეორიამ ფაქტიურად დაგვანახა პრინციპულად ახალი მიდგომა განუსაზღვრელობის არსთან მიმართებაში: „განუსაზღვრელობის ნამდვილი წყარო არის სხვების ზრახვები. ეკონომიკური და სოციალური პრობლემებისათვის თამაშები ასრულებენ ან უნდა შეასრულონ იგივე როლი, როგორც სხვადასხვა გეომეტრიული და მათემატიკური მოდელები წარმატებით ასრულებენ ფიზიკურ მეცნიერებებში“.(Neumann...1953:1-6)

რისკის თეორიის განვითარებაში მნიშვნელოვანი მომენტი „დივერსიფიკაციის“ ცნების გაჩენა. ამერიკელი გარი მარკოვიჩის მიერ შემოთავაზებული 1952 წელს. დივერსიფიკაცია საშუალებას იძლევა გონივრულად გააზრების შემთხვევაში მინიმუმადე დაეცეს საინვესტიციო რისკი. მარკოვიჩმა განსაზღვრა დისპერსია „ცვალებადობა“ როგორც რისკისა და შემოსავლის განუსაზღვრელობის საზომი (Markowitz, 1952:77-91).

რისკის თეორიის განვითარების მეოთხე პერიოდი 1960 წელს დაიწყო და დღემდე გრძელდება. გასული საუკუნის ბოლო ორი ათწლეულის განმავლობაში

გერმანელმა სოციოლოგებმა ნიკლას ლუმანმა, ულრიხ ბეკმა და ინგლისელმა სოციოლოგმა ენტონი გიდენსმა სოციალური კონცეფციები შექმნეს, რომელთა მიხედვით, სოციოლოგიამ პასუხი გასცა კითხვას, თუ „საზოგადოება როგორ ხსნის და ასწორებს ნორმისგან გადახრას, არახელსაყრელ ან გაუთვალისწინებელ შემთხვევითობებს, მიუხედავად იმისა, რომ ეს არის ცხოვრების ბნელი მხარე“.

ლუმანმა რისკის ბუნების ასახსნელად რისკოგენური შემთხვევითობების განლაგება გამოიყენა შკალაზე „ახლანდელი–მომავალი“, რომლის მიხედვით ახლანდელი სიტუაციის თანახმადაც მომავალი განუსაზღვრელია, ამავე შკალის მიხედვით იგი ამტკიცებს, რომ მომავალი პროცესები დამოკიდებულია ახლანდელ დროში მიღებულ გადაწყვეტილებებზე (Luhmann, 1993:7).

აქ ჩვენ ლუმანის მოსაზრებას ვერ დავეთანხმებით ვინაიდან, ადამიანის დღევანდელი ქცევა ნებისმიერი სახის საქმიანობასთან დაკავშირებით, გარკვეულწილად მომავალი რისკების წყაროს წარმოადგენს, ხოლო ის რომ ახლანდელი გადაწყვეტილება განსაზღვრავს მომავალ რისკებს, დავაზუსტებდით, რომ მთავარია მიზანი იქნას სწორად შერჩეული და ქმედებების განხორციელებისას მიზნისაგან გადახრა არ მოხდეს.

ჩვენი აზრით, თანამდროვე პერიოდში კლასიკური და ნეოკლასიკური თეორიები წმინდა სახით აღარ არსებობენ, რადგან განიცადეს ტრანსფორმაცია. საერთო გავრცელებულ თეორიად ეკონომიკურ რისკებში ითვლება ნეოკლასიკური თეორია კეინსის დამატებებით. კეინსმა პირველმა მოგვცა სამეწარმეო რისკების კლასიფიკაცია, შეავსო კმაყოფილების ფაქტორით. ნეოკლასიკური თეორიის უარყოფით მხარედ კეინსი აზარტისადმი მიმხრობის ბოლომდე შეუფასებლობას თვლიდა, რასაც სამეწარმეო საქმიანობაში ხშირად აქვს ადგილი.

ნეოკლასიკური თეორიის შემდგომი განვითარება უნგრელი ეკონომისტების ტამაშ ბაჩკაის და დიერდ მესენას შრომებში გვხვდება, რომლებიც განსაზღვრავენ, რომ „რისკის არის - არა ზარალი, მიღებული რაიმე არასწორი გადაწყვეტილების გამო, არამედ იმ მიზნისაგან გადახრა, რომლის მისაღწევად იქნა მიღებული გადაწყვეტილება“ (Svensson, 2008:11-14).

თანამედროვე პერიოდში არაერთი მეცნიერი მუშაობს რისკების არსის კვლევაზე, თუმცა მათი ნაშრომებიდან ჩანს, რომ საფუძველი რისკის წარმოქმნისა არის საფრთხე, რომელიც თავდაპირველი კვლევებით იქნა აღიარებული. რისკის თეორიის ყველა კვლევა აღიარებს, რომ იქ, სადაც არ არის ალტერნატივა, არ შეიძლება რისკზე საუბარი. მიუხედავად იმისა, რომ რისკის არსის ახსნა ძველბერძნული მეცნიერებიდან დაწყებული, კლასიკური და ნეოკლასიკური თეორიის მიმდევრების ჩათვლით მიმდინარეობდა, ერთიანი მიდგომა რისკის ცნების შესახებ არ არსებობს. ამის მიზეზი შეიძლება იყოს ის, რომ მიუხედავად ჩატარებული კვლევებისა, ფუნდამენტალური კვლევა ჯერ კიდევ არ ჩატარებულა. მაგალითად, რუსი ეკონომისტი ნატალია ილენკოვა რისკის განსაზღვრის ხუთ მიმართულებას ასახელებს: რისკი, როგორც საფრთხის შედეგი; რისკი, როგორც საქმიანობის ელემენტი დაკავშირებული მოულოდნელ შედეგთან; რისკი, კვლევებისა როგორც რესურსების დაკარგვის, შემოსავლის მიუღებლობის, გაუთვალისწინებელი დანაკარგების შესაძლებლობა; რისკი, როგორც განუსაზღვრელობა დაკავშირებული სიტუაციის არასტაბილურობასთან; რისკი, როგორც საწარმოს საქმიანობის ინტეგრალური შედეგი განვითარების სხვადასხვა ვარიანტების შემთხვევაში. რუსი პროფესორი, ლინგვისტი - სერგეი ოჟეგოვის აზრით, „რისკი არის შესაძლო საშიშროება, ბედნიერი დასასრულის იმედად, წარმატებაზე ზეგავლენა“ (ოჟეგოვი, 1970:672). ხოლო რუსი პროფესორი, ფილოსოფოსი ანატოლი ალგინის შეხედულებით „რისკი არის გარდაუვალი არჩევანის სიტუაციაში, განუსაზღვრელობის გადალახვასთან დაკავშირებული საქმიანობა“ (ალგინი, 1989:187).

ქართველი მეცნიერების მიერ რისკის განსაზღვრის განსხვავებული მცდელობა არ გვხვდება. მათ მიერ შესრულებული ნაშრომები, ძირითადად სახელმძღვანელოსა და სადისერტაციო ნაშრომების სახით დაფუძნებულია არსებულ განმარტებებზე. მათ მიერ შემუშავებულია ან მოდიფიცირებული რისკების მართვის მოდელები. პროფესორი პაატა ჩაგანავა „რისკებს განიხილავს, როგორც არაკეთილგანწყობილ სიტუაციას, რომელიც ნავარაუდები შედეგებიდან გადახრას იწვევს“ (ჩაგანავა, 2013:11). ნატო ლაზვიაშვილის განმარტებით - „ყველა შემთხვევაში რისკი არის

რალაცის არ მიღების, მიზნის მიუღწევლობის ან რალაცის დაკარგვის საშიშროება“.
(ლაზვიაშვილი, 2010:24).

ჩვენი აზრით, რისკის არსი მეცნიერების მიერ საკმარისად არის ახსნილი, მაგრამ სხვადასხვა რისკების არსი, მათი გამომწვევი ფაქტორების შესწავლით შეიძლება განისაზღვროს უფრო ღრმად შინაარსიანად და მიიღოს სრულყოფილი სახე. ჩვენი მცდელობა რისკის არსის განსაზღვრისათვის მნიშვნელოვანი იქნება საბანკო სფეროში არსებული რისკების მენეჯმენტზე მოქმედი ფაქტორების სწორად განსაზღვრისა და რისკის გაზომვისათვის.

თუმცა, ამ ეტაპზე შევეცდებით ზემოთ განხილული ეკონომისტების, მათემატიკოსების და სოციოლოგების კვლევების გასამდიდრებად შევისწავლოთ ფსიქოლოგთა და ფილოსოფოსთა აზრები რისკთან დაკავშირებით, ვინაიდან ჩვენი აზრით, რისკის განსაზღვრა და მისი მართვა შესაძლებელია მოექცეს რალაც მათემატიკურ კანონზომიერებაში, მაგრამ თითოეული პიროვნება ამ კანონზომიერებებს განსხვავებულად აღიქვამს და გამოიყენებს, რაც რა თქმა უნდა შედეგს განსხვავებულს მოგვცემს.

ასევე მიმაჩნია, რომ ფილოსოფია არის მეცნიერება, რომელიც ყველა მეცნიერებასთან შედარებით განსახილველი ტერმინის თუ გადაწყვეტილების არსს ღრმად წვდება და მოგვცა შესაძლებლობა ჩამოვაყალიბოთ რისკის სწორი განსაზღვრება, რაც შემდგომი კვლევის გაგრძელების პროცესში სწორ დასკვნებამდე მიგვიყვანს.

რისკის ცნების ფორმირების ისტორია მნიშვნელოვანი ხარისხით დაკავშირებულია ადამიანის დამოკიდებულებაზე მომავალისადმი. ძველ საბერძნეთში მითებზე დაფუძნებული მსოფლმხედველობა დაფუძნებული იყო იმაზე, რომ მომავალი სრულად ღმერთების სურვილსა და ნებაზე იყო დამოკიდებული, ანუ აბსოლუტურად არ არის ადამიანის ქცევაზე დამოკიდებული.

მსოფლიო რელიგიის და უპირველესად, ქრისტიანობის აღორძინებამ ადამიანები მიიყვანა იმ აზრამდე, რომ მომავალი არაერთგვაროვანია და რომ ცხოვრებაში მომავალი იქმნება მათი ქმედებით. ასე რომ, შუა საუკუნეებში ადამიანებმა გაათვითცნობიერეს, რომ მათი მომავალი მხოლოდ ღმერთზე არ არის

დამოკიდებული. ამერიკელ-ებრაელმა ფსიქოლოგმა დენიელ კანემანმა და ებრაელმა კოგნიტურ-მათემატიკურმა ფსიქოლოგმა ამოს ტვერსკიმ 60-იან წლებში ადამიანთა ქცევები რისკისა და განუსაზღვრელობის პირობებში გამოიკვლიეს და თეორიები დაამუშავეს, რომლებშიც აღწერეს ხალხის ქცევა (Kahneman, 1979:263).

1979 წელს მათ სტატია „პერსპექტივების თეორია: რისკის პირობებში გადაწყვეტილების მიღების ანალიზი“ გამოაქვეყნეს, რომელიც ქცევითი ეკონომიკის საფუძვლად იქცა. ნაშრომში მეცნიერებმა მათ მიერ ჩატარებული ფსიქოლოგიური ცდები წარმოადგინეს, რომლებმაც აჩვენა, რომ ადამიანებს არ შეუძლიათ რაციონალურად შეაფასონ მოსალოდნელი მოგების ან დანაკარგის სიდიდე, მით უმეტეს შემთხვევითი მოვლენების ალბათობის რაოდენობრივი მნიშვნელობები. როგორც ჩანს ადამიანებს მიდრეკილება აქვთ ალბათობის შეფასებისას შეცდომებზე: ისინი ისეთი მოვლენების ალბათობას არ აფასებენ, რომელიც შეიძლება დადგეს და მნიშვნელოვნად მცირე მოვლენებს გადააფასებენ. (Kahneman, 1979:264).

მეცნიერებმა აღმოაჩინეს, რომ მათემატიკოსები, რომლებმაც ალბათობის თეორია კარგად იციან, რეალურ ცხოვრებაში ამ ცოდნას კი არ იყენებენ, არამედ ჩამოყალიბებულ სტერეოტიპებზე, ცრურწმენებზე და ემოციებზე არიან დაყრდნობილი. გადაწყვეტილების მიღების თეორიასთან ერთად მათ ახალი თეორია-პერსპექტივების თეორია შესთავაზეს, რომლის თანახმად, ნორმალურ ადამიანს შეაფასოს მომავალი სარგებელი აბსოლუტურ გამოსახულებაში არ შეუძლია. რეალურად ის საერთო დადგენილ სტანდარტებთან შედარების საფუძველზე აფასებს და ცდილობს მისი მდგომარეობა არ გაამწვავოს. კანემანის კვლევებმა აჩვენა, რომ ადამიანები მოგება-დანაკარგის სიტუაციაზე სხვადასხვაგვარად რეაგირებენ, იმის მიხედვით სარგებელს ღებულობენ თუ დანაკარგს. ამ მოვლენას მან „კეთილდღეობის ცვლილების ასიმეტრიული რეაქცია“ უწოდა. (Kahneman, 1979:264)

ადამიანს ეშინია დანაკარგების, ე.ი. მისი შეგრძნება დანაკარგისგან და შემენისაგან არასიმეტრიულია: ადამიანის კმაყოფილების ხარისხი სარგებლის მიღებისას, მნიშვნელოვნად დაბალია ექვივალენტური დანაკარგის მიღებისას განწყობის მოშლილობის ხარისხზე. ამიტომაც ისინი მზად არიან გარისკონ, რათა

თავი აარიდონ დანაკარგს, მაგრამ ამავე დროს არ არიან რისკისადმი მიდრეკილები, იმისათვის რომ მიიღონ მოგება. ამგვარად, კანემანი მივიდა დასკვნამდე, რომ ადამიანთა ქმედებები იმართება არა მხოლოდ და არა იმდენად გონებით, რამდენადაც მათი გულუბრყვილო გადაწყვეტილებებით. ამიტომაც ქმედებათა უდიდესი რაოდენობა, შესრულებული ადამიანთა მიერ არარაციონალურია. გარდა ამისა კანემანმა დაამტკიცა რომ, ქცევის არალოგიკურობა კანონზომიერია და აჩვენა, რომ მისი მასშტაბები წარმოდგენილად დიდია.

კანემანისა და ტვერსკის თანახმად, ადამიანები ყოველგვარი გათვლების გარეშე ღებულობენ გადაწყვეტილებებს მათი წარმოდგენების მიხედვით. ეს კი ნიშნავს, რომ მათ აქვთ უნარი ადეკვატურად და სრულფასოვნად შეაფასონ განუსაზღვრელობის პირობებში სიტუაცია, ამიტომ უფრო მისაღებია შემთხვევითი შერჩევის მეთოდის გამოყენება. ნებისმიერი მოვლენის დადგომის ალბათობა ფასდება „საკუთარი გამოცდილებით“ ანუ სუბიექტური ინფორმაციისა და უპირატესობების გათვალისწინებით.(Kahneman, 1979:265-267)

ფსიქოლოგთა კვლევები რა თქმა უნდა სარწმუნოა, ვინაიდან, მათ უშუალოდ ადამიანის ფსიქომოციური შეფასება შეუძლიათ, მაგრამ ამ კვლევების მიხედვით შეიძლება ითქვას, რომ მათემატიკოსთა მიერ შექმნილი კანონზომიერებები უბრალოდ კანონზომიერებაა და მისი გამოყენება შეუძლებელია, მაგრამ ჩვენი აზრით, ვთლით, რომ მათემატიკური კანონზომიერებები მართლაც გამოუსადეგარია კონკრეტული პირის ცხოვრებაში მისაღები გადაწყვეტილებისათვის, მაგრამ წარმოების სფერო, სადაც „სარგებელი-რისკი“ ერთმანეთს ეჯახება, გაუმართლებელია გათვლების გარეშე გადაწყვეტილების მიღება სუბიექტურად, მაშინ, როდესაც ინფორმაციის შეგროვების საშუალება წარმოების დონეზე შესაძლებელია.

ამგვარად, განვიხილეთ მსოფლიო მკვლევართა ნაშრომები რისკის არსისა და მართვისადმი ადამიანის დამოკიდებულების შესახებ. განხილული და შესწავლილი მასალები ადასტურებს, რომ რისკი ეს არის უდიდესი ფენომენი, რომლის წინაშე მეცნიერების კვლევები აბსოლუტურ სიზუსტეს მოკლებულია.

1.2. რისკ-მენეჯმენტი - მეცნიერება რისკების მართვის შესახებ

თანამედროვე რისკ-მენეჯმენტის, როგორც დამოუკიდებელ მეცნიერულ მიმართულებად ჩამოყალიბება ფრანგ მათემატიკოსს ლუის ბაშელიეს ორიგინალურ ნაშრომს უკავშირდება (1900წ.) ის პირველი იყო, ვინც გამოიყენა ბროუნის მოძრაობა რათა გაეანალიზებინა ფინანსური აქტივების რყევა (ფლუქტაცია).

1930 წელს, ფინანსური აქტივების ღირებულების კვლევა ამერიკულმა ფინანსურმა ასოციაციამ (AFA) დაიწყო, ხოლო 1932 წელი რისკებისა და დაზღვევის ასოციაციის დაბადების წლად აღინიშნება ამერიკაში. რაც შეეხება 1942 წელს ამერიკაში პირველი ჟურნალი სახელწოდებით „ამერიკული ფინანსები“ გამოიცა. ამ დროისთვის ფინანსების კვლევის მთავარი მიზანი ფასების რეგულაცია, ფინანსური ბაზრების ეფექტიანობა და მომგებიანობის სტრატეგიის შემუშავება (ანტიციპაცია) იყო. პარალელურად მიმდინარეობდა სამეცნიერო კვლევები რისკების დაზღვევის საკითხებზე და კვლევის შედეგები შესაბამის სპეციალურ ჟურნალებში ქვეყნდებოდა, მაგალითად „რისკის და დაზღვევის ჟურნალი“- „The Journal of Risk and Insurance“, „რისკ-მენეჯმენტი“- „Risk-Management“. ჟურნალს აგრეთვე რისკისა და სადაზღვევო მენეჯმენტის საზოგადოება გამოსცემდა და მისი პირვანდელი სახელწოდება - „The National Insurance Buyer“ (ნაციონალური სადაზღვევო მყიდველი) იყო. (WeissandQiu, 2008)

1950წელს ჟენევაში რისკ-მენეჯერების პროფესიული ასოციაცია „The Geneva Association“ ჩამოყალიბდა, რომელთაც თავიანთი მოღვაწეობის 26 წლის თავზე 1976 წელს გაზეთი „რისკები და დაზღვევა“(Geneva Papers of Risks and Insurance) გამოსცეს. 50-60-იან წლებში მეცნიერ-ეკონომისტებმა: ამერიკელმა-ჰარი მაქს მარკოვიჩმა, ჯეკ ლოურენს თრეინორმა, უილიამ შარფმა, შვედმა-ბერთილ ლინტნერმა და ნორვეგიელმა-ჟან მოსსინმა დაიწყეს ფინანსური რისკებისა და შესაბამის გადაწყვეტილებათა მიღების საკითხების შესწავლა. სწორედ ამ შინაარსის კვლევებმა მეცნიერება თანამედროვე პორტფელის არჩევის თეორიამდე მიიყვანა, რომელიც CAPM-ზე (Capital Asset Pricing Model) დაფუძნებული იყო. (Perold, 2004:3-8)

ფინანსურ მეცნიერებაში ასეთმა კვლევებმა რევოლუციური ხასიათი მიიღო და შესაბამისად მათი ავტორებიც შემდგომში ნობელის პრემიის ლაურეატები გახდნენ.

მაგალითად, ამერიკელმა ეკონომისტმა (ნობელიანტი 1997 წ.) მაირონ სამუელ სქოულზმა ნაშრომი „დერივატივების და ფინანსური პირამიდების თეორია“ გამოსცა. ნობელის პრემიის ლაურეატობა მას დერივატივების ღირებულების განსაზღვრის ახალი მეთოდის შემუშავებაში (წარმოებული ფასიანი ქაღალდების ღირებულების განსაზღვრის ახალი მეთოდი) მიენიჭა .

ადრეული მოდელებიდან ყველაზე დიდი პოპულარობით ასევე ამერიკელი ეკონომისტის ფიშერ ბლეისა და კანადელი ეკონომისტის მაირონ სქოულზის მიერ შემუშავებული ოფციონების ფასწარმოქმნის მოდელი-OPM (Option Pricing Model) გამოირჩეოდა, რომელიც ბლეი-სქოულზის მოდელის სახელწოდებით არის ცნობილი (Black-Scholes Option Pricing Model). (Gustafsson...2008:6-11)

ეს მოდელი იმდენად რევოლუციური ხასიათის მატარებელი იყო, რომ მთავარმა ფინანსურმა ჟურნალებმა მათი პირველი ვერსიის გამოქვეყნებაზე უარი თქვეს. თუმცა მოგვიანებით 1973 წელს ის ჟურნალში „Journal of Political Economy“ მაინც გამოქვეყნდა.

ამ მიმართულებით თეორიული კვლევა ამერიკელმა სოციოლოგმა რობერტ მერტონმა გააგრძელა და ნაშრომი-რისკის დაფარვის დერივატივები ჟურნალ „Bell Journal of Economics and Management Science“- ში გამოიცა. ამ თეორიამ „ბლეი-სქოულზ-მერტონ“-ის (Black-Schole-Merton) სახელწოდება მიიღო და აღიარება მეცნიერებასა და პრაქტიკაში სწრაფად ჰპოვა, რასაც შედეგად სავალუტო და საპროცენტო განაკვეთების და არასაბირჟო ოფციონების (OTC–over the counter options) „დაბადება“ მოჰყვა. პოპულარობამ დერივატივების ზრდა და გამოყენება დააჩქარა. ეს პერიოდი დერივატივების ფასწარმოქმნის კვლევის ინტენსიური განვითარების პერიოდად ითვლება. (Gustafsson...2008:6-11)

1973 წელი კი ფინანსური მეცნიერების ისტორიაში იმ ფაქტით აღსანიშნავია, რომ ოფციონების გაცვლის ჩიკაგოს საბჭო (CBOE) შეიქმნა კლირინგის პალატასთან ერთად. ოფციონების ბაზრის ზრდა მას შემდეგ დაჩქარდა, რაც CBOE-მ კონტრაქტების სტანდარტიზება მოახდინა და მეორადი ბაზრები განავითარა, რომელთაც საკმარისი ლიკვიდური აქტივები უნდა გამოემუშავებინათ მეტი ეფექტიანობისათვის. (Kuprianov, 1998:238-243)

1974 წელს Herstatt Bank-ი გაკოტრდა და გერმანიის საბანკო ზედამხედველობის სამსახურმა მას ლიცენზია ჩამოართვა. ექსპერტები დღემდე მიიჩნევენ, რომ ამ შემთხვევაში ზედამხედველობის სამსახურმა ზედმეტად იჩქარა, რადგან ბანკს ოპერაციები შეუჩერა შუადღეს და არა დილით ან საბანკო დღის ბოლოს.

მიუხედავად იმისა, რომ ეს ბანკი გერმანიაში საშუალო სიდიდის ბანკად ითვლებოდა, იგი აქტიურ მონაწილეობას უცხოური ვალუტით საკონვერსიო ოპერაციებში იღებდა. ბანკის კონტრაგენტებმა ბანკს წესისამებრ გადაუხადეს გარიგებებით გათვალისწინებული თანხები დღის პირველ ნახევარში ნიუ იორკში ოპერაციების დაწყების დრომდე 6 საათით ადრე და როდესაც ბანკი დახურეს გერმანიის დროით შუადღეს, ნიუ იორკში ბანკებს ჯერ კიდევ არ ჰქონდათ სამუშაო დღე დაწყებული. კონტრაგენტები ელოდნენ დადებული გარიგებების შედეგად თანხების მიღებას შუადღის შემდეგ. გაიგო რა სათაო ბანკის დახურვის შესახებ ნიუ იორკის ფილიალმა ყველა გადარიცხვები გააჩერა. როდესაც გაიხსნა ნიუ იორკის სხვა ბანკები Herstatt Bank-ის კლიენტებმა ანგარიშსწორების განხორციელება ვეღარ შეძლეს და გერმანული ბანკის სხვა ბანკ კორესპოდენტებთან არსებული ურთიერთვალდებულებებიდან გამომდინარე მოვლენების ჯაჭვური რეაქციით განვითარება დაიწყო, რამაც თითქმის მთელი საერთაშორისო ანგარიშსწორების სისტემა მოიცვა და საერთაშორისო ანგარიშსწორების მოცულობა 60%-ით შემცირდა. (ქისტაური...2015:144)

დღეს ეს საანგარიშსწორებო რისკი Herstatt Bank-ის რისკის სახელითაც არის ცნობილი. Herstatt Bank-ის გაკოტრების შემდეგ საერთაშორისო ანგარიშსწორების ბანკის წევრმა და დამფუძნებელმა ცენტრალურმა ბანკებმა (აშშ, საფრანგეთი, კანადა, გერმანია, იტალია, იაპონია, ნიდერლანდები, შვეცია, შვეიცარია, დიდი ბრიტანეთი, ბელგია) გადაწყვეტილება მიიღეს და საბანკო ზედამხედველობის ბაზელის კომიტეტი დააფუძნეს. ბაზელის კომიტეტი ზედამხედველობის მსოფლიო ორგანიზაციად არ ითვლება, შესაბამისად რეკომენდაციებიც სავალდებულო ხასიათს არ ატარებენ და იურიდიული ძალა არ აქვს. მიუხედავად ამისა, მისი რეკომენდაციები (ბაზელ I, ბაზელ II, ბაზელ III) და სტანდარტები მსოფლიო წამყვანი ქვეყნების ცენტრალური ბანკების მიერ ფართოდ იწერება. ამ

რეკომენდაციების მთავარ მიზანს საბანკო რისკების შემცირება წარმოადგენს. ბაზელის შეთანხმების მიხედვით რისკის განსაზღვრის ახალი ინსტრუმენტები მნიშვნელოვანი გახდა კომერციული ბანკების საზედამხედველო კაპიტალის გასაანგარიშებლად.(ქისტაური....2015:144)

80-90 წლებში ბაზრის მონაწილეები რისკების მიმართ მგრძობიარენი ხდებიან, რაშიც დიდი წვლილი ჰქვიათ პროდუქტებსა და რეგულარული საინვესტიციო საქმიანობის წარმოებას მიუძღვის. ამის პარალელურად, ბანკებში ახალი სტატისტიკური ინსტრუმენტი დაინერგა, რაც კლიენტთა შერჩევას (მაგ, კრედიტუნარიანობის მიხედვით) გულისხმობდა და პირდაპირ საკრედიტო რისკის სამართავად იყო მიმართული.

1980 წლის ბოლოს საფინანსო ბაზრების არასტაბილურმა მდგომარეობამ, აშშ-ს მსხვილი საინვესტიციო ბანკები რისკების მართვასთან დაკავშირებულ საკითხებზე დააფიქრა, რასაც რისკ მენეჯმენტის დეპარტამენტების შექმნა მოჰყვა. (Field,2003:3)

ამერიკელი ფინანსისტი ჯონ მორგანის ბანკის მიერ შიდა რისკის მართვისათვის ორი ყველაზე ცნობილი მოდელი იქნა შემუშავებული: „RiskMetrics“-საბაზრო რისკისთვის და „CreditMetrics“- საკრედიტო რისკისათვის. ეს მოდელები საბაზრო ფაქტორების ნორმალურ განაწილებას ეფუძნება, რომელმაც 1994-1997 წლებში საკრედიტო რისკის შეფასების მოდელს - რისკების გაზომვა მათი ღირებულის მიხედვით (Value-at-Risk-VaR) ჩაუყარა საფუძველი, ამ მოდელმა შესაძლებელი გახდა საკრედიტო პორტფელში განსაზღვრულიყო რისკის დონე. აღნიშნული კვლევა სრულ სიახლეს არ მიეკუთვნებოდა, ვინაიდან ამ დროისათვის სადაზღვევო კომპანიები თავიანთ საქმიანობაში არსებული რისკების შეფასებას უკვე ეწეოდნენ. (Visio...2008:253)

1994-1995 წლებში დერივატივების ბოროტად გამოყენების შედეგად Procter and Gamble, Orange County, and Barings-მა უდიდესი ფინანსური ზარალი განიცადეს, რამაც საკრედიტო რისკი წარმოშვა. საკრედიტო რისკის კრიზისს მოჰყვა: აზიის კრიზისი, რუსეთის კრიზისი და ჰეჯ-ფონდის (LTCM - Long Term Capital Management) კოლაფსი. LTCM - ჰეჯ-ფონდმა სხვადასხვა რისკების ზემოქმედება განიცადა, ამავდროულად აზია და რუსეთი თავიანთ ვალდებულებებს სტაბილურად ვერ

ასრულებდნენ. LTCM-მა ლიკვიდური აქტივების გამოყენება დაიწყო ვალდებულებების დასაფარად. ეს დეფიციტი სწრაფად ლიკვიდობის რისკად-Default Risk გარდაიქმნა. (Philippe, 2000:278-280)

1990 წლის ბოლოსთვის რისკების მართვა კორპორაციული საქმიანობა გახდა, რაც იმას გულისხმობდა, რომ მენეჯმენტის და მონიტორინგის პოლიტიკაში გადაწყვეტილებებს ფინანსური ინსტიტუტის დირექტორთა საბჭო ღებულობდა, მაგრამ კონტროლის ფუნქცია მიღებულ გადაწყვეტილებათა შესრულებაზე აუდიტის კომიტეტს ჰქონდა. ზოგიერთ დიდ ფინანსურ ინსტიტუტებში რისკ-მენეჯმენტის კომიტეტის ნაცვლად რისკის უფროსი ოფიცრის თანამდებობა (CRO) შეიქმნა.

ამის შემდეგ 2000 წლის დასაწყისში, ფინანსური ინსტიტუტების ძირითად პრობლემად კაპიტალის არაადეკვატურობა იქცა. ამ მიზეზით 2001 წელს ინტერნეტ-კომპანია - „Enron“-ი გაკოტრდა. გამომდინარე აქედან, ბაზელ II-ის შეთანხმებამ ბანკებისათვის უფრო მკაცრი წესები შეიმუშავა, რომელშიც მნიშვნელოვანი ყურადღება საოპერაციო რისკების მართვას მიექცა. თუმცა სტანდარტი სრულყოფილი არ იყო, ვინაიდან ის არ განიხილავდა ყველა იმ რისკებს, რომელთაც ჰეჯ-ფონდებსა და, განსაკუთრებით კი საპენსიო ფონდებში ადგილი ჰქონდა. მაგალითად, ასეთი უდიდესი საპენსიო ფონდი-Québec (the Caisse de dépôt et placement du Québec) იყო, რომელმაც კომერციულ ფასიან ქალაქებთან დაკავშირებული რისკების არასწორი მართვის შედეგად 30 მილიარდიანი ზარალი განიცადა. რისკების არასრულფასოვანი მართვის შედეგად მიღებულ ზარალებსა და კრიზისებზე წარმოდგენილი მაგალითები ადასტურებს, რომ რისკ-მენეჯმენტი თავისი განვითარების საწყის ეტაპზე ძალზედ სუსტი და დაუხვეწავი იყო.

ფინანსური ინსტიტუტები მუდამ სიახლეების ძიებაში არიან და ბაზარს სულ უფრო ინოვაციურ პროდუქტებს სთავაზობენ, რასაც შეიძლება თან ბაზრისთვის აქამდე ამოუცნობი რისკები სდევდეს, გამომდინარე აქედან მიგვაჩნია, რომ რისკების მართვის საერთაშორისო მექანიზმები მიუხედავად მისი განვითარებისა და ევოლუციის ეტაპებისა ბოლომდე სრულყოფილი ვერ იქნება. იგი ფინანსური ბაზრების განვითარების ყოველ ახალ ეტაპზე ახალ მიდგომებს მოითხოვს.

უფრო მეტი თვალსაჩინოებისათვის რისკ-მენეჯმენტის განვითარების ეტაპების ქრონოლოგიას წარმოგიდგენთ. (იხ. ცხრილი№14)

1.3. რისკები საბანკო ბიზნესში

საბანკო სისტემამ სწრაფი ცვლილებები განიცადა როგორც ქვეყნის შიგნით, ისე ქვეყნის გარეთ, რასაც შედეგად მოჰყვა საბანკო ოპერაციებთან დაკავშირებული კომპლექსური რისკების ზრდა. რისკზე წასვლა თავისთავად ნეგატიური ნაბიჯი არ არის და იგი შეიძლება დამატებითი მოგების მიღებასთან იყოს დაკავშირებული. სხვა სიტყვებით, რომ ვთქვათ, რისკი - ეს არის შესაძლო ზარალიან შემთხვევათა ღირებულებითი გამოხატულება. (ლუდუშაური, 2007:129)

რაც უფრო დიდია რისკი, მით უფრო მეტია მოგების მიღების შანსი. რისკები ნორმისაგან ფაქტობრივი მონაცემების გადახრებით წარმოიქმნება. დღევანდელი მდგომარეობის და სამომავლო განვითარების შეფასებით, ეს გადახრები შეიძლება იყოს როგორც დადებითი, ასევე უარყოფითი. პირველ შემთხვევაში ვსაუბრობთ მოგების მიღების შანსზე, ხოლო მეორე შემთხვევაში - ზარალის მქონე რისკებზე.

აქედან გამომდინარე, მოგება შესაძლებელია მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ ზარალის მიღების შესაძლებლობა გათვალისწინებული და დაზღვეული იქნება წინასწარ. ამიტომ კომერციული ბანკების საქმიანობაში ეკონომიკურ რისკებს უნდა მიენიჭოს პრიორიტეტი. მართალია ზემოთ უკვე ვისაუბრეთ ზოგადად რისკის განსაზღვრებაზე, მაგრამ ჩვენი კვლევის ობიექტიდან გამომდინარე, ცალკე გავმარტავთ საბანკო რისკების არსს, ვინაიდან ეფექტიანი რისკ-მენეჯმენტისათვის მნიშვნელოვანია მართვის ობიექტის სწორი ინტერპრეტაცია, რომელზე დაფუძნებითაც საბანკო რისკების გამოვლენა და იდენტიფიკაცია გამარტივდება.

გიორგი ცაავა თავის ნაშრომში განსაკუთრებულ აქცენტს საბანკო საკრედიტო რისკებზე აკეთებს და მისი აზრით, „რისკი არის იმ შედეგის დადგომის ალბათობა, რომელიც წარმოადგენს გადახრას დაგეგმილი/მოსალოდნელი შედეგიდან და უარყოფითად მოქმედებს დაწესებულების მიზნების მიღწევაზე“.(ცაავა, 2007:43) ირაკლი კოვზანაძისა და გოგი კონტრიძის აზრით კი - „საბანკო რისკი ესაა იმის

ალბათობა, რომ შეიძლება ადგილი ჰქონდეს ისეთ მოვლენას, რომელიც განსხვავდება მოლოდინისაგან(დაგეგმილისაგან) და უარყოფითად იმოქმედებს ბანკის ფინანსურ მაჩვენებელზე. საბანკო რისკი არის მომავალში ფულად ნაკადებთან დაკავშირებული გაურკვევლობა, დანაკარგებისა და დაუგეგმავი ხარჯების გაწევის, ასევე დაგეგმილი შემოსავლების ვერ მიღების ალბათობა საბანკო ოპერაციების განხორციელებისას“. (კოვზანაძე....2014:486)

ჩვენ ვთვლით, რომ რისკის არსებულ განმარტებებში საფუძვლად საფრთხის მოსალოდნელობა დევს, რომელიც ზიანს რისკის ზემოქმედების ობიექტს ან სუბიექტს აყენებს. გამომდინარე აქედან ჩვენი ხედვით საბანკო რისკის ცნებას ვაყალიბებთ და მდგომარეობს შემდეგში: „საბანკო რისკები არის საბანკო ბიზნესთან დაკავშირებული სუბიექტების საქმიანობაში განვითარებული მოვლენების მატერიალიზაცია ასახული ბანკის ფინანსური რესურსების დანაკარგებში“.

საბანკო რისკების უკეთ გაგებისა და მართვის უკეთესი სისტემის შექმნისათვის მნიშვნელოვანია მათი კლასიფიკაცია, რომელიც საშუალებას გვაძლევს მკაფიოდ განისაზღვროს თითოეული რისკის ადგილი საბანკო სისტემაში, რაც საშუალებას მოგვცემს ეფექტიანად იქნეს გამოყენებული რისკების მართვის შესაბამისი მეთოდები.

ლიტერატურაში გვხვდება რისკების კლასიფიკაცია სხვადასხვა ნიშნის მიხედვით: წარმოშობის წყაროს, წარმოშობის დროის, საქმიანობის მიმართულების, ბანკის ტიპის, გავლენის სფეროს, ხარისხის და სხვა ნიშნის მიხედვით. ჩვენ არ დავკონკრეტდებით თითოეულ მათგანზე, მხოლოდ რისკების კლასიფიკაციის იმ მოდელებს განვიხილავთ, რომელიც მოცემული არის საქართველოს ეროვნული ბანკის რისკების მართვის შესახებ მოქმედ დებულებებში. ესენია: საკრედიტო რისკი, საბაზრო (საპროცენტო, სავალუტო, საფონდო) რისკები, ლიკვიდობის რისკი, საოპერაციო რისკი, სამართლებრივი რისკი, რეპუტაციის რისკი, სტრატეგიული რისკი, შესაბამისობის რისკი.(სებ-ბრ.№48/04:2014)

ასევე ქართულ წყაროებში ბალანსთან დაკავშირებული რისკი გვხვდება, რომელიც საფინანსო რისკების შემადგენელი ნაწილია. თუმცა, თავის მხრივ საბანკო

რისკებს ცალკე როგორც საფინანსო რისკებს განიხილავენ. პრაქტიკაში გავრცელების არეალის მიხედვით სისტემურ და არასისტემურ რისკებსაც გამოყოფენ.

საკრედიტო რისკი არის კონტრაგენტი პარტნიორის მიერ ვალდებულების შეუსრულებლობით ან გაკოტრებით გამოწვეული რისკი, ასევე აქტივების საკრედიტო ხარისხის გაუარესებით მიღებული დანაკარგები.(სებ-ბრ.№48/04:2014) საკრედიტო რისკი ტრადიციული საბანკო საქმიანობის პირობებში კომერციული ბანკისათვის ზარალის მიღების ყველაზე მნიშვნელოვან წყაროს წარმოადგენს.(GRAPE, 2013)

საკრედიტო რისკს შეიძლება ეწოდოს ბანკების „მთავარი რისკი“ და ის ბანკს შეიძლება თავის კლიენტებთან სხვადასხვა საქმიანობიდან წარმოეშვას:

- ცვლილებები, ანუ შექმნილი კრიზისული ან რეცესიული მდგომარეობა, რომელიც იწვევს მსესხებლის საქმიანი აქტივობის შემცირებას.
- მსესხებლის უუნარობა, მიაღწიოს ბიზნეს-გეგმით გათვალისწინებულ დაგეგმილ შედეგებს ქვეყნის მასშტაბით პოლიტიკურ, საქმიან თუ სოციალურ სფეროებში მომხდარი ცვლილებების გამო;
- მსესხებლის მიერ კრედიტის არამიზნობრივი გამოყენება ან არაკეთილსინდისიერება, რაც გამოიხატება კრედიტის დაფარვისაგან თავის არიდების მცდელობით;
- კომპანიის საბაზრო ღირებულების შემცირება, უზრუნველყოფის (გირაოს) გაუფასურება და განადგურება.

საბაზრო რისკი არის სხვადასხვა საბაზრო ფასის ცვლილებით გამოწვეული ზარალის რისკი. კერძოდ, გაცვლითი კურსების, პროცენტების, პორტფელში შემავალი ფასიანი ქაღალდების და ინსტრუმენტების ფასების ცვლილებამ შესაძლოა, მნიშვნელოვანი მოგება ან ზარალი მოუტანოს კომერციულ ბანკს და მთლიან საბანკო სისტემას. გარდა ამისა, მათ შეუძლიათ გაზარდონ საკრედიტო რისკიც. საბაზრო რისკი საპროცენტო, საფონდო, სავალუტო და სასაქონლო პოზიციების რისკებს მოიცავს. (სებ-ბრ.№48/04:2014)

საპროცენტო რისკი არის პოტენციური ზარალი, რომელიც გამოწვეულია საბაზრო საპროცენტო განაკვეთებში ცვლილების შედეგად. საპროცენტო განაკვეთის

არასასურველი ცვლილებები მომგებიანობასა და ბრუნვას ამცირებს. ამან შეიძლება არა მხოლოდ ბანკის საწესდებო კაპიტალის ზრდის შენელება გამოიწვიოს, არამედ მისი შემცირებაც. (სებ-ბრ.№48/04:2014)

სავალუტო რისკი არის უცხოური ვალუტის გაცვლითი კურსის ცვლილებით გამოწვეული ბანკის უცხოურ ვალუტაში ფორმირებული აქტივების გაუფასურების რისკი. სავალუტო რისკი იმ შემთხვევაში წარმოიქმნება, როდესაც ხდება აქტივების ფორმირება და ფულადი საშუალებების მოზიდვა სხვა ქვეყნების უცხოური ვალუტის საშუალებით.(სებ-ბრ.№48/04:2014)

მოცემული რისკი ბევრი ფაქტორითაა განპირობებული, რომელშიც მხოლოდ რამდენიმეა გამოწვეული ბაზრის ზემოქმედებით. ფართო მასშტაბით სავალუტო კურსი ქვეყნის ეკონომიკურ განვითარებაზე ახდენს გავლენას, ნებისმიერი პოლიტიკური მოვლენა დაწყებული ვალუტის რეგულირების, პოლიტიკის ცვლილებიდან დამთავრებული სოციალური დამაბულობის დონით. სავალუტო რისკი სამი ძირითადი ნაწილისგან შედგება:

- გაცვლითი კურსის მოულოდნელი ცვლილების რისკი – ეს რისკი დაკავშირებულია ინვესტიციების გაუფასურებასთან სხვა ქვეყნების უცხოურ ვალუტის გაცვლითი კურსის არაპროგნოზირებად ცვლილებასთან;
- კონვერტირებასთან დაკავშირებული რისკი, რაც ბირჟაზე გაცვლითი ოპერაციების შესრულებისას შეზღუდვებითაა გამოწვეული;
- ღია სავალუტო პოზიციის რისკი, რომელიც წარმოიქმნება ბანკის აქტივების უცხოური ვალუტის შეუსაბამო მოცულობისას და უცხოურ ვალუტაში არსებული ვალდებულებების დროს.

საბაზრო რისკის შეფასებისას გასათვალისწინებელია:

- ✓ ღია სავალუტო პოზიცია:
  - საბალანსო სავალუტო პოზიცია;
  - გარესაბალანსო სავალუტო პოზიცია;
  - კრებსითი სავალუტო პოზიცია;
- ✓ სტრუქტურული პოზიცია;
- ✓ საპროცენტო განაკვეთების რისკის პოზიცია;

- საპროცენტო აქტივებისა და ვალდებულებების სტრუქტურა;
- საპროცენტო აქტივებისა და ვალდებულებების ვადიანობა;
- საპროცენტო გეპის გადაფასების ეფექტი;
- აქტივებისა და ვალდებულებების ვადიანობა;

✓ საზედამხედველო სტრეს ტესტების შედეგები.

საბაზრო რისკი მნიშვნელოვანია კომერციული ბანკებისთვის, თუმცა ის კიდევ უფრო მნიშვნელოვანია საინვესტიციო ტიპის ბანკებისათვის. საინვესტიციო ბანკებს მოიცავს Goldman Sachs (GS), Morgan Stanley (MS), JPMorgan (JPM), Bank of America (BAC) და სხვა საინვესტიციო ბანკები ETF-ში, (An exchange-traded fund), ეს კიდე განპირობებულია იმით, რომ ისინი ზოგადად უფრო აქტიურად მონაწილეობენ კაპიტალის ბაზრებზე.

ამერიკელი ფინანსისტი ანტონი საუნდერსი თავის სტატიაში «Financial Institutions Management. A Modern Perspective» ამტკიცებს, რომ ბანკები დაუცველები არიან საბაზრო რისკისგან ორი მიზეზით. **პირველი**- ბალანსის ანგარიშები, განსაკუთრებით აქტივები, რომლებიც პირველ რიგში შედგება ფასიანი ქაღალდების პორტფელისგან რისკის ზომის ცვლილებას განიცდიან, ამასთან ბანკების მიერ ემისირებული ფასიანი ქაღალდების საბაზრო ღირებულების შემცირებამ შეიძლება გამოიწვიოს დამატებითი ხარჯები, მათი ახალი ემისიის შემთხვევაში.

მეორე - რისკი, რომელიც დაკავშირებულია აქტივების საბაზრო ღირებულების შეფასებასთან, შეიძლება გახდეს ძირითადი კაპიტალის ღირებულების განმსაზღვრელი. ამდენად, ძირითადი საფონდო ღირებულება ექვემდებარება პერიოდულ გადაფასებას და ყოველთვის ზუსტად არ გამოხატავს მიმდინარე საბაზრო ღირებულებას. (Saunders, 2000:156-158)

საბაზრო რისკს საფუძვლად VAR-ის (Value At Risk) მეთოდოლოგია უდევს, რომელიც ფასიანი ქაღალდების ღირებულების ცვლილების ტენდენციის ანალიზის ფარგლებში სხვადასხვა დროის ინტერვალში განსაზღვრავს შესაძლო დანაკარგებს მთლიან საბანკო პორტფელში და ზოგიერთი ფინანსური ინსტრუმენტებთან კონტექსტში.

ლიკვიდობის რისკი არის ბანკის რისკი გაისტუმროს ვალდებულებები დათქმულ ვადაში მნიშვნელოვანი მოულოდნელი დანაკარგების გარეშე. ლიკვიდობის რისკი რიგით მეორე ყველაზე მაღალი რისკია-საკრედიტო რისკის შემდეგ. მას ორი ერთმანეთისაგან ძნელად განმასხვავებელი განზომილება აქვს:

1. პირველი - საკრედიტო დაწესებულების რისკი, ვერ შეასრულოს მისი მიმდინარე ვალდებულებები იმ მეანაბრეთა მიმართ, რომლებიც თანხას უკან გაიტანენ არასაკმარისი ლიკვიდობის გამო (ლიკვიდობის რისკის დაფინანსება).

2. მეორე - იმ საკრედიტო დაწესებულების რისკი, რომელიც, ზემოთ მოყვანილ პირობებში, იწყებს მისი აქტივების ლიკვიდაციას არა შეღავათიან ფასად (ბაზრის ლიკვიდობის რისკი).

ლიკვიდურობის რისკი არის იმ საკრედიტო დაწესებულებების რისკი, რომლებსაც საკმარისი ლიკვიდური აქტივები არ აქვთ ვადაგადაცილებული ვალდებულებების დასაფარად, ან ალბათობა იმისა, რომ ისინი იოლად ვერ მოახერხებენ გარკვეული საინვესტიციო პოზიციების ლიკვიდაციას და ამით ამ პოზიციების დევალვაციას გამოიწვევენ.(სებ-ბრ.№48/04:2014)

ლიკვიდურობის რისკი ბანკს შეიძლება თავის კლიენტებთან სხვადასხვა საქმიანობიდან წარმოემვას, როგორცაა კრედიტების გაცემა, სახაზინო და საინვესტიციო საქმიანობა, ვაჭრობის დაფინანსება და სხვა. ლიკვიდურობის რისკის მართვა უკიდურესად მნიშვნელოვანია იმის გათვალისწინებით, რომ ლიკვიდურობის პრობლემები შეიძლება დამანგრეველი იყოს არა მარტო ბანკისთვის, არამედ მთლიანად საბანკო სექტორისთვის. ლიკვიდურობის რისკის მართვის პოლიტიკა პერიოდულად უნდა შეფასდეს და განახლდეს. ბანკმა ზუსტად განსაზღვროს და გააანალიზოს ლიკვიდურობის რისკის მატარებელი საბანკო პროდუქტები, ოპერაციები და საქმიანობა. ბანკს უნდა ქონდეს გაუთვალისწინებელი მოვლენების დაფინანსების გეგმა, რათა თავიდან აიცილოს ლიკვიდურობის ნებისმიერი შესაძლო დანაკლისი, რომელმაც შეიძლება ბანკის მიერ სხვა მხარეების ვალდებულებებთან დაკავშირებული დეფოლტი გამოიწვიოს. (სებ-ბრ.№48/04:2014)

მიუხედავად იმისა, რომ თითქმის ყველა საბანკო რისკი განსაზღვრულია, **საოპერაციო რისკის** განმარტება უკანასკნელი რამდენიმე წლის განმავლობაში

სწრაფად იხვეწებოდა. თავდაპირველად, როგორც წესი, იგი განისაზღვრებოდა როგორც ბანკის წინაშე არსებული ყველა სახის რისკი, თუმცა, შემდგომმა ანალიზმა განმარტება მნიშვნელოვნად შეცვალა. საოპერაციო რისკი შეიძლება განისაზღვროს, როგორც ფულადი დანაკარგების რისკი, რომელიც გამოწვეულია არაადეკვატური და წარუმატებელი შიდა პროცესებით, საზოგადოებით ან გარე ფაქტორებით.(სებ-ბრ.№48/04:2014)

გარე ფაქტორებით გამოწვეული რისკი, როგორცაა მაგალითად, ბუნებრივი კატასტროფა ბანკის ფიზიკურ აქტივებს, ელექტრონულ და სატელეკომუნიკაციო სისტემებს ზიანს აყენებს, რაც თავის მხრივ საბანკო პროცესების ჩაშლას განაპირობებს. შედარებით უფრო ადვილად მართვადია ზარალის გამომწვევი შიდა ფაქტორები, როგორცაა თანამშრომელთა თაღლითობა და ხარვეზები პროდუქციასა და მომსახურებაში. რადგან ამ შემთხვევაში დამდგარი შიდა რისკები პირდაპირ კავშირშია ბანკის სპეციფიკურ პროდუქტებსა და ბიზნეს-ხაზებთან. ასეთი რისკ ფაქტორები უფრო მკაფიო და ადვილად გამოსავლენია, ვიდრე გარე ფაქტორები.(სებ-ბრ.№48/04:2014)

მიგვაჩნია რომ, საოპერაციო რისკი რისკ-მენეჯმენტის სისტემის მნიშვნელოვანი კომპონენტია, თუ გავითვალისწინებთ, რომ ის ძნელად შესაფასებელია, ვიდრე საბაზრო და საკრედიტო რისკები. მენეჯმენტის საინფორმაციო სისტემებისა და კომპიუტერული ტექნოლოგიების გაუმჯობესებამ ხელი შეუწყო საოპერაციო რისკის გაზომვისა და მართვის სისტემის სრულყოფას.

მაშასადამე, საოპერაციო რისკი არის რისკი დამდგარი არაადეკვატური შიდა პროცესების, ადამიანთა ქმედებების, სისტემების და გარე ფაქტორების შედეგად. საოპერაციო რისკმა შეიძლება გამოიწვიოს პირდაპირი ან არაპირდაპირი ფინანსური დანაკარგები და მოგების მიღების შესაძლებლობის დაკარგვა. იგი შეიძლება ახასიათებდეს ბანკის ნებისმიერ საქმიანობას, როგორცაა კრედიტების გაცემა, სახაზინო საინვესტიციო და საოპერაციო საქმიანობა, მომსახურება, ვაჭრობის დაფინანსება, საკრედიტო და სავალო ინსტრუმენტები, ინფორმაციული ტექნოლოგიები და ინფორმაციული სისტემის მართვა, აგრეთვე ადამიანური რესურსების მართვა.

ბანკმა უნდა დაადგინოს და გააანალიზოს ფაქტორები, რომლებიც იწვევს ყველა საქმიანობისთვის, პროდუქტის, პროცესის და ინფორმაციული სისტემისთვის დამახასიათებელ საოპერაციო რისკს, ეს გამოწვეული იქნება გარე და შიდა ფაქტორებით, რომლებიც უარყოფით გავლენას ახდენს ბანკის მიერ დასახული მიზნების განხორციელებაზე.(სებ-ბრ.№48/04:2014)

მას შემდეგ, რაც ბანკი დაადგენს კონკრეტული საქმიანობისთვის დამახასიათებელ საოპერაციო რისკებს, მან უნდა შეაფასოს ის პარამეტრები, რომლებიც საოპერაციო რისკზე ახდენს გავლენას, მათ შორის რაოდენობა და სიხშირე შემდეგთან დაკავშირებით: სისტემის შეცდომები, ადმინისტრირების შეცდომა, დარღვეული ურთიერთობა კლიენტთან, ბუღალტრული შეცდომები, დაგვიანებები და შეცდომები ანგარიშსწორებაში, მაქინაციები, ფალსიფიცირებული ბუღალტრული აღრიცხვა, სტრატეგიული მარცხი.

ბანკმა მუდმივად უნდა განახორციელოს საოპერაციო რისკის მონიტორინგი ყველა იმ საოპერაციო რისკთან დაკავშირებით, რომელიც შეიძლება მთავარი საქმიანობის შედეგად გაჩნდეს, ასევე მუდმივად უნდა განიხილოს ის ფაქტორები, რომლებიც იწვევს საოპერაციო რისკს და ამ რისკებით გამოწვეული ზარალის გავლენა.

სამართლებრივი რისკი არის რისკი, რომელიც სამართლებრივი სისუსტეებითაა გამოწვეული, რომელსაც, სხვა ფაქტორებთან ერთად, სამართლებრივი მოქმედებები, კანონებსა და ნორმატიულ აქტებში დამხმარე დებულებების უქონლობა ან სამართლებრივად სავალდებულო მოთხოვნების სისუსტე იწვევს, როგორცაა, მაგალითად, შეუსაბამობა ხელშეკრულებების სამართლებრივ მოთხოვნებთან და სხვ.

კანონი ქმნის რისკს. ეს იმიტომ, რომ კანონის დარღვევა გარკვეულ სანქციებს ითვალისწინებს, ამავე დროს, სისხლის სამართლებრივი ან სამოქალაქო სანქცია ზიანს აყენებს საზოგადოებას და ამავედროულად წარმოადგენს სამართლებრივ რისკს. შესაბამისად, კანონის ერთ-ერთი მთავარი ამოცანაა რისკის შემცირება და რისკისგან თავის აცილების გზების გამონახვა.(სებ-ბრ.№48/04:2014)

არსებობს რამდენიმე მიზეზი, რის გამოც მნიშვნელოვანია სამართლებრივი რისკის გაგება და მართვა. მიზეზები შემდეგს მოიცავს:

➤ სამართლებრივი რისკი იწვევს მოულოდნელ და უზარმაზარ ზარალს, ეს რისკი ზოგჯერ იმდენად დიდია, რომ ბანკი ან კორპორაცია კოტრდება, რაც ასევე მნიშვნელოვან ზარალი აყენებს აქციონერებსა და კრედიტორებს, ასევე იმ ადამიანებს, რომლებიც მუშაობენ ბანკსა და კორპორაციაში, ზოგჯერ დანაკარგები ვრცელდება მთელ საზოგადოებაზე.

➤ სამართლებრივ რისკს მიეკუთვნება სისხლის სამართლის ჯარიმა თანამშრომლების მიმართ.

➤ სამართლებრივ რისკებს შეუძლიათ გაანადგურონ ბიზნესი და იმ პირთა რეპუტაცია, რომლებიც იქ მუშაობენ, რაც გამოიწვევს ბანკის ან კომპანიის რეპუტაციის შელახვას.

ბანკს უნდა ჰქონდეს და განახორციელოს ახალი საქმიანობისთვის დამახასიათებელი სამართლებრივი რისკის ანალიზის პროცედურები. ასევე უნდა ჰქონდეს ისეთი სტრუქტურა ან ჰყავდეს თანამშრომელთა ჯგუფი, რომელთა ფუნქცია იქნება “სამართლებრივი ზედამხედველობის” განხორციელება იმ პირების მიმართ, რომლებიც სამართლებრივ ანალიზსა და რჩევებს სთავაზობენ ორგანიზაციის ყველა დონეზე მომუშავე პირებს.

ბანკში ასევე საჭიროა ეთიკის კოდექსის არსებობა, რომელსაც ყველა თანამშრომელი გამოიყენებს ორგანიზაციული სტრუქტურის ყველა დონეზე, რათა გაუმჯობესდეს შესაბამისობა შიდა პოლიტიკას, პროცედურებსა და საბანკო საქმიანობის მარეგულირებელ ნორმატიულ აქტებს შორის. რეგულარულად უნდა დააკისროს სანქციები იმ პირებს და თანამშრომლებს, რომელთა მხრიდან დადასტურდება ბანკის მიერ დადგენილი პოლიტიკისა და პროცედურების, ინსტრუმენტების, წესების, საბანკო საქმიანობის მარეგულირებელი ნორმატიული აქტების და ბანკის ეთიკის კოდექსის ნორმების დარღვევები. აქვე უნდა აღვნიშნოთ, რომ ბანკის მიერ თანამშრომლების მიმართ სანქციების დაკისრებამდე, კარგად უნდა იქნეს შესწავლილი როგორც თანამშრომლის, ასევე იმ პირთა ქცევითი კულტურა, რომლებიც მონაწილეობენ საბანკო გარიგებებში.

რეპუტაციის რისკი არის რისკი, რომელსაც სხვა ფაქტორებთან ერთად იწვევს ბანკის ოპერაციებთან დაკავშირებით უარყოფითი საჯარო განცხადებების გაკეთება, ან ბანკის უარყოფითად წარმოდგენა. (სებ-ბრ.№48/04:2014)

ბანკს უნდა ჰქონდეს და განახორციელოს სათანადო საკომუნიკაციო პოლიტიკა მედიაში უარყოფითი სტატიების, საჯარო პუბლიკაციების და ნეგატიური ინფორმაციის აღკვეთასთან დაკავშირებით, რომელიც მიზნად ისახავს ნეგატიური ტენდენციების განვითარებას ბანკის წინააღმდეგ. ამ პოლიტიკამ სხვა ფაქტორებთან ერთად უნდა მოიცვას ეფექტიანი მედიასტრატეგია, რაც ნეგატიურ მედიასტრატეგიას დაუპირისპირდება. ბანკმა უნდა გააუმჯობესოს შესაბამისობა მოქმედ კანონებსა და ნორმატიულ აქტებთან, რაც რეპუტაციის რისკის ნაწილია.

ბანკმა უნდა გაატაროს დაუყოვნებლივი ღონისძიებები, რათა გადაჭრას კლიენტურის ნებისმიერი პრობლემა და დავა, რამაც შეიძლება გაზარდოს ბანკის რეპუტაციის რისკი, მათ შორის ბანკს მუდმივი კონტაქტი უნდა ჰქონდეს კლიენტურასთან ან მხარეებთან (მსესხებლებთან) და უნდა აწარმოოს ბრალდებები ან სამართლებრივი სახის საჩივრები. ბანკმა უნდა ითანამშრომლოს მხარეებთან, რათა გააკონტროლოს რეპუტაციის რისკი.

სტრატეგიული რისკი არის რისკი, რომელსაც სხვა ფაქტორებთან ერთად იწვევს ბანკის სტრატეგიის სუსტ დაგეგმვასა და ცუდ განხორციელებას. ბანკის სუსტი ბიზნეს-გადაწყვეტილებები ან ბანკის მიერ რეაგირების არმობდენა გარე ცვლილებებზე. (სებ-ბრ.№48/04:2014)

შესაბამისობის რისკი არის საკანონმდებლო და რეგულაციური სანქციების ფინანსური დანაკარგების ან ბანკის რეპუტაციის დაკარგვის რისკი, რომელიც შეიძლება გამოიწვიოს კანონმდებლობის, წესების და სტანდარტების შეუსრულებლობამ, როგორც წესი, კანონებთან, ნორმატიულ აქტებთან და საკანონმდებლო დებულებებთან მიმართებაში.

შესაბამისობის რისკი საბანკო რისკების განუყოფელი ნაწილია, და ამ ჯგუფში შედის ისეთი რისკები, როგორცაა, მაგალითად: კაპიტალის მინიმალურ მოთხოვნასთან, შემოსავლიანი აქტივების ხარისხთან, აქტივების შესაძლო დანაკარგების რეზერვთან და დაკრედიტების ლიმიტებთან დაკავშირებული

საკრედიტო რისკი, სავალუტო პოზიციისთვის დამახასიათებელი საბაზრო რისკი, წლიური სამუშაო გეგმისთვის და ბანკის ბიუჯეტისთვის დამახასიათებელი სტრატეგიული რისკი და კონკრეტულ დებულებებთან დაკავშირებული სხვა რისკები.(სებ-ბრ.№48/04:2014)

ბანკმა უნდა უზრუნველყოს შესაბამისობის რისკის ეფექტიანი მართვა, სრულყოფილი პოლიტიკისა და მისი განხორციელების თაობაზე სათანადო პროცედურების, ასევე კვალიფიციური ადამიანური რესურსების და გამართული კონტროლის სისტემის ჩამოყალიბება.

გარდა დებულებით გათვალისწინებული რისკებისა, ქართულ ლიტერატურაში გვხვდება სხვადასხვა რისკები. თითოეული მათგანი მოკლედ განვიხილოთ, რადგანაც ვთვლი, რომ ეს რისკები არანაკლებ ზეგავლენას ახდენენ კომერციული ბანკის საქმიანობაზე და ზოგადად ქვეყნის ეკონომიკაზე. ერთ-ერთ ასეთ რისკს წარმოადგენს **პოლიტიკური რისკი** - რისკები გამოწვეული პოლიტიკური ფაქტორებით, რომელთაც შეუძლიათ უარყოფითად იმოქმედონ დებიტორის გადახდისუნარიანობაზე. მაგ. პოლიტიკური რეჟიმის არასტაბილურობა, მმართველ სტრუქტურებში მაღალი კორუფცია.(ცუცქირიძე, 2015)

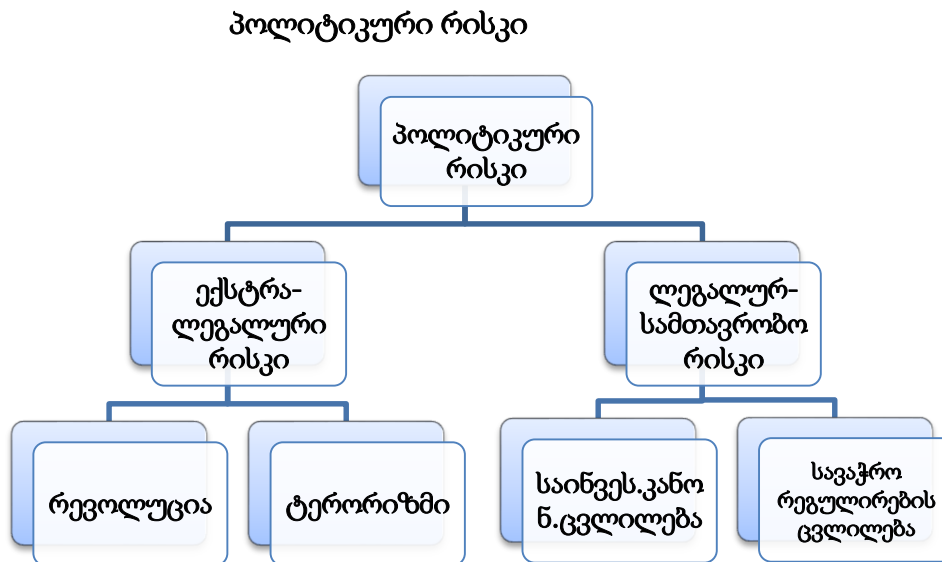
ტერმინი **“პოლიტიკური რისკის”** მნიშვნელობა საკმაოდ ფართოა პოლიტიკური სტაბილურობის პროგნოზირებიდან გამომდინარე. პოლიტიკური რისკის ქვეშ ამ სიტყვის ვიწრო გაგებით იგულისხმება იმ ფინანსური დანაკარგების შესაძლებლობა, რომელიც წარმოიშობა რომელიმე კომპანიისათვის, არაკეთილსაიმედო პოლიტიკური ფაქტორების ზემოქმედების შედეგად.

მკვლევართა ნაწილი **”პოლიტიკურ რისკს”** განსაზღვრავს როგორც “ნაციონალური მთავრობის მოქმედებას, რომელიც ხელს უშლის საქმიანი ოპერაციების ჩატარებას, ცალმხრივად ცვლის შეთანხმების პირობებს ან იწვევს უცხოური კომპანიების საკუთრების კონფისკაციას”. არსებობს უფრო ფართო განმარტებებიც, რომლებიც ითვალისწინებენ არა მხოლოდ ქვეყანაში მიმდინარე შიდა პოლიტიკურ პროცესებს, არამედ, საერთაშორისო პოლიტიკურ სიტუაციასაც.

პოლიტიკური რისკების კლასიფიკაცია მოვლენათა დაყოფის საფუძველზე ხორციელდება, რომლებიც წარმოიქმნება გარკვეული სახის პოლიტიკის გატარების

დროს ხელისუფლების მიერ ან არაკონტროლირებადი ძალების მიერ. ამ პრინციპებთან მიმართებაში ექსპერტების მიერ დღეს სულ უფრო პოპულარული ხდება პოლიტიკური რისკის დაყოფა **ექსტრა-ლეგალურ** და **ლეგალურ-სამთავრობო** რისკად. (ცუცქირიძე, 2015)

სქემა №1

წყარო: გ. ცუცქირიძე, 2015

ლეგალურ-სამთავრობო რისკი წარმოდგენს მიმდინარე პოლიტიკური პროცესის პირადაპირ პროდუქტს და მოიცავს ისეთ მოვლენებს, როგორცაა დემოკრატიული არჩევნები, რასაც მოყავს ხელისუფლებაში ახალი ძალები და საკანონმდებლო ხასიათის ცვლილებები, რომლებიც ეხება ბიზნესის წარმოებას, დასაქმებას, ფულად პოლიტიკას და ა.შ.

პოლიტიკური რისკების შეფასების მეთოდებიდან შედარებით პოპულარულია DELPHI-ს ანალიტიკური მეთოდი, რომელიც სისტემურ - ხარისხობრივია. ეს მეთოდი პრობლემის კომპლექსური დამუშავებას საშუალებას იძლევა და განსაკუთრებით აქტუალურია ზოგიერთი ტიპის გადაწყვეტილების მიღების დროს. დელფის პროცედურა ითვალისწინებს ექსპერტთა სამი ჯგუფის მონაწილეობას. პირველ მათგანს ეკისრება პროგნოზირების, მეორეს სტრატეგიული, მესამეს კი მაკოორდინირებელი ფუნქცია. გადაწყვეტილებების მიღების პროცესი ხუთ ეტაპიანია. პირველ ეტაპზე ექსპერტული შეფასება ემყარება ცვლადების სისტემას

კონკრეტული შემთხვევისათვის, შემდეგ ხდება ექსპერტების ფართო მონაწილეობა თითოეული ცვლადის მნიშვნელობის განსაზღვრისათვის, ხოლო მეხუთე ეტაპზე განისაზღვრება პრიორიტეტები, რომლის საფუძველზეც შეირჩევა პრიორიტეტები.

დელფის მთავარი ძლიერი მხარე არის მშვიდად და მიუკერძოებლად შეისწავლოს საკითხი, რომელსაც შეფასება სჭირდება. თუმცა დელფის მთავარი სისუსტეა ისეთი საკითხების წამოჭრის სიმარტივე, რომელთა გამოკვლევისთვის უკეთესი მეთოდები არსებობს, მაგალითად, რაოდენობრივი კვლევის მეთოდი, მისი სისუსტეა აგრეთვე დრო, რომელსაც ის მოითხოვს. დელფის ერთ რაუნდს შეიძლება სამი კვირა დასჭირდეს; სამრაუნდიანი დელფი სამიდან ოთხ თვემდე მოითხოვს, მომზადებისა და ანალიზის დროის ჩათვლით. (Milevska-Kostova... 2010:423-436)

ქვეყნის პოლიტიკური რისკის განსაზღვრისას რეგიონალური პოლიტიკის მნიშვნელობა და ქვეყნის საბანკო-საფინანსო ინსტიტუტების მიკრო და მაკრო რისკებზე ზემოქმედების დინამიკა უნდა იქნეს გათვალისწინებული, ისევე როგორც ხშირი სახელისუფლებო ცვლილებები და რევოლუციები არის არასასურველი და ნეგატიური პოლიტიკური რისკების თვალსაზრისით. მიღებული გამოცდილება შეიძლება უკვე აღმოჩნდეს დადებითი ქვეყნის გრძელვადიანი განვითარებისა და სამომავლო ტენდენციების ანალიზისათვის.

კომერციული ბანკების საქმიანობაზე ასევე მნიშვნელოვან გავლენას ახდენენ ისეთი სისტემური რისკები როგორებიცაა:

➤ მაკროეკონომიკური რისკები-გამოწვეული მთავარი მაკროეკონომიკური მაჩვენებლის არასტაბილურობით, რომელიც ახასიათებს ქვეყნის ეროვნული ეკონომიკის განვითარებას. მაგ. მთლიანი შიდა პროდუქტი, ეროვნული შემოსავალი და სხვა.

➤ ინფლაციის რისკი-გამოწვეულია მზარდი წარმოების ხარჯებით, რის შედეგად იზრდება ფასების საერთო დონე.

➤ დარგობრივი რისკი-რისკები, გამოწვეული ცალკეული დარგების დამახასიათებელი სპეციფიკურობიდან გამომდინარე, რომელიც გადადის საბანკო რისკებში. ასეთ მახასიათებლებს მიეკუთვნება: ციკლური რყევები, სასიცოცხლო ციკლის ეტაპები, საწარმოს განვითარება.

➤ რისკები საკანონმდებლო ცვლილებებში-ცალკეულ საკანონმდებლო ნორმებში ცვლილებებს იწვევს მსესხებლის მიერ ძირითადი სესხის და მისი პროცენტის დაუბრუნებლობის რისკს, მაგ. ცენტრალური ბანკის მიერ რეფინანსირების განაკვეთის ცვლილებების რისკი.

ამრიგად, საბანკო საქმიანობაზე მოქმედი რისკების კლასიფიკაცია საშუალებას იძლევა თითოეულმა კომერციულმა ბანკმა იმ რისკების იდენტიფიკაცია მოახდინოს, რომლებიც ყველაზე მეტად ბანკის ფინანსურ შედეგზე ახდენს გავლენას. ჩვენ აზრით, საკრედიტო და საოპერაციო რისკი ბანკების „ძირითადი რისკებია“ და სწორედ პირველ რიგში მათი არაეფექტიანი მართვა მიიყვანს ბანკს გაკოტრებამდე.

თავი 2. რისკ-მენეჯმენტის რეგულირების თანამედროვე მექანიზმი

2.1. საბანკო რისკების მაკროეკონომიკური რეგულაციები განვითარებულ ქვეყნებში

ფინანსური სისტემის განვითარება ეკონომიკის განვითარებაში გადამწყვეტ მნიშვნელობას იძენს. საბანკო სისტემა კი ქვეყნის ფინანსური არქიტექტურის ძირითადი ნაწილია. საბანკო სისტემის კრაზი ეკონომიკურ სისტემას შლის, აჩენს ჩრდილოვანი ეკონომიკის ზრდის შესაძლებლობებს და სიღრმეში წასული კრიზისი მთლიანად ეკონომიკური კრიზისის მაპროვოცირებელი ხდება.

საფინანსო სისტემის გავლილი კრიზისები გახდა საბანკო რისკების ხელახლა შესწავლის, მათზე მოქმედი ფაქტორების დეტალურად გაანალიზების, მართვის მექანიზმების სხვა კუთხით გამოყენების მიზეზი. ყველა დროში და ყოველი კრიზისის პერიოდში მარეგულირებელი ორგანოები აძლიერებდნენ ზედამხედველობას ფინანსური სტაბილურობის შესანარჩუნებლად. მაგრამ ეს ჩვენი აზრით უკან მიდევნებული ლამპარია და სტაბილურობის მიღწევა რთულია. ამიტომაც საბანკო რისკების მაპროვოცირებელი ფაქტორები მუდმივი შესწავლის საგანია და რისკ-მენეჯმენტის თავსატეხია.

2007 წლიდან ევროპის საბანკო მმართველობის მიერ საბანკო სისტემის მდგრადობის მონიტორინგი ჩატარდა, მათი გამძლეობის შესაფასებლად ფინანსური სისტემის სისტემური რისკის ზემოქმედების შემთხვევაში. ძირითადი ელემენტი, რომელზეც გაკეთდა აქცენტი საბანკო რისკების რეგულირებისათვის იყო ის მინიმალური კაპიტალი, რომელიც დარეზერვდება რისკების რეალიზაციის შემთხვევაში ზარალების ასანაზღაურებლად.

კომერციული ბანკების განმასხვავებელი თავისებურებაა:

- აქტივების შემადგენლობა, რომელიც მოიცავს კრედიტს, გაცემულს მესამე პირზე და შეუძლებელია ინფორმაციის გამჭვირვალობის უზრუნველყოფა საზოგადოებისათვის, თუ ვინ არის მესამე მხარე, ვისაც გადაეცა კრედიტი;
- მაღალ ლიკვიდური აქტივები, რომლებიც ცვლიან აქტივების შემადგენლობას და რისკული აქტივების გადაფარვას იწვევს;

- ანაზრების ვადებისა და გაცემული კრედიტების ვადების შეუსაბამობა, რაც ბანკის საკრედიტო რისკების დონის ამაღლებას იწვევს;

ბაზელი III სტანდარტების მიხედვით, ზარალების რეზერვის მოცულობა არის მექანიზმი, რომელიც უზრუნველყოფს რისკის განეიტრალებას. ჩვენი მოსაზრებით ზარალის რეზერვზე დაყრდნობა და აღმატებულ ხარისხში მისი აყვანა, აღუწერს რისკების მართვის მეთოდებს ზარალის წარმოქმნამდე. ამიტომ ვთვლით საჭიროა კვლევა წარმართოს საბანკო ოპერაციებთან დაკავშირებული რისკების წარმომქმნელი ფაქტორების გამოვლენის მიმართულებით.

საბანკო რისკების რეგულირება დაფუძნებულია ცალკეული ქვეყნის საფინანსო სისტემის თავისებურებაზე, სახელმწიფოსა და საბანკო სექტორის დამოკიდებულებაზე. უდავოა, რომ რეგულირების მექანიზმი, როგორც მარეგულირებლის ზემოქმედების ინსტრუმენტი, მიმართული კონკრეტულ ობიექტზე, არსებული და საპროგნოზო მდგომარეობის რისკული სიტუაციების განეიტრალებაზე უნდა იქნას აწყობილი. ევროპის საბანკო სისტემა სახელმწიფო ვალის დიდი ნაწილის მფლობელია, მაშინ, როდესაც 2009 წლის კრიზისის დასაწყისში უცხოელი ინვესტორების ხელში იყო. ეს რა თქმა უნდა საფინანსო სისტემის რისკს ზრდიდა, ვინაიდან კაპიტალის მოძრაობას დადებითი ფაქტორების ერთად უარყოფითი ფაქტორებიც ახლავს, კერძოდ რისკი შეიძლება საფრთხის შემცველი ქვეყნიდან მეტნაკლებად უსაფრთხო ქვეყანაში გადავიდეს.

ამრიგად, რისკის მოძრაობა, მისი ზემოქმედების მასშტაბი, დრო და ადგილი, უხილავ ხელს შეიძლება შეედაროს, რომელიც დღემდე არსებული მართვის მექანიზმების გამოყენებითაც ისევ აქტუალურია. ჩვენი დაკვირვებით, რისკების წარმოქმნისა და რეალიზაციის სხვადასხვა მიმართულებების ჩამოყალიბებით - მართვის მექანიზმის სრულყოფაზე საუბარი შეუძლებელია. განვითარებული საფინანსო სისტემის პირობებში თუ ქრება ერთი სახის რისკები, თავს იჩენს ახალი, მართვის მექანიზმების მიღმა არსებული რისკები. ამიტომაც კვლევის წარმართვა საბანკო რისკ-მენეჯმენტის მიმართულებით დაუსრულებელი პროცესია.

ევროკავშირის კანონმდებლობით, კონკრეტულად კაპიტალზე მოთხოვნის დირექტივის კუთხით, ევროპის ბანკებს უფლება აქვთ გამოიყენონ: რისკის

„ნულოვანი წონა“ ევროკავშირის სახელმწიფო ვალისათვის. ამავე დროს ფინანსური რეგულატორებით აღმოიფხვრა შეზღუდვები სახელმწიფო სავალო ვალდებულებების კონცენტრაციაზე.(Eisenbach...2017)

ამრიგად, ევროკავშირის ბანკებს შეუძლიათ აიმაღლონ ლევერიჯი, რისკიან სახელმწიფო სავალო ვალდებულებებში ინვესტირების გზით.(მაგ. საბერძნეთი, ირლანდია, იტალია, პორტუგალია, ესპანეთი).

2007 წელს ევროპის საბანკო მმართველობამ ჩაატარა სტრეს-ტესტი მთელი ევროპის მასშტაბით, ფინანსური ინსტიტუტების ბაზარზე არახელსაყრელი ცვლილებების შემთხვევაში ფინანსური მდგრადობის და სისტემური რისკის შეფასებისათვის. (EBA, 2013). 2011 წელს კი სტრეს-ტესტი გამოიყენა, როგორც ინსტრუმენტი, რომელიც მიაწოდებს საბანკო სისტემაში წინააღმდეგობრიობის შესახებ ინფორმაციას, იმ შემთხვევაშიც კი როდესაც ბანკების სტაბილურობისა და განვითარების შესახებ რაიმე ეჭვი არ არსებობს. სტრეს-ტესტის გამოყენება არა მხოლოდ მარეგულირებელმა ორგანოებმა დაიწყეს, არამედ თვით ცალკეულმა ბანკებმაც. ის ხელსაყრელი იარაღი აღმოჩნდა კრიზისის შემთხვევაში ზარალების რეზერვების რეალური მოცულობის დასადგენად. (EU Bank authority, 2016)

სტრეს-ტესტი არის საშუალება, რომლის გამოყენების პროცესში გამოიკვეთება რისკები, რომლებიც ტესტირების პროცესში საბანკო მდგრადობაზე მოახდენს ნეგატიურ გავლენას. ამავე ინსტრუმენტის გამოყენებით დადგინდება ის რისკები, რომლებიც სტრეს-ტესტების ჩატარების პროცესში კაპიტალის კოეფიციენტის ცვლილებას იწვევს. 2011-2012 წლის ტესტირების შედეგი ადასტურებს, რომ ბანკები, რომლებსაც აქვთ ლიკვიდური აქტივების მაღალი დონე, ხოლო დანაკარგების რეზერვების დაბალი დონე, ტესტირებისას უფრო ხელსაყრელ შედეგს აჩვენებს. რაც იძლევა დასკვნის საშუალებას, რომ ბანკს ასეთი მონაცემების შემთხვევაში შეუძლია გაუძლოს წარმოქმნილი რისკებისაგან მოსალოდნელ ზარალს.(Papadopoulos...2016)

უნდა აღინიშნოს, რომ სტრეს-ტესტები ევროპის კომერციულ ბანკებში ფართო გამოყენების ინსტრუმენტად იქცა, როგორც მარეგულირებელი ორგანოების, ასევე ცალკეული ბანკის მმართველების მიერ. განსაკუთრებული როლი მან რისკების პროგნოზირებაში შეასრულა. სუსტი მხარეების გამოვლენით, რომელიც სარისკო

სიტუაციების შექმნას შეუწყობს ხელს, შესაძლებელი გახდა ბანკი სისტემურ რისკებს მომზადებული კაპიტალით შეხვდეს, ხოლო არასისტემური რისკების პრევენცია დროულად ჩატარდეს. ამავე დროს, უნდა აღინიშნოს რომ ტესტირების ჩატარება რეგულაციებით გათვალისწინებულ რეკომენდაციებს არ უნდა გასცდეს.

მაკროდონეზე გამოყენებული სტრეს-ტესტები, ცალკეული კომერციული ბანკების მიერ რისკების მართვის სხვადასხვა მეთოდებთან ერთად, რისკ-მენეჯმენტის განუყოფელი ნაწილია. ბაზელის საბანკო ზედამხედველობის კომიტეტის მიერ 2006 წელს, ფინანსური სტაბილურობის ფორუმზე 2008 წელს, სტრეს-ტესტი მაკროდონეზე რეგულირების მნიშვნელოვან ინსტრუმენტად იქნა აღიარებული. თუმცა ჯერ კიდევ 2000 წელს ევროპის საბანკო გაერთიანების ქვეყნების ცენტრალური ბანკების მიერ ჩატარებულ კვლევებში ნაჩვენებია, რომ ბანკები მიმართავენ სტრეს-ტესტს, იმ შემთხვევაში, როდესაც არალიკვიდური პირობები და ბანკის არასახარბიელო ისტორია ართულებს რისკების მართვის სხვა ინსტრუმენტების გამოყენებას, ასევე, როდესაც ვლინდება, რომ რისკ-მენეჯერები სტრეს-ტესტირების შედეგებს გადასცემენ ზედა რგოლის მენეჯერებს და ამით უარყოფით შედეგის პასუხისმგებლობაზე თავს არიდებენ.

ჩვენი აზრით, რისკის გადაცემა მართვის ღონისძიება არ არის, ის უფრო რისკისაგან თავის არიდებას ჰგავს, რომელმაც, ვიდრე მაღალი რგოლის მენეჯმენტი შეიმუშავეს ღონისძიებებს, შესაძლებელია არასახარბიელო შედეგი გამოიღოს. გამომდინარე აქედან, ვთვლით, რომ ბანკის რისკ-მენეჯმენტი მაღალი კვალიფიკაციის კადრებით უნდა იყოს აღჭურვილი, რომელმაც სტრეს-ტესტის, თუ სხვა ინსტრუმენტების გამოყენებით გამოვლენილ რისკებს დაუყოვნებლივი ქმედება უნდა დაუპირისპიროს და ზედა რგოლის მენეჯმენტთან მხოლოდ ღონისძიებათა შინაარსი შეათანხმოს. ვინაიდან “დრო“ არის უდიდესი ფაქტორი, რომელიც რისკების მართვის ტექნიკაში გადამწყვეტ როლს ასრულებს.

ევროპის საბანკო სისტემის მარეგულირებელი ორგანოები სტრეს-ტესტების გამოყენების შედეგების ანალიზით იმ დასკვნამდე მივიდნენ, რომ რისკების მრავალფეროვნების, მათი სხვადასხვა სირთულის გამო, ბანკების ფინანსური მდგრადობის რღვევისაგან თავის დაღწევა მხოლოდ და მხოლოდ ბანკის რეალური

მდგომარეობის, მსესხებელთა წრის ძირფესვიანი ანალიზის, სისტემური რისკების განეიტრალებისათვის მზადყოფნის შესაბამისი კაპიტალის და სხვა კონკრეტული სარისკო სიტუაციების წინასწარი ანალიზისა და შესაბამისი რისკ-მენეჯმენტის გატარებითაა შესაძლებელი.

სტრეს-ტესტით ბანკის ფინანსური მდგომარეობის შეფასების პროცედურა მარტივად შესასრულებელი არ არის, მაგრამ ბანკის რისკ-მენეჯმენტს გადაწყვეტილების მიღებაში დიდ დახმარებას უწევს. ბაზელის ზედამხედველობის კომიტეტის მითითებით: სტრეს-ტესტის ჩატარებაში აუცილებლად ბანკის სამეთვალყურეო საბჭო და ზედა რგოლის მმართველობა უნდა ჩაერთოს, რათა მექანიზმი რისკების მართვაში სწორად იქნეს გამოყენებული და მიღწეული შედეგი რისკების მართვის ღონისძიებათა ჩამოყალიბებაში მყარი საფუძველი გახდეს. პროცედურა, რომელიც უნდა დაიგეგმოს არის შემდეგი: სტრეს-ტესტირების მიზნის განსაზღვრა, სცენარების დაგეგმვა, შედეგების გაანალიზება, შესაძლო მოქმედებების შეფასება და გადაწყვეტილების მიღება. (Papadopoulos...2016)

ზემოთ ჩამოთვლილი მითითებების გათვალისწინებით, სტრეს-ტესტირება საბანკო რისკების მართვის კულტურის განუყოფელი ნაწილი გახდება. შიდა სტრეს-ტესტირების მიზანია რისკები გამოვლენა. შესაბამისად, რისკების მართვის სხვა ინსტრუმენტების გამოყენებასთან ერთად ბანკის კაპიტალის მართვის სრულყოფილი მოდელი იქნება მიღწეული.

ევროპის G10 (ქვეყნები, რომლებმაც მიიღეს მონაწილეობა გენერალური შეთანხმებაში საერთაშორისო სავალუტო ფონდის რესურსებით უზრუნველყოფისათვის საკრედიტო შესაძლებლობის გასაზრდელად; ბელგია, კანადა, საფრანგეთი, გერმანია, იტალია, იაპონია, ნიდერლანდები, შვედეთი, გაერთიანებული სამეფო, აშშ და შვეიცარია) ჯგუფის ბანკების სტრეს-ტესტირების ჩატარებით მიღებულმა შედეგებმა აჩვენა, რომ კრედიტების მოცულობის ზრდა არ არის გამოსავალი რისკების თავიდან აცილებისათვის, თუ კრედიტის დიდი ნაწილი იქნება უმოქმედო ბანკის გადახდისუნარიანობას საფრთხე შეექმნება. გამომდინარე აქედან, მარეგულირებელი ორგანოების მხრიდან ყურადღება არა კრედიტის მოცულობას უნდა მიექცეს, არამედ კრედიტის ხარისხს.

ამერიკელი ეკონომისტი ანდრიუ კურიცი და სხვები (2002) აღნიშნავენ, რომ რისკული კაპიტალის მოცულობა ორი მხარისათვის არის პრობლემური: მსესხებლების, დამზღვევების, რეგულატორების, სარეიტინგო სააგენტოებისათვის, რომლებსაც სურთ, რომ ბაკები ყველაზე ცუდად განვითარებული სცენარის შემთხვევაშიც კი გადახდისუნარიანები იყვნენ. მეორე ჯგუფს აქციონერები და ინვესტორები მიეკუთვნებიან, რომელთა ინტერესი იმ სარგებლის მიღებაშია, რისთვისაც კაპიტალი ბანკში დააბანდეს, ანუ მათი ყურადღება ბანკის რენტაბელობის რისკზეა მიმართული. (Mishkin, 2005:13-19)

როგორც ვხედავთ, ორივე დაინტერესებული მხარისათვის მთავარი ამოცანა ბანკის კაპიტალის მდგომარეობაა, ხოლო ყოველი მათგანის ინტერესი სხვადასხვა მიმართულებითაა. მართლაც კაპიტალის მცირე მოცულობა ბანკს უზრდის რისკს, მაგრამ ამავე დროს შესაძლებლობას აძლევს გაზარდოს მომგებიანობა, რომლის ინტერესი მეორე ჯგუფის წარმომადგენლებს აქვთ, და პირიქით. მაღალი კაპიტალით ბანკი უკეთესად აკმაყოფილებს პირველი ჯგუფის ინტერესებს და მარეგულირებელი ორგანოების მხრიდან დაბალი რისკიანობით ხასიათდება. იმისათვის რომ მიღწეული იქნას ბანკის კაპიტალის ოპტიმალური მოცულობა ან უნდა გაზარდოს ბანკმა კაპიტალის მოცულობა, ან შეამციროს აქტივები. (Kevin, 2017)

სტრეს ტესტირების მეთოდოლოგია - როგორც ზემოთ აღინიშნა, სტრეს-ტესტირება რისკების მართვის მეთოდიკაა, რომელიც ფინანსური ინსტიტუტის მოსალოდნელი შედეგების შესაფასებლად გამოიყენება, განსაზღვრული ფაქტორების ზემოქმედების გავლენით ცვლილებების ანალიზის საფუძველზე. ეს მეთოდი სცენარების ტესტირებას და მგრძნობელობის ტესტირებას მოიცავს.

პრაქტიკა აჩვენებს, რომ ეკონომიკის აღმავლობის გრძელვადიან პერიოდში არასახარბიელო მდგომარეობის მივიწყებას აქვს ადგილი, შესაბამისად, თითქოსდა პრობლემებიც მივიწყებას ეძლევა და რისკების მართვა სუსტდება. ბაზელ III-ის რეკომენდაციების დაკმაყოფილება რისკ-მენეჯერებს უფლებას არ აძლევს არ იმოქმედონ მოსალოდნელი მოვლენების პროგნოზირებისათვის.

მოდელი სხვადასხვა მაკროეკონომიკურ სცენარებს ასახავს, რომელიც ბანკის სპეციფიკურ რისკებს გამოავლენს. მისი გამოყენების სიზუსტე განსაზღვრული

ალბათობით დამოკიდებულია მოდელის გამოყენების მომენტისათვის მაკროეკონომიკური ცვლადების სიდიდეზე და მათი საბანკო საქმიანობაზე გავლენის საპროგნოზო შედეგზე. პრაქტიკაში მოდელის გამოყენებით დადასტურებულია, რომ მას რისკების პროგნოზირების მაღალი შესაძლებლობა ახასიათებს. თუმცა პროგნოზირების ეფექტიანობა წინასწარ განუსაზღვრელია და ამდენად ჩვენი აზრით სტრეს-ტესტირება სრულყოფილ მოდელად მაშინ შეიძლება ჩაითვალოს, როდესაც მიღებული შედეგის ეფექტიანობის გაზომვა იქნება შესაძლებელი.

კვლევები აჩვენებს, რომ სხვადასხვა რისკებს შორის, რომელსაც საბანკო სექტორში აქვს ადგილი, ყველაზე მნიშვნელოვანია საკრედიტო რისკი. ეს სრული ჭეშმარიტებაა, რადგან საკრედიტო რისკი ლიკვიდურობის რისკის წარმოქმნას იწვევს და ფინანსური კრიზისის საშიშროებას ქმნის. მოვლენების შემდგომი განვითარება მაკროეკონომიკურ სტაბილურობას არღვევს და საბოლოოდ საზოგადოების კეთილდღეობის გაუარესებას იწვევს. გამომდინარე აქედან, მაკროეკონომიკური რეგულირება საბანკო რისკ-მენეჯმენტის განუყოფელი ნაწილია. (EU Bank authority,2017)

საბანკო ლიტერატურაში მიღებულია, რომ ბევრი მაკროეკონომიკური და ფინანსური ფაქტორები საკრედიტო რისკზე გავლენას ახდენენ. ამიტომ სტრეს-ტესტის მოდელი ბევრ ფაქტორს უნდა ითვალისწინებდეს, რადგან რისკის შეფასება მოსალოდნელ შედეგს მაქსიმალურად მიუახლოვდეს. მოდელის გამოყენებით მარეგულირებელ ორგანოებს საშუალება ეძლევათ დაინახონ ფაქტორთა ის წრე, რომელიც საბანკო სექტორის რისკების პროვოცირებას ახდენს და მათი განეიტრალების გზები შეიმუშაონ.

ღირებული შედეგის მისაღებად პირველ რიგში აუცილებელია თვით მოდელის სწორად ფორმულირება: ეკონომიკაზე მოქმედი ყველა ფაქტორის გათვალისწინება, გამოტოვების შემთხვევაში შესაძლებელია რისკის შეფასება სრულყოფილად ვერ მოხდეს. თუმცა უნდა აღინიშნოს, რომ რისკ-მენეჯმენტის ზოგადი პრინციპის მიხედვით ჭარბი ინფორმაციის გამოყენება ისევე აყენებს ზიანს საბოლოო შედეგს, როგორც ინფორმაციის ნაკლებობა. მოდელის გამოყენების პრაქტიკულმა შედეგებმა

აჩვენა, რომ მოდელის მზა რეცეპტის სახით გამოყენება სხვა ეკონომიკური განვითარების ქვეყანაში მცდარი შედეგის მომტანი იქნება.

ევროპის ქვეყნებში გამოყენებულია სატელიტური მოდელი, რომელშიც ორ კატეგორიას განიხილავენ: პირველი საკრედიტო პორტფელის ეფექტიანობის მაჩვენებლებს განიხილავს, როგორცაა სესხი, დანაკარგების რეზერვები; მეორე კატეგორია საოჯახო მეურნეობების დეფოლტს განიხილავს. სხვადასხვა ქვეყნების მკვლევართა შრომებში მაკროეკონომიკური მაჩვენებლების გავლენა საკრედიტო რისკზე სხვადასხვა დოზით არის გამოყენებული, მაგალითად: საერთაშორისო სავალუტო ფონდი სტრეს-ტესტირებას განსაზღვრავს, როგორც „მაკროეკონომიკური მაჩვენებლების ცვლილებებისადმი საკრედიტო პორტფელის მგრძობელობის შეფასებას“. საერთაშორისო ანგარიშსწორების ბანკის თანახმად კი, „სტრეს-ტესტირება არის ტერმინი, რომელიც სხვადასხვა მეთოდებს ასახავს, რომლებიც გამოიყენება ფინანსური ინსტიტუტების მიერ თავისი შეხედულებით გამორიცხულ, მაგრამ შესაძლო მოვლენებთან“. სტრეს-ტესტირების სცენარი ბერკოვიჩის მიხედვით შემდეგ ქმედებებს მოიცავს:

1. იმ არასახარბიელო (შოკური) მდგომარეობების მოდელირება, რომლის დადგომის ალბათობა წინა პერიოდის ისტორიის მიხედვით მაღალია;
2. მოსალოდნელი შოკური მდგომარეობის დადგომის მოდელირება, რომელსაც წარსულში ადგილი არ ჰქონია;
3. შოკების მოდელირება, რომელთა დროს შესაძლებელია არსებული ურთიერთკავშირი გაწყდეს განსაზღვრულ მოვლენასთან დაკავშირებით;
4. შოკების მოდელირება, რომლებიც ასახავს მომავალში მოსალოდნელ სტრუქტურულ ძვრებს.

ჩამოთვლილი სტრესული მოვლენები ცვლის, როგორც რისკის ფაქტორების განაწილებას და ასევე შედეგებსაც. როგორც ვხედავთ მინიმუმ ოთხი სხვადასხვა სტრესული სიტუაციის ტესტირება ბოლომდე ვერ იძლევა პასუხს მოსალოდნელი მოვლენების შესახებ და მით უმეტეს მათ შორის რომელიმე სიტუაციის რეალიზების შემთხვევაშიც კი შეუძლებელია მოსალოდნელი ზარალის მასშტაბების განსაზღვრა.

პრაქტიკაში გამოყენებული სტრეს-ტესტირება რამდენიმე სახით ტარდება. ძირითადად ერთფაქტორიან და მრავალფაქტორიან სტრეს-ტესტირებას განასხვავებენ. ამ მეთოდების გამოყენებას დადებითი და უარყოფითი მხარეები აქვს. ერთფაქტორიანი ტესტირება ერთი, რომელიმე ფაქტორის ზემოქმედებას ასახავს კონკრეტულ საკვლევ რისკზე, მაგალითად მთლიანი შიდა პროდუქტის გავლენა ფინანსურ რისკებზე, საოჯახო მეურნეობების შემოსავლების გავლენა საკრედიტო რისკზე და ა.შ. ეს მოდელი ღრმა ანალიზის ჩატარების შესაძლებლობას იძლევა და მოსალოდნელი შედეგიც უფრო მაღალი ალბათობით არის სარწმუნო. რაც შეეხება მრავალფაქტორიან მოდელს, ამ შემთხვევაში რამდენიმე ფაქტორის გავლენის შესწავლა ხდება და მაღალი ალბათობით არის შესაძლებელი დროული რეაგირება, მაგრამ ამ მოდელის ნაკლოვანება არის, ის რომ, ის ბაზრის კონიუქტურას და ინსტიტუციონალურ ცვლილებებს არ ითვალისწინებს.

ალბათობის თეორია და მათემატიკური სტატისტიკის კანონზომიერებები საშუალებას იძლევა ისტორიულად შესწავლილი მოვლენების დადგომის ალბათობა დადგინდეს და სტრესული სიტუაციების მოდელირებით საბანკო რისკებზე მოქმედი ფაქტორების პროგნოზირების შედეგი გაკეთდეს, მაგრამ რთულია, როდესაც სტრეს-ტესტირება ხდება არ დამდგარ მოვლენებზე, ვინაიდან ალბათობა ვერ დგინდება. შესწავლილმა მასალებმა აჩვენა, რომ სტრეს-ტესტირების ვერც ერთი სახე რისკების მართვაში დადებით შედეგებს ვერ იძლევა, ისეთი მოვლენების შემთხვევაში, როდესაც ადგილი ექსტრემალურ მოქმედებებს აქვს, ასეთი მოვლენებია:

1. 1987 წლის საფონდო ბაზრის კრიზისი, როდესაც DowJones ინდექსი დაეცა 23%-ით, S&P500 ინდექსი 20%-ით, ასევე დაეცა Nikkei, FTSE 100, HangSeng ინდექსები.
2. 1992-- ევრო ვალუტის კრიზისი;
3. 1994 წელს ამერიკაში საპროცენტო განაკვეთების ზრდა;
4. 1997 წელს აზიის კრიზისი;
5. 1998 წელს რუსეთის კრიზისი;
6. 1999 წელს ბრაზილიის კრიზისი;
7. 2008-2009 წელს მსოფლიო ფინანსური კრიზისი;

8. 2014-დან დღემდე მსოფლიო ეკონომიკური და პოლიტიკურ არასტაბილურობა გადასული რეცესიაში.

ამ მოვლენების შემდეგ აუცილებელი დარჩა ცვლილებები შეტანილიყო არსებულ მოდელში, რაც ფინანსური სტაბილურობის საბჭოს, ბაზელის საბანკო ზედამხედველობის კომიტეტის, ევროპის საბანკო ზედამხედველობის კომიტეტის, საერთაშორისო ფინანსების ინსტიტუტის მიერ განხორციელდა. (Carlson, 2006:3-18)

საინტერესოა ევროპული მოდელი საბანკო რისკების რეგულირებაში ამერიკულ მოდელს შევადაროთ. დღეს ამერიკის მთავრობის მთელი ყურადღება საბანკო სექტორის ფინანსური მდგრადობის შენარჩუნებაზეა მიქცეული, რადგან მათ იციან, რომ საბანკო სექტორის წარუმატებლობა ეკონომიკურ ზრდაზე და პოლიტიკურ სტაბილურობაზე პირდაპირ ახდენს გავლენას.

მიუხედავად იმისა, რომ ბაზელის კომიტეტი საბანკო რეგულირების ინსტრუმენტების სრულყოფაზე მუდმივად ზრუნავს, ცალკეულ ქვეყნებში, ცალკეული ბანკები ისწრაფვიან, რომ რისკის საკუთარი მოდელი აირჩიონ. თანამედროვე პერიოდში ამერიკის საფინანსო სისტემის რეგულირება და კონტროლი რთულია. ფედერალურ დონეზე კომერციული ბანკები სამი სააგენტოს მიერ რეგულირდებიან:

1. ვალუტის ფინანსური კონტროლის ოფისი;
2. ფედერალური სარეზერვო სისტემა;
3. დეპოზიტების დაზღვევის ფედერალური კორპორაცია.

კომერციული ბანკების რეგულირების ისტორია ამერიკაში 1863 წლიდან იღებს სათავეს, როდესაც კონგრესმა ეროვნული სავალუტო აქტი მიიღო, ეროვნული ბანკების შესაქმნელად. 1929-30 წლების დიდი დეპრესია გახდა საფუძველი შექმნილიყო ფედერალური სარეზერვო სისტემა, რომელიც საფინანსო სისტემას დაარეგულირებდა. ეკონომიკური კრიზისები და ეკონომიკური აღმავლობები სხვადასხვა მოდელის ფორმირებას მოითხოვდა საფინანსო და კონკრეტულად საბანკო რისკების რეგულირებისათვის. ეს ცვალებადობა განსაკუთრებით მრავალფეროვანი ამერიკის შეერთებულ შტატებში იყო, რომელიც დღესაც

კრიზისების სამშობლოს და მათი დარეგულირების მექანიზმების ფორმირების ლიდერია. ე.ი. რეგულირების პარადიგმა ხშირად იცვლებოდა.

2008 წლის ფინანსურმა კრიზისმა, რომელიც ექსპერტთა შეფასებით ბანკების მრავალწლიანი „არაკეთილსინდისიერი“ პრაქტიკის შედეგი იყო, დღის წესრიგში დააყენა ამოცანა, შეექმნათ მკაცრი კანონი. ამიტომაც 2010 წელს პრეზიდენტ ობამას მიერ მოეწერა ხელი კანონს, რომელიც „დოდ-ფრენკის“ (ავტორები - სენატორი კრის დოდი და კონგრესმენი ბარნი ფრენკი) სახელით არის ცნობილი. მისი უპირველესი ამოცანა უოლ-სტრიტზე საფონდო ბირჟის რეგულირება იყო, განსაკუთრებით მომხმარებელთა უფლებების დაცვის კუთხით. კანონი „ვოლკერის წესს“ ეფუძნება რომელის თანახმადაც საკრედიტო ოპერაციები ემიჯნება საბანკო-საინვესტიციო საქმიანობას. კანონის თანახმად, ბანკების მიერ საინვესტიციო და ჰეჯირებულ ფონდებში განხორციელებულ ინვესტიციებში მოსახლეობის ანაზრებით მოზიდული სახსრების წილი მათი კაპიტალის 3 %-ს არ უნდა აღემატებოდეს.

ამ კანონმა დერივატივების ბაზრის ოპერატორებისა და ჰეჯ-ფონდებისათვის დააწესა შეზღუდვები, რადგან ჰეჯინგი ანუ ჰეჯირება (hedge) ნიშნავს ფინანსური რისკის მენეჯმენტს საკრედიტო დერივატივების მეშვეობით. დოდ-ფრენკის კანონით განხორციელდება ტრეიდერი რობოტების ფედერალური მონიტორინგი. ეს კანონი მიზნად ისახავს გამოავლინოს ფინანსური სპეკულანტები და საინვესტიციო პირამიდების ამგებნი.(Zhu, 2013:146-148)

სენატორ დოდისა და კონგრესმენ ფრენკის მიერ შემუშავებული კანონის მიზანი, სისტემა-წარმომქმნელი ფინანსური ინსტიტუტების წინააღმდეგ ბრძოლის ინსტრუმენტად გამოცხადდა. ავტორების ვარაუდით, თუ არა არსებული რეგულირების სასწრაფოდ გამკაცრება ამერიკის საბანკო სისტემა კატასტროფული რისკების წინაშე აღმოჩნდებოდა და შესაბამისად ეკონომიკაც რეცესიას განიცდიდა.

კერძოდ, კანონის ფარგლებში მიღებული იქნა სპეციალური სამართლებრივი რეჟიმი მსხვილი ფინანსური ინსტიტუტებისათვის, რომელთა გაკოტრება ფინანსურ სტაბილურობას შეარყევდა. ნორმის მიხედვით ამერიკის მთავრობა თავის თავზე ღებულობდა ლიკვიდაციის პროცედურის დაფინანსებას და აქტივების რეალიზაციისას შექმნილ პანიკას გაანეიტრალებდა, რათა უზრუნველყო აქტივების

მაღალი ფასით რეალიზაცია. ასევე ითვალისწინებდა, რომ ლიკვიდაციის შემდეგ ლიკვიდირებული კომპანიის მფლობელები სახელმწიფოს მიერ გაწეულ ხარჯებს აანაზღაურებდნენ. სხვა ნორმის მიხედვით გაკოტრებისას იმ აქტივების იძულებითი დაბრუნება იყო გათვალისწინებული, რომელიც გაკოტრებამდე მესამე პირზე იყო გადაცემული. კანონი მხოლოდ ამით არ შემოიფარგლებოდა, ის პერსონალურ პასუხისმგებლობას ტოპ მენეჯერებს აკისრებდა, რომელთა ხელმძღვანელობისას ფინანსური ინსტიტუტი გაკოტრდა. პასუხისმგებლობის ფარგლებში ამ პირებს უფლება არ ჰქონდათ სათავეში ჩადგომოდნენ სხვა ფინანსურ ინსტიტუტებს.

დოდ-ფრენკის აზრით, ამერიკის დიდმა ბანკებმა ეკონომიკა კოლაფსის მდგომარეობაში მიიყვანეს. მიუხედავად მრავალი მოწინააღმდეგისა ამ კანონმა მაინც ჰპოვა მსოფლიო გამოხმაურება და დაიწყო რეგულირების ღონისძიებების კორექტირება. კანონის მარეგულირებელი ღონისძიებები ძირითადად პირველ რიგში საფონდო ბირჟის ოპერაციებს შეეხებოდა, ხოლო შემდგომ მისი რეგულირების ქვეშ სხვა ფინანსური ინსტიტუტები მოექცნენ, ასევე კომპანიები, რომელთა მიერ საფონდო ბირჟაზე შესრულებული ოპერაციები საბანკო სექტორს აზიანებდა. თავდაპირველად კანონის მკაცრი მოთხოვნები კაპიტალის მოცულობასთან დაკავშირებით ამერიკის ყველა დონის ბანკს შეეხო, თუმცა დღეისათვის ექსპერტები აცხადებენ, რომ, ამ კანონის მკაცრი ზედამხედველობის ქვეშ საშუალო კაპიტალის მქონე ბანკები არ უნდა მოექცნენ, რადგან ისინი სისტემურ რისკებს ეკონომიკაში ვერ ქმნიან. (Zhu, 2013:146-148)

ჩნდება კითხვა: რამდენად ერწყმის დოდ-ფრენკის კანონი ბაზელი III-ის რეკომენდაციებს ?

როგორც მოგეხსენებათ, ბაზელი III-ის მოთხოვნაა კაპიტალის მინიმალური მოთხოვნები და აქტივების ხარისხი. ამერიკელი მარეგულირებლების რეკომენდაციების შესაბამისად საჭიროა მოხდეს დოდ-ფრენკის ცალკეული მოთხოვნების ინტეგრირება ბაზელის რეკომენდაციებთან, რაც მათი აზრით გულისხმობს: უფრო მკაცრი სტანდარტების დაწესებას კაპიტალზე, კერძოდ უნდა გამოირიცხოს კაპიტალიდან პირველი რიგის ელემენტები, რომლებიც ხასიათდებიან დაბალი მოქნილობით ზარალების დაფარვის დროს. ესენია:

- ✓ პრივილიგირებული აქციები იმიტირებული საინვესტიციო ტრასტების მიერ;
- ✓ კუმულაციური უვადო პრივილიგირებული აქციები;
- ✓ ბუფერული კაპიტალი, რომელიც ასრულებს ბანკის ლიკვიდურობის რეგულირების ფუნქციას;(BIS, 2018:11)

მიუხედავად იმისა, რომ ამერიკული რეგულაციები მიუახლოვდა ბაზელის სტანდარტებს და რეკომენდაციებს საბანკო კაპიტალის ნორმების ნაწილში, ჯერ კიდევ ბოლომდე გაურკვეველია დოდ-ფრენკისა და ბაზელის რეკომენდაციების შეხების საერთო წერტილი. პრეზიდენტ დონალდ ტრამპი წინასაარჩევნო კამპანიების დროს სწორედ ამ საკითხზე საუბრობდა და აცხადებდა, რომ მნიშვნელოვან ცვლილებებს შეიტანდა დოდ-ფრენკის აქტში, თუმცა ჯერჯერობით არაფერი მნიშვნელოვანი და სასარგებლო არ მომხდარა ამ განცხადების შემდეგ და ყველაფერი ისევ ისე დარჩა როგორც აქამდე იყო.

აშშ-ში რესპუბლიკელები აცხადებდნენ, რომ საჭიროა შეიცვალოს დოდ-ფრენკის აქტი და მასში გარკვეული შესწორებები შევიდეს. ჩვენი აზრით ეს მნიშვნელოვანია, ვინაიდან საერთაშორისო ბაზარზე მოქმედი ყველა ბანკი განიცდის სისტემური რისკების ზემოქმედებას, შესაბამისად ამერიკული ბანკები ვერ იქნება ჩაკეტილი წრის შემადგენელი და გლობალიზაცია მარეგულირებელ ინსტიტუტებს აიძულებს ისეთი კანონების მიღებას, რომელიც მსოფლიო საფინანსო სისტემას რეგულაციის „ერთი ქოლგის ქვეშ“ მოაქცევს .

რეგულაციის შედეგების გაანალიზებით თვით, ამერიკელი მარეგულირებლები მივიდნენ იმ დასკვნამდე, რომ აუცილებელია ბაზელი III-ს მოთხოვნების გათვალისწინება, რაც საკრედიტო ინსტიტუტების კაპიტალის ბაზრის რაოდენობრივი და ხარისხობრივი მახასიათებლების გაძლიერებას ხელს შეუწყობს.(BIS, 2018:15)

ამერიკელი მარეგულირებლები თვლიან, რომ სისტემური რისკების მინიმიზაციის საყრდენი მაინც სტაბილური საბანკო სექტორი არის, რომელიც მიიღწევა პირველადი კაპიტალის მაღალი დონით და არა მხოლოდ ექსპერტთა კონსულტაციებით და მეთოდოლოგიური ბაზის ფორმირებით.

რეგულაციების გამკაცრებას ახლავს ერთი უარყოფითი შედეგი, ის რომ ამერიკული ბანკები მაღალ მომგებიანი ოპერაციების საწარმოებლად გასცდებიან ამერიკის საზღვრებს. მაგრამ ჩნდება კითხვა სად და როდის? გლობალური რეგიონალიზაცია ქვეყნებს რეგულირების მასშტაბების გაფართოებას აიძულებს და ამავე დროს, რეგიონული სპეციფიკურობის თანდათანობით წაშლას, ვინაიდან, საბანკო სექტორის ფუნქციონირება ერთიან მარეგულირებელ ჩარჩოში მოქცევის გარეშე შეუძლებელი იქნება.

განსაკუთრებით მათი მიდგომები საშუალო და მცირე ბანკების რეგულაციისადმი არის აღსანიშნავი. ამერიკაში 10 ბანკიდან 9 საშუალო და მცირე ბიზნესს მიეკუთვნება. ასეთ ბანკებს მკაცრი მოთხოვნების შესრულება არ შეუძლიათ და თუ ეს მაინც მოითხოვება მათი საკრედიტო პოტენციალი შემცირდება და შესაბამისად, მათი მნიშვნელოვანი როლი იპოთეკურ დაკრედიტებაში, რაც ეკონომიკის მდგომარეობას გაართულებს. ეკონომისტების დამაჯერებელმა არგუმენტებმა ახალი რეგულირების, ნორმებისა და სტანდარტების გავლენამ მაკროეკონომიკური გარემოს დინამიკაზე, მარეგულირებლები მიიყვანა იმ აზრამდე, რომ საჭიროა რეგულირების დიფერენციაცია, რაც სხვადასხვა საკრედიტო ჯგუფების მიმართ სხვადასხვა მიდგომების გამოყენებას გულისხმობს. მთავარი არსი მდგომარეობს იმაში, რომ მხოლოდ კაპიტალის მოცულობას კი არ უნდა მიექცეს ყურადღება და მთელი რეგულირების მექანიზმები მიმართული იქნას მისკენ, არამედ გათვალისწინებული უნდა იქნას მათი როლი კრიზისების შემდგომ ეკონომიკის აღდგენაში.

ეს მიდგომა ფედერალური სარეზერვო სისტემის გადაწყვეტილებებში შემდეგნაირად იქნა ასახული: ბაზელის III-ის მოთხოვნები კაპიტალის ნორმასთან დაკავშირებით გადავადებული იქნას მცირე კაპიტალის მქონე, მაგრამ ბაზარზე რაოდენობრივად დიდი ბანკებისათვის. რა შედეგი დადგა ფედერალური სარეზერვო სისტემის მიერ განხორციელებული რეგულაციების შედეგად? რეგულაციების ე. წ. „მსხვერპლი“ არამარტო ამერიკული ბანკები, არამედ, უცხოური ბანკებიც გახდნენ, რომლებიც საქმიანობას ეწეოდნენ ამერიკაში. მიუხედავად გადადგმული ნაბიჯებისა დღესაც მარეგულირებლები შეწუხებული არიან იმ ფაქტით, რომ ჯერ კიდევ არ არის მიღწეული მსოფლიო მასშტაბით რეგულირების რეფორმების გატარების

აუცილებლად მიჩნევა და ფიქრობენ, რომ ეს შეიძლება ახალი სისტემური კრიზისის პროვოცირებას უწყობდეს ხელს. (BIS, 2018:18)

ესე იგი, საბანკო რისკების რეგულირების მეთოდოლოგია, ბაზელის რეკომენდაციებთან შესაბამისობაში მოყვანა და ერთი ქვეყნის ფარგლებში არსებული სისტემური რისკების პროგნოზირება და რეგულირება, არ არის საბოლოო ვერდიქტი საბანკო საკრედიტო სფეროს გამართული საქმიანობის მისაღწევად. ქვეყანა რამდენადაც არის ჩართული გლობალიზაციის პროცესში, იმდენად წარმოადგენს საფრთხეს არა მარტო მისი ქვეყნის, არამედ, სხვა ქვეყნების სისტემური რისკების წარმოქმნაში.

მართალია რისკების მიმართულებით გადადგმული ნაბიჯები, რეგულაციები, სტრეს ტესტირებები, ბაზელის შეთანხმებები ერთიან მიზანს ემსახურება, მაგრამ საფინანსო ბაზრებზე მათი ურთიერთქმედებები, როდესაც რეგულირების მექანიზმებს შორის არის განსხვავება, სერიოზულ პრობლემას ქმნის, არა მხოლოდ მარეგულირებელი ორგანიზაციებისათვის, არამედ კრედიტორების, აქციონერების, საერთაშორისო ტრანსნაციონალური ბანკებისათვის.

ბაზელი III-ის მოთხოვნა მაღალ ლიკვიდური აქტივების კოეფიციენტების ზრდაზე 2015 წლისათვის უკვე გათვალისწინებული უნდა ყოფილიყო საკრედიტო ინსტიტუტების მიერ, მაგრამ მხარეთა აზრით, ამ მოთხოვნის შესრულებაზე გადაყვანა კრიზისიდან გამოსვლის პროცესს შეაფერხებდა, საკრედიტო რესურსების შესაძლო დეფიციტის გამო. ამიტომ 2013 წელს შეთანხმება იქნა მიღწეული, რომ შეიქმნას ლიკვიდური აქტივების კოეფიციენტის გაანგარიშების ახალი სტრუქტურა, რაც შესასრულებლად იქნება მიღწევადი, ხოლო სტანდარტებით გაწერილი მოთხოვნის შესრულება გადაწეული იქნას 2019 წლამდე.

მარეგულირებლების მხრიდან რეფორმის გადავადება ახსნილი იქნა იმით, რომ აქტივებისა და პასივების საბაზრო წონასწორობის მიღწევა რთული პროცესია, რომელიც გრძელვადიან პერსპექტივაში მნიშვნელოვანია საბანკო სექტორის სტაბილური ფუნქციონირებისათვის. (BIS, 2018)

2.2 ეროვნული ბანკის ზედამხედველობის როლი რისკ-მენეჯმენტის სისტემის სრულყოფაში

საბანკო ოპერაციებთან დაკავშირებული კომპლექსური რისკების ზრდამ განაპირობა გამართული კორპორაციული მართვის აუცილებლობა, რაც, თავის მხრივ, გულისხმობს ბანკის მენეჯმენტის, პოლიტიკისა და პროცედურების აქტიურ ზედამხედველობას.

რისკების მართვა სარგებელს მოუტანს როგორც საბანკო სისტემას, ისე საბანკო ზედამხედველობის განმახორციელებელ პირებს. რისკების ეფექტურად მართვით კომერციული ბანკის მენეჯმენტს შეუძლია გააუმჯობესოს აქტივების ღირებულება, მიიღოს ინფორმაცია მომავალში ბანკის შესაძლო ზარალის შესახებ, ინფორმაციის ხელმისაწვდომობის საფუძველზე გააუმჯობესოს სისტემური გადაწყვეტილებების მიღების მეთოდები და პროცესები, გამოიყენოს როგორც ბანკის მუშაობის შეფასების უფრო ზუსტი ბაზა, ისე შეაფასოს ბანკის შედარებით კომპლექსური ინსტრუმენტებისა თუ ბიზნეს საქმიანობისათვის დამახასიათებელი რისკები და შექმნას რისკების მართვის ისეთი ჯანსაღი ინფრასტრუქტურა, რომელიც ბანკის კონკურენტუნარიანობას გააძლიერებს.

საბანკო ზედამხედველობის თვალსაზრისით რისკების მართვის გამოყენება ბანკის შესაძლო ზარალის შეფასებას დააჩქარებს, რომელმაც შეიძლება ნეგატიური გავლენა მოახდინოს ბანკის კაპიტალზე და ბანკების ზედამხედველობის სტრატეგიის ერთიან საფუძველი შექმნას.

რისკების მართვის გამოყენების ძირითადი არსი არის მისი პროცედურებისა და მეთოდოლოგიის ადეკვატურობა, რათა უზრუნველყოფილი იყოს ბანკების მუშაობის მართვა მისაღები ლიმიტების ფარგლებში, რაც ბანკებისათვის მომგებიანი იქნება. ამასთან, ბაზრის სხვადასხვა პირობებისა და სტრუქტურის, ბანკების ოპერაციების მოცულობის, კომპლექსურობისა და ნებისმიერი ბანკისათვის რისკების მართვის ერთიანი უნივერსალური მექანიზმის არარსებობის გათვალისწინებით, აუცილებელია თითოეულმა ბანკმა რისკების მართვის სტრუქტურა და მისთვის დამახასიათებელი რისკების მართვის სისტემა შექმნას.

საბანკო საქმიანობის არსიდან გამომდინარე, როგორც მოსალოდნელი, ისე მოულოდნელი რისკი არის პოტენციური მოვლენა, რომელმაც შეიძლება ნეგატიური გავლენა იქონიოს ბანკის მოგებასა და კაპიტალზე. იმისათვის, რომ განხორციელდეს რისკის მართვის პროცესი, ბანკმა, უპირველეს ყოვლისა, ზუსტად უნდა განსაზღვროს რისკები, აღიაროს და გაერკვეს მისთვის დამახასიათებელ ყველა რისკში, რომელმაც შეიძლება თავი იჩინოს მის მიერ რაიმე ახალი საქმის განხორციელებისას, მათ შორის ნებისმიერი რისკი, რომელიც მასთან დაკავშირებულ თუ სხვა მონათესავე საწარმოებს ახასიათებთ.

რისკების ზუსტად განსაზღვრის შემდეგ ბანკმა თანამიმდევრობით უნდა განახორციელოს მათი შეფასება, მონიტორინგი და კონტროლი. რისკების შეფასების მიზანი არის ის, რომ ბანკმა შეძლოს მისი ბიზნეს საქმიანობისათვის დამახასიათებელი რისკების გაანგარიშება, რათა განისაზღვროს რისკების გავლენა ბანკის კაპიტალზე, რომელიც ამ ბიზნეს საქმიანობის ხელშესაწყობად უნდა იქნეს შენარჩუნებული. ამის პარალელურად ბანკის მიერ რისკების მონიტორინგის ნაწილს უნდა წარმოადგენდეს ბანკის მიერ რისკების შეფასება, განსაკუთრებით ნებისმიერი ისეთი რისკის, რომელიც მნიშვნელოვანია და/ან შეუძლია გავლენა იქონიოს ბანკის კაპიტალზე.

მონიტორინგის შედეგები, მათ შორის, რისკების დროული, ზუსტი და ინფორმაციული შეფასება, გამოყენებული უნდა იქნეს ბანკში გადაწყვეტილებების მიმღები პირების მიერ და ნებისმიერ სხვა საჭირო შემთხვევაში. გარდა ამისა, ამ შედეგების საფუძველზე ბანკმა უნდა განახორციელოს ღონისძიებები რისკების შესამცირებლად, მათ შორის კაპიტალის გაზრდით, ჰეჯირებით და რისკის შესუსტების სხვა მექანიზმებით.

საქართველოს ეროვნული ბანკის მოთხოვნები კომერციული ბანკების რისკ-მენეჯმენტის მიმართულებით დასავლეთის განვითარებული ქვეყნების მდიდარ გამოცდილებას და საერთაშორისო საფინანსო ინსტიტუტების რეკომენდაციებს ეფუძნება, კერძოდ, „CAMEL“-ის შეფასების ჩარჩოს, საბანკო ზედამხედველობის ბაზელის კომიტეტის „ეფექტიანი საბანკო ზედამხედველობის მნიშვნელოვანი პრინციპების“ დოკუმენტსა და სხვა მოწინავე საერთაშორისო საზედამხედველო

პრაქტიკას, რომელთა საფუძველზე ეროვნული ბანკის მიერ შემუშავებულია შემდეგი მარეგულირებელი ნორმატიული აქტები:

- „დებულება კომერციული ბანკებში რისკების მართვის თაობაზე“,
- „კომერციული ბანკების საქმიანობის ზედამხედველობისა და რეგულირების წესი“
- „კომერციული ბანკების მიერ აქტივების კლასიფიკაციისა და შესაძლო დანაკარგების რეზერვების შექმნისა და გამოყენების წესი“
- „კომერციული ბანკების საერთო ღია სავალუტო პოზიციის ლიმიტის დადგენის, გაანგარიშებისა და დაცვის წესი“
- „კომერციული ბანკების კაპიტალის ადეკვატურობის მოთხოვნების შესახებ დებულება“
- „კომერციულ ბანკებში კრედიტების კონცენტრაციისა და მსხვილი რისკების შესახებ დებულება“
- „კომერციული ბანკების რისკების შეფასების საერთო პროგრამის მოქმედების წესი“
- „კომერციული ბანკების მიერ საოპერაციო რისკების მართვის შესახებ დებულება“
- „პილარ 2-ის ფარგლებში კომერციული ბანკებისათვის კაპიტალის ბუფერის განსაზღვრის წესი“
- „კომერციული ბანკების ლიკვიდობის გადაფარვის კოეფიციენტის დებულების დამტკიცების თაობაზე“

ასევე, საქართველოს ეროვნული ბანკი რისკებზე ორიენტირებულ საზედამხედველო პროცესს ახორციელებს რისკების შეფასების საერთო პროგრამის (GRAPE–General Risk Assessment Program) ფარგლებში. აღნიშნულ პროცესს არეგულირებს "კომერციული ბანკების რისკების შეფასების საერთო პროგრამის მოქმედების წესი". GRAPE აფასებს კომერციული ბანკების რისკების დონეს შემდეგი კატეგორიების მიხედვით: საკრედიტო რისკი, ლიკვიდობის რისკი, საბაზრო რისკი, საოპერაციო რისკი, ბიზნეს მოდელი და მომგებიანობა, მაკროეკონომიკური გარემო, ჯგუფის სტრუქტურა და კორპორაციული მართვა. GRAPE ასევე ითვალისწინებს

რისკების რეალიზაციის შემთხვევაში ბანკის პოტენციურ წვდომას რესურსებზე.(GRAPE, 2018)

საქართველოს ეროვნული ბანკის ერთ-ერთი ამოცანა საფინანსო სექტორის სტაბილურობის ხელშეწყობაა. ამ ამოცანის შესასრულებლად, საქართველოს ეროვნული ბანკის ზედამხედველობს საფინანსო სისტემის წარმომადგენელი სუბიექტების საქმიანობას, ხელს უწყობს საფინანსო სისტემის სტაბილურ და ეფექტიან ფუნქციონირებას, კონკურენტუნარიანი გარემოს ჩამოყალიბებას, სისტემური რისკების კონტროლსა და პოტენციური რისკების შემცირებას.

საფინანსო სექტორში სწორი მოლოდინების შექმნისა და სექტორის პროციკლური ქცევების ხელისშეწყობის მიზნით საქართველოს ეროვნული ბანკის, როგორც ზედამხედველი ორგანოს მიდგომების შესახებ ინფორმაციით დაინტერესებული არიან, როგორც ბანის ინვესტორები, ასევე დეპოზიტორებიც.

ფინანსური სტაბილურობა ფინანსური სისტემის მიერ საბაზრო ფუნქციების შესრულებას გულისხმობს, შოკების შთანთქმის შესაძლებლობას, რისკების ზუსტ შეფასებასა და ეფექტიან მართვას, ისე რომ ფინანსური მომსახურების უზრუნველყოფა იყოს ზომიერი, არც ზედმეტად ჭარბი და არც ზედმეტად შეზღუდული. ფინანსური სტაბილურობის უზრუნველსაყოფად მნიშვნელოვანია ფინანსური სისტემის ეფექტიანობას და რისკებს შორის სწორი ბალანსის არსებობა, იმგვარად, რომ არ შეიზღუდოს კონკურენცია და არ დაირღვეს რისკის სარგებლის ბალანსი.

რისკზე დაფუძნებული ზედამხედველობის პრინციპები გულისხმობს მეტი საზედამხედველო რესურსის მიმართვას კომპლექსური ან რისკიანი ინსტიტუტებისა თუ ტრანზაქციებისათვის. რისკზე დაფუძნებული ზედამხედველობის ფარგლებში ეროვნული ბანკი ცდილობს გამოკვეთოს და სათანადო საზედამხედველო ღონისძიებებით შეამციროს ის პოტენციური რისკები, რომელმაც შესაძლოა საბანკო სისტემის უსაფრთხო და ჯანსაღ ფუნქციონირებას პრობლემები შეუქმნას.

აღნიშნული, არ გულისხმობს საბანკო სისტემის მონაწილე რომელიმე ინსტიტუტის გაკოტრების თავიდან გარდაუვალ არიდებას, არამედ, გაკოტრების რისკებისა და საფრთხეების დროულად გამოვლენას და მათი რეალიზებით

გამოწვეული უარყოფითი ეფექტების მაქსიმალურ შემცირებას საბანკო სისტემის სტაბილურ ფუნქციონირებაზე.

რისკებზე დაფუძნებული ზედამხედველობა უწყვეტი პროცესია და მოიცავს რისკების შეფასებას, საზედამხედველო სტრატეგიის განსაზღვრას შეფასებული რისკების მიხედვით და საზედამხედველო ქმედებების განხორციელებას რისკების შესამცირებლად. საზედამხედველო ქმედებების განსაზღვრა შესაძლებელია, განხორციელდეს უწყვეტი საზედამხედველო ციკლის ნებისმიერ ფაზაში, იქნება ეს ბანკის საერთო რისკის, თუ ცალკეული რისკის კატეგორიის შეფასება, ან ნებისმიერი სხვა ინფორმაციის მიღების შედეგად, რასაც ეროვნული ბანკი ჩათვლის დროული რეაგირების საგნად.

2013 წელს ძალაში შევიდა სებ-ის მიერ დამტკიცებული კომერციული ბანკების კაპიტალის ადეკვატურობის მოთხოვნების შესახებ დებულება, რომელიც ეფუძნება „საბანკო ზედამხედველობის ბაზელის კომიტეტის“ კაპიტალის ადეკვატურობის ჩარჩო-დოკუმენტით, ე.წ. ბაზელ 3-ით განსაზღვრულ მოთხოვნებსა და ევროპის პარლამენტისა და საბჭოს 2013 წლის 26 ივნისის 575/2013 რეგულაციებსა და 2013/36/EU დირექტივებს.

კაპიტალის მინიმალური მოთხოვნები "კომერციული ბანკების კაპიტალის ადეკვატურობის მოთხოვნების შესახებ დებულებით" განისაზღვრება, რომლის თანახმადაც დადგენილი კაპიტალის ადეკვატურობის მოთხოვნები ეფუძნება სამ „პილარს“: პილარ 1 - საზედამხედველო კაპიტალის მინიმალური მოთხოვნები, პილარ 2 - საზედამხედველო განხილვისა და კაპიტალის შეფასების პროცესი, დამატებითი კაპიტალის ბუფერების განსაზღვრის წესი; პილარ 3 - კომერციული ბანკების მიერ ინფორმაციის გამჟღავნება.

პილარ 1-ის მარეგულირებელი ჩარჩო რისკის მიხედვით, შეწონილი აქტივებს ღირებულებას განსაზღვრავს დაკაპიტალის მინიმალურ მოთხოვნებს საკრედიტო, საბაზრო და საოპერაციო რისკის პოზიციებზე მიხედვით ადგენს. პილარ 1-ის ფარგლებში, კაპიტალის მინიმალური მოთხოვნები განისაზღვრება შემდეგნაირად:

- ✓ ძირითადი პირველადი კაპიტალის კოეფიციენტი - 4.5%;
- ✓ პირველადი კაპიტალის კოეფიციენტი - 6%;

✓ საზედამხედველო კაპიტალის კოეფიციენტი 8%;

ძირითადი პირველადი კაპიტალის მოთხოვნა შეადგენს 4.5%, რომელიც კაპიტალის პირველ წყაროს წარმოადგენს, ანუ სააქციო კაპიტალს, რომელიც მოიცავს - ჩვეულებრივ აქციებს და დამატებით რეზერვებს (დამატებითი სახსრები, რომლებიც წარმოიქმნება ძირითადი პირველადი კაპიტალის ინსტრუმენტების ემისიით; და აკუმულირებულ რეზერვებს/ გაუნეწილებელ მოგებას) საზედამხედველო კორექტირებების გამოკლებით.

დამატებითი პირველადი კაპიტალი - წარმოადგენს არაუზრუნველყოფილ, უვადო კაპიტალის ინსტრუმენტებს, რომლებსაც არ გააჩნია ზრდადი საპროცენტო განაკვეთი, სუბორდინირებულია დეპოზიტორების, არაუზრუნველყოფილი კრედიტორებისა და კომერციული ბანკის სუბორდინირებული ვალის მიმართ და მასზე არ ვრცელდება რაიმე სახის იურიდიული ან ეკონომიკური პირობები, რომლებიც აღნიშნულ მოთხოვნას უპირატესობას ანიჭებს კომერციული ბანკის კრედიტორებთან მიმართებაში და ბანკი ინარჩუნებს დივიდენდის/კუპონის გადახდის შეჩერების უფლებამოსილებას. ასეთი პირველადი კაპიტალით, საზედამხედველო კორექტირებების გათვალისწინებით, უნდა გადაიფაროს რისკის მიხედვით შეწონილი აქტივების მინიმუმ 6%.

მეორადი კაპიტალი - მოიცავს გარკვეული სახის სუბორდინირებულ ინსტრუმენტებს, არაუზრუნველყოფილ ფასიან ქაღალდებს, გრძელვადიან ვალდებულებებს, რომელთა დაფარვის ვადა აღემატება 5 წელს, არ გააჩნია ზრდადი საპროცენტო განაკვეთი, არ შეიცავს ისეთ პირობებს, რომელმაც შეიძლება ინვესტორს მისცეს სტიმული დააჩქაროს მომავალი გადახდები (კუპონი ან ძირითანხა), გარდა გაკოტრებისა და ლიკვიდაციის შემთხვევებისა. (სებ-ბრ. №32/04,2014)

გარდა ამისა, განსაზღვრულია მინიმალური საზედამხედველო მოთხოვნები და დამატებითი ბუფერები:

-**პილარ 1-ის** საზედამხედველო კაპიტალის მინიმალურ მოთხოვნებთან ერთად, ეროვნული ბანკის აწესებს დამატებით მოთხოვნებს კაპიტალის ბუფერებზე პილარ 1-ის და პილარ 2-ის ფარგლებში. პილარ 1-ის მიხედვით, სებ-ის რეგულაციებით

დაწესებულია კაპიტალის კომბინირებული ბუფერის მოთხოვნა, რომელიც შედგება სამი კომპონენტისგან:

✓ კაპიტალის კონსერვაციის ბუფერი არის სტანდარტული ბუფერი, რომელიც წარმოადგენს რისკის მიხედვით შეწონილი მთლიანი რისკის პოზიციების 2.5%-ს და მისი მიზანია გადაფაროს ისეთი სახის რისკები, რომლებიც შეიძლება წარმოიშვას სტრესის შემთხვევაში;

✓ კონტრციკლური ბუფერი - ის მაკროპრუდენციული პოლიტიკის ერთ-ერთ ძირითად ინსტრუმენტია. მისი მიზანია, საჭიროების შემთხვევაში შეზღუდოს ეკონომიკის ისეთი ჭარბი დაკრედიტება, რომელიც სისტემური რისკების ზრდას იწვევს. კაპიტალის კონტრციკლური ბუფერის დადგენისას გაითვალისწინება ისეთი ფაქტორების ანალიზი, როგორებიცაა სესხების მთლიან შიდა პროდუქტთან ფარდობის და მისი გრძელვადიანი ტრენდიდან გადახრის შესაბამისი ინდიკატორები სხვა მაკროფინანსური გარემოს მახასიათებლები;

სისტემურობის ბუფერი - ეროვნული ბანკის მიერ სისტემურად მნიშვნელოვანი კომერციული ბანკებისათვის განსაზღვრული კაპიტალის დამატებითი მოთხოვნა; შემთხვევებისა. (სებ-ბრ. №32/04, 2014)

-პილარ 2 მოიცავს საზედამხედველო განხილვისა და შეფასების პროცესს, რომლის ფარგლებში ეროვნული ბანკი განიხილავს კომერციული ბანკების მიერ დანერგილი რისკების მართვის შესაბამის ღონისძიებებს, სტრატეგიების, პროცესებისა და მექანიზმების და მათ შესაბამისობას ბანკის რისკის პოზიციებთან; კაპიტალის მინიმალური მოთხოვნების შესრულებასთან ერთად, კომერციული ბანკი ვალდებულია დაიცვას კაპიტალის დამატებითი ბუფერის მოთხოვნები იმ რისკებისათვის, რომელსაც არ მოიცავს პილარ 1 (მათ შორის, იმ საბაზრო რისკებისთვის, რომელიც არ შეიძლება პილარ 1-ში, ასევე კონცენტრაციის რისკებისთვის, საპროცენტო, ლიკვიდობის, სტრატეგიული და რეპუტაციის რისკებისთვის და სხვა). პილარ 2-ის მოთხოვნები განსაზღვრავს შემდეგ ბუფერებს:

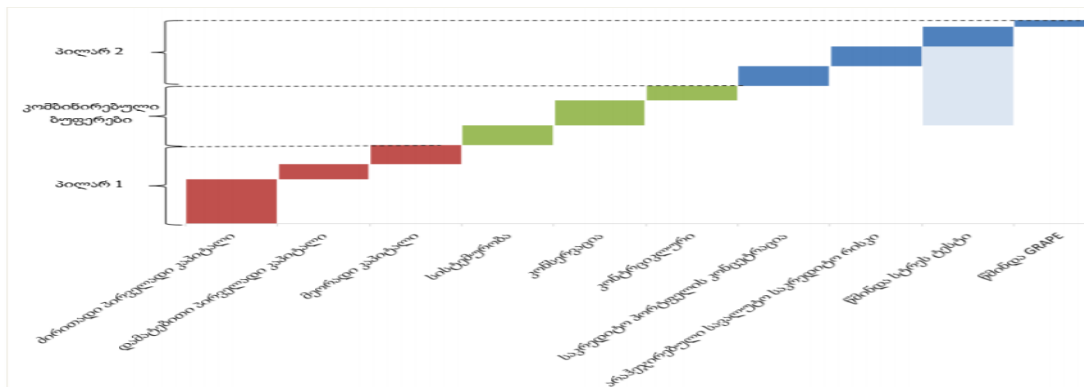
- ✓ არაჰეჯირებული სავალუტო საკრედიტო რისკის ბუფერი;
- ✓ საკრედიტო პორტფელის კონცენტრაციის რისკის ბუფერი, რომელიც შედგება სახელობითი კონცენტრაციისა და სექტორული კონცენტრაციის ბუფერებისგან;

✓ წმინდა სტრეს-ტესტების ბუფერი – საზედამხედველო სტრეს-ტესტებზე დაყრდნობით დაწესებული ბუფერი;

✓ წმინდა GRAPE ბუფერი – ეროვნული ბანკის მიერ რისკების შეფასების საერთო პროგრამის რისკის კატეგორიების შეფასებისა და ბანკის შიდა კაპიტალის ადეკვატურობის შეფასების პროცესის შედეგების განხილვის ფარგლებში დაწესებული ბუფერი;

დიაგრამა №1

საზედამხედველო კაპიტალის მოთხოვნის განაწილება

წყარო:საქართველოს ეროვნული ბანკის რისკებზე დაფუძნებული საზედამხედველო ჩარჩო - რისკების შეფასების საერთო პროგრამა (GRAPE)

გარდა კორპორაციული მართვის კატეგორიისა, ამ წესის მეორე მუხლის მე-2 პუნქტში მოცემული რისკის კატეგორიის რისკის დონის განსაზღვრისათვის ფასდება:

- ა) ინჰერენტული რისკი;
- ბ) რისკის მიტიგანტები, რომლის ფარგლებშიც ფასდება სამეთვალყურეო საბჭო, აღმასრულებელი მენეჯმენტი და რისკების მართვა და კონტროლი.

რისკის დონე თითოეული რისკის კატეგორიისათვის და საერთო რისკის დონე განისაზღვრება [1; 5] ინტერვალზე შეფასების ქულების მინიჭებით. შეფასების ბიჯის საორიენტაციო სიდიდეა 0,5.

საშუალო რისკის კატეგორიას მიეკუთვნება 3 ქულა, შედარებით დაბალი რისკის კატეგორიას – ქულები, რომლებიც ნაკლებია 3-ზე, ხოლო შედარებით მაღალი რისკის კატეგორიას – ქულები, რომლებიც მეტია 3-ზე.

თითოეული კომერციული ბანკისათვის რისკის კატეგორიებს ენიჭებათ წონები.

აღნიშნული წონების ჯამი უნდა უდრიდეს 100%-ს. წონების განსაზღვრის საფუძველს წარმოადგენს საქართველოს ეროვნული ბანკის სპეციალიზებული ჯგუფებისა და საზედამხედველო პოლიტიკის დეპარტამენტის მიერ სექტორის მასშტაბით თითოეული რისკის კატეგორიისათვის განსაზღვრული საშუალო წონები.

ამ მუხლის მე-4 პუნქტით განსაზღვრული წონები ცალკეული კომერციული ბანკისათვის იცვლება მისი ბიზნეს მოდელისა და მოცემული კომერციული ბანკისათვის კონკრეტული რისკის კატეგორიის მნიშვნელობის დონეზე დაყრდნობით.

ინფორმაცია მინიჭებული ქულების შესახებ კონფიდენციალურია და წარმოადგენს მხოლოდ საქართველოს ეროვნული ბანკის შიდა საზედამხედველო ორიენტირებს.

საზედამხედველო ყურადღების ინტენსივობა განისაზღვრება კომერციული ბანკის რისკის კატეგორიისა და მისი სისტემური მნიშვნელობის გათვალისწინებით. (სებ-ბრ.125/04,20)

2.3 შიდა კონტროლისა და აუდიტის როლი რისკების სტრატეგიულ მართვაში

კომერციული ბანკებისადმი ნდობას თავიანთი საქმიანობის სპეციფიკიდან გამომდინარე, უდიდესი მნიშვნელობა აქვს, როგორც მომხმარებლებისათვის ასევე საბანკო სისტემისა და ზოგადად ქვეყნის ეკონომიკისთვისაც. ბანკების მიერ საიმედოობისა და სანდოობის მოხვეჭა შეუძლებელია რისკების ეფექტიანი მართვის, შიდა კონტროლისა და აუდიტის გამართული სისტემის გარეშე.

შიდა კონტროლის ეფექტიანი სისტემა ბანკის მართვის უმნიშვნელოვანეს კომპონენტს და შესაბამისად, ბანკის უსაფრთხოებისა და მდგრადობის პირობას წარმოადგენს. თითოეული ბანკის უსაფრთხოება ერთიანობაში განაპირობებს და აყალიბებს უსაფრთხო საბანკო სისტემას. სწორედ ამიტომაც ცენტრალური ბანკი, როგორც ზედამხედველი, მეთვალყურე და გარანტი ფინანსური ინსტიტუტების სტაბილურობისა, რისკების მართვისა და შიდა კონტროლის განვითარების მიზნით

კომერციულ ბანკებს შიდა აუდიტორული საქმიანობისადმი მოთხოვნებს უწესებს. შიდა აუდიტის სამსახური შიდა აუდიტის კონტროლს შემდეგნაირად მოიაზრებს:

შიდა კონტროლი არის მმართველობის პროცესის ნაწილი. აღნიშნული გულისხმობს ბანკის ხელმძღვანელობის ისეთ ქმედებებს, რომლებიც უზრუნველყოფს გარკვეული ღონისძიებების დაგეგმვას, ორგანიზებასა და განხორციელებას, რათა მიღებული იქნეს სათანადო რწმუნება, რომ:

- სრულდება ოპერაციებისა და პროგრამების დასახული მიზნები და ამოცანები;
- რესურსები ეკონომიურად და ეფექტიანად გამოიყენება;
- ინფორმაცია საიმედო და სრულია;
- პოლიტიკის, გეგმების, პროცედურების, კანონების, ბრძანებებისა და დებულებების მოთხოვნები დაცულია; (სებ-ბრ.№25/04, 2015)

როგორც ვიცით, რისკის მართვას მომგებიანი ბიზნესის ფუნქციონირებისათვის გადამწყვეტი მნიშვნელობა აქვს. ამიტომაც მიგვაჩნია, რომ კომერციული ბანკის თითოეულ თანამშრომელს კომპეტენციის ფარგლებში რისკების გამომჟღავნებისა და აღმოჩენის ვალდებულება უნდა ჰქონდეს.

რისკების დამოუკიდებელი კონტროლი არ ითვალისწინებს ისეთ ბიზნეს რისკებს, როგორებიცაა გარემოსთან, ტექნოლოგიურ და ინდუსტრიულ ცვლილებებთან დაკავშირებული რისკები. მათი ზედამხედველობა ბანკის სტრატეგიული დაგეგმარების პროცესის საშუალებით უნდა ხორციელდებოდეს.

აქედან გამომდინარე, საბანკო სისტემაში შიდა აუდიტორული განვითარებისა და სრულყოფის მიზნით, კომერციული ბანკები ვადებულები არიან ჰქონდეთ შექმნილი შიდა აუდიტორული სამსახურები, უზრუნველყონ და დაიცვან მათი დამოუკიდებელი საქმიანობა, რომელთა ამოცანები და მიზნები ბანკის შიდა კონტროლის რისკების მართვის, პროცესების ხარისხისა და ეფექტიანობის დამოუკიდებელი შეფასების განხორციელება უნდა იყოს. საქმიანობა უნდა ეფუძნებოდეს აღიარებულ საუკეთესო პრაქტიკას, მათ შორის საბანკო ზედამხედველობის ბაზელის კომიტეტის პრინციპებსა და შიდა აუდიტორების ინსტიტუტის მიერ შემუშავებულ შიდა აუდიტის საერთაშორისო სტანდარტებს. (სებ-ბრ.№25/04, 2015)

კომერციულ ბანკებში შიდა კონტროლის სისტემა დროითი ფაქტორიდან გამომდინარე შესაძლებელია დაიყოს სამ ტიპად:

- წინასწარი კონტროლი ოპერაციის განხორციელებამდე რაც მოგვცემს საშულებას წინასწარ განვსაზღვროთ მისი ჩატარების ოპტიმალური გზები, დავინახოთ მოსალოდნელი რისკები და მოვამზადოთ მოვლენების განვითარების შესაძლო სცენარები.
- მიმდინარე კონტროლი, რომელიც უშუალოდ პროცესში ტარდება ხარვეზებისა და შეცდომების პარალელურ რეჟიმში აღკვეთის მიზნით და იმ ნეგატიური ფაქტორების გამოსავლენად, რომლებიც სავარაუდოდ ხელს შეუშლიან მიზნის მიღწევას.
- შემდგომი კონტროლი, რომელიც ტარდება ოპერაციის ჩატარების შემდეგ ამ ოპერაციის ამსახველი ინფორმაციის დოკუმენტებსა და ანგარიშების საფუძველზე. კონტროლის ამ ფორმის დროს შესაძლებელია შედეგის მიზნამდე მიღწევადობის შემოწმება და ანგარიშებში შესაბამისი ინფორმაციის ასახვის მართებულობა.

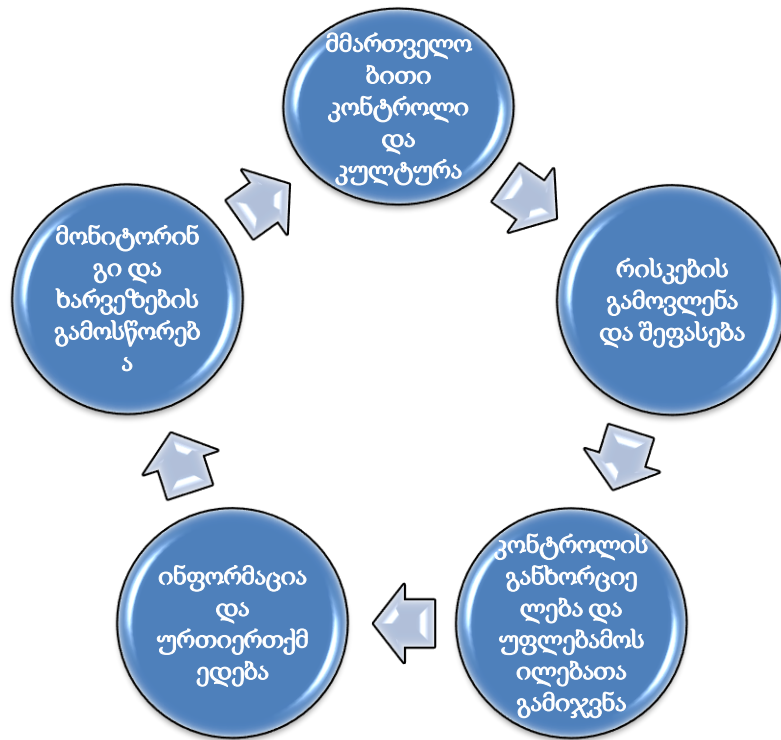
რაც შეეხება კონტროლის ობიექტისა და მეთოდების მიხედვით კლასიფიკაციას, ბანკში ტარდება შემდეგი ტიპის კონტროლი: ნაწილობრივი, შერჩევითი, კომპლექსური, ბუღალტრული, ფინანსური, იურიდიული, საინფორმაციო მმართველობითი და ადმინისტრაციული.

საერთაშორისო პრაქტიკაში კომერციული ბანკების შიდა კონტროლის სისტემის ჩამოყალიბების ისტორია 1998 წლიდან მოდის, როცა საბანკო ზედამხედველობის ბაზელის კომიტეტის მიერ გამოქვეყნებული იქნა საკრედიტო ორგანიზაციებში შიდა კონტროლის სისტემების ძირითადი საფუძვლები, ასევე 2000 წელს გამოქვეყნებული „შიდა აუდიტი საკრედიტო ორგანიზაციებში“, „მარეგულირებელი ორგანოების ურთიერთობა შიდა და გარე აუდიტორებთან“ და სხვა., რომლებიც გახდა ბანკებში შიდა კონტროლის დანერგვის თეორიული საფუძვლები. ამ დებულებების მიხედვით შიდა კონტროლი ეს არის პროცესი, რომელსაც განახორცილებს არა ერთი რომელიმე ორგანო, არამედ, სამეთვალყურეო საბჭო, დირექტორატი და ნებისმიერი დონის თანამშრომელი.

ბაზელის რეკომენდაციების მიხედვით, შიდა კონტროლის სისტემა ბანკებში არის არა დროის გარკვეულ მონაკვეთში მოქმედი პროცედურა ან პოლიტიკა, არამედ პროცესი, რომელიც მუდმივად მიმდინარეობს ბანკის შიგნით მის ყველა დონეზე. ამასთან აღინიშნება ის მომენტი, რომ საბჭოსა და დირექტორატს ენიჭება სრული პასუხისმგებლობა იმ შიდა გარემოსა და კორპორაციული კულტურის შექმნისათვის, რომელთაც უნდა უზრუნველყონ შიდა კონტროლის ეფექტიანი სისტემის დამკვიდრება და ამ სისტემის მუდმივი მონიტორინგი. ბაზელის რეკომენდაციების თანახმად, შიდა კონტროლის სისტემა ბანკში მოიცავს 5 ურთიერთკავშირებულ ელემენტს. (სებ-ბრ. №25/04, 2015)

სქემა №2

შიდა კონტროლის სისტემა კომერციულ ბანკში

წყარო: ავტორისეული

ისევე როგორც, საერთაშორისო პრაქტიკაში კონტროლის სისტემა ბანკის ყოველდღიური ცხოვრების შემადგენელი და ყველა ოპერაციის თანმდევია ნაწილი

უნდა იყოს. შიდა კონტროლის ეფექტიანი სისტემა შესაბამისი სტრუქტურის შექმნას საჭიროებს საქმიანობის ყველა დონეზე შესაბამისი ფუნქციებით.

შიდა კონტროლის სისტემა საქართველოს კომერციულ ბანკებშიც ისევე როგორც მსოფლიო ბანკების პრაქტიკაშიც იწყება აუდიტის კომიტეტით, რომელიც იქმნება სამეთვალყურეო საბჭოსთან და რომელიც უნდა შედგებოდეს დამოუკიდებელი წევრებისაგან. აუდიტის კომიტეტი ანგარიშვალდებული არის სამეთვალყურეო საბჭოს წინაშე, ხოლო აუდიტის კომიტეტის წინაშე ანგარიშვალდებულია შიდა აუდიტის სამსახური. (სებ-ბრ. №25/04, 2015)

შიდა აუდიტი ეს არის კომერციულ ბანკში არსებული შიდა კონტროლის სისტემის დამოუკიდებელი შეფასება. ის ყურადღებას იჩენს ისეთი ინფორმაციული სისტემების ანალიზისადმი, როგორებიცაა ბუღალტრული აღრიცხვისა და მასთან დაკავშირებული კონტროლის მექანიზმები. ასევე ფინანსური და ოპერატიული ინფორმაცია და ოპერაციების ეფექტიანობა. საქართველოს საბანკო სისტემაში შიდა აუდიტის ფუნქციების მატარებელი სარევიზიო კომისიების შექმნა 1995 წლიდან გახდა სავალდებულო, ხოლო დღევანდელ დღეს მათ საქმიანობას არეგულირებს დებულება „კომერციულ ბანკებში შიდააუდიტორული საქმიანობისადმი მოთხოვნების შესახებ“ და „შიდა აუდიტის სტანდარტები კომერციული ბანკებისათვის.“ (სებ-ბრ. №318, 2001)

შიდა აუდიტის სამსახურის ფუნქციები ეყრდნობა დამოუკიდებლობის, კომპეტენტურობის, მიუკერძოებლობის, შიდა აუდიტის პროგრამისა და მასშტაბის ადეკვატურობისა და რესურსებით უზრუნველყოფის პრინციპს.

მაშასადამე, რისკების ეფექტიანი მართვა აუცილებლად გულისხმობს ყველა შესაძლო რისკის მართვას. აღნიშნული მიიღწევა იმ შემთხვევაში, თუ ბანკში დამკვიდრებულია სამეთვალყურეო საბჭოს, დირექტორატს, შიდა აუდიტს, შესაბამისობის სამსახურს, გარე აუდიტსა და თვით რისკების მართვის შიდა სტრუქტურებს შორის მჭიდრო თანამშრომლობა და ღია კომუნიკაცია. ბანკმა უნდა განსაზღვროს რისკების მართვასთან დაკავშირებული თითოეული დონის სამსახურისათვის ზუსტი უფლებამოსილება და პასუხისმგებლობა.

რისკების მართვის სამსახური დამოუკიდებელი უნდა იყოს რისკების ამღები სტრუქტურული ერთეულებისაგან, როგორებიცაა ხაზინის, ინვესტიციების, დაკრედიტების, ბუღალტრული აღრიცხვისა და შიდა აუდიტის ერთეულები. ბანკმა უნდა მართოს და გაანახლოს სისტემური დოკუმენტაცია, კომპიუტერები, პროგრამული უზრუნვეყოფა, მონაცემთა ბაზზა, პარამეტრები, პროცესების ეტაპები, მონაცემთა წყაროები და შედეგები, იმისათვის რომ ხელი შეუწყოს კონტორლის განხორციელებასა და აუდიტს. რისკების მართვასთან დაკავშირებული შიდა კონტორლის სისტემის მასშტატები მინიმუმ უნდა მოიცავდეს შიდა კონტორლის სისტემის შესაბამისობას ბანკის ბიზნეს საქმიანობისათვის დამახასიათებელი რისკების დონესთან, პოლიტიკების, პროცედურებისა და ლიმიტების შესაბამისობის მონიტორინგისათვის უფლებამოსილებისა და პასუხისმგებლობის დადგენას. აუდიტის შედეგების საფუძველზე ბანკის მენეჯმენტის მასშტატების, საოპერაციო პროცედურების, აუდიტის შედეგებისა და პასუხების სრულყოფილ და ადეკვატურ დოკუმენტირებას.

დღეისათვის საკრედიტო რისკებთან ერთად, არანაკლები ყურადღება ეთმობა ისეთ საოპერაციო რისკებს, რომლებიც დაკავშირებულია დისტანციური საბანკო მომსახურების სისტემასთან, ვინაიდან, კომერციულ ბანკებში თანამედროვე ტექნოლოგიური მიღწევების საფუძველზე დანერგილი ინოვაციების შეთავაზება ხდება დისტანციური მომსახურებით, მიგვაჩნია, რომ ის შიდა აუდიტისათვის ბანკების ბიზნეს საქმიანობაში ერთ-ერთი ყველაზე სტრატეგიული ობიექტია.

როგორც უკვე აღვნიშნეთ, საოპერაციო რისკი არის რისკი, რომელიც იწვევს პირდაპირ ან არაპირდაპირ დანაკარგებს, ბანკის მიერ განხორციელებულ ოპერაციათა ბანკის ხასიათთან, მასშტაბებთან და მოქმედ რეგულაციებთან შეუსაბამობის, ბანკის მიერ გამოყენებულ საინფორმაციო, ტექნოლოგიური და სხვა სისტემების ფუნქციონალური შესაძლებლობების არა საკმარისობა/არასრულყოფილება, ასევე გარე ფაქტორთა გავლენების დროს. საოპერაციო რისკების მართვის მიზანს წარმოადგენს ბანკის მიერ თავის თავზე აღებული რისკის შენარჩუნება სტრატეგიული ამოცანებით განსაზღვრულ დონეზე. (Шевелев, 2007)

საოპერაციო რისკის მართვის საჭიროება შესაძლო საოპერაციო დანაკარგების მოცულობით განისაზღვრება, რაც საფრთხეს უქმნის ბანკის ფინანსურ სტაბილურობას. ჩვენი აზრით, საოპერაციო რისკის მართვა ეს არის პროცესი ორიენტირებული ბანკის განვითარებაზე, საოპერაციო კონტროლის კულტურის შექმნაზე, ეფექტიანი ორგანიზაციული სტრუქტურის ჩამოყალიბებაზე, და ასევე პერსონალის მოტივაციის გაზრდაზე.

რისკების მართვის ძირითადი პრინციპების რეალიზება ხდება ბანკის შიდა ნორმატიული დოკუმენტებით, რომლებშიც განსაზღვრულია:

- ბანკის ორგანიზაციული სტრუქტურა, ქვედანაყოფები და უფლებამოსილებები
- ფუნქციონალური ვალდებულებები, სტრუქტურულ ერთეულებს შორის, თანამშრომლებს შორის ურთიერთდამოკიდებულება და კომუნიკაცია
- საბანკო ოპერაციების განხორციელებისა და კონტროლის თანმიმდევრობა, წესები და პროცედურები
- სააღრიცხვო პოლიტიკა და შიდა პროცესების ორგანიზაცია
- ბანკის ლიმიტების პოლიტიკა
- ტექნიკური და ინფორმაციული სისტემის ფუნქციონირების წესები და პროცედურები
- ანგარიშგებისა და სხვა ინფორმაციების დამუშავებისა და წარდგენის წესი
- თანამშრომელთა წახალისების წესი და სხვა.

აქედან გამომდინარე, წყდება სამი მნიშვნელოვანი ამოცანა:

1. შიდა წესებისა და პროცედურების დაცვაზე კონტროლი
2. მენეჯმენტის მიერ შიდა კონტროლის სისტემის მოწყობაში ხელშეწყობა
3. კონტროლი აქტივების უსაფრთხოებაზე

დღეისათვის, მენეჯმენტისათვის მთავარ პრიორიტეტს უნდა წარმოადგენდეს სისტემისა და პროცესების და მათ შორის კორპორატიული მენეჯმენტის სისტემის ეფექტიანობის საკითხები.

საბანკო მომსახურების სისტემაში გამოიყენება რისკების კომპლექსური შეფასების მიდგომები. ცალკეული ბანკის შემთხვევაში გამოიყენება საოპერაციო რისკების

ლონისძიებათა მთელი კომპლექსი, რომელშიც შედის მეთოდების დამუშავება და მათი რეალიზაცია. ცალკეულმა კონკრეტულმა მეთოდიკამ უნდა უზრუნველყოს განსაზღვრული ბიზნეს სეგმენტების მონაწილეთა სისტემური მუშაობა, რათა მიღწეული იქნეს მაქსიმალური ხარისხი მინიმალური დანაკარგებით. ბანკს განსაზღვრული აქვს თავისი საქმიანობის ყველა მიმართულებით დასაშვები რისკის ხარისხი, რომელიც უნდა ექცეოდეს ეროვნული ბანკის მიერ დაწესებულ მარეგულირებელ ჩარჩოებში.

რისკების აუდიტის პროცესების დეტალურად განხილვისას უნდა აღვნიშნოთ, რომ კონკრეტიზირებული მეთოდიკის დამსახურებით აუდიტორებს გაუადვილდებათ რისკების გამოვლენა. მიიღწევა მაქსიმალური სიზუსტე გაანგარიშებებში და განისაზღვრება რისკების მინიმუმამდე დაყვანის შედარებით შესაფერისი ხერხები.

საბანკო რისკების მართვის შემადგენელ ნაწილს რისკების შეფასების კომპლექსური მეთოდიკა წარმოადგენს, მათ შორის დისტანციური საბანკო მომსახურების სისტემის ფუნქციონირებაც. ის არ გულისხმობს სრულ ფორმატიან საბანკო აუდიტს. პრობლემების მოგვარების ექსტრემალური ღონისძიებების გატარების შემდეგ, აუცილებელია რისკების უფრო ღრმა და დეტალური შეფასება. დისტანციური მომსახურების შემთხვევაში ამ პროცესში საინფორმაციო უსაფრთხოებს მიმართულებით ვიწრო სპეციალისტები უნდა იყვნენ ჩართულნი.

დისტანციური საბანკო მომსახურებაში აუდიტორთა მიერ გამოვლენილ შედეგებს ექნებათ გლობალური მნიშვნელობა ხანგრძლივი პერიოდით, თუმცა, შედეგები მოითხოვს საკმაოდ ბევრ დროსა და დანახარჯებს. ეს მეთოდიკა ხასიათდება თავისი გამოყენების სფეროთი. ექსპრეს შეფასების მეთოდის უპირატესობა უდაოა იმ შემთხვევაში, როდესაც ვიყენებთ მაქსიმალურად შეზღუდულ ვადებში ჩვენს ხელთ არსებული რესურსებს.

დღეისათვის ელექტრონული ბანკინგი ჩვენი ცხოვრების განუყოფელი სერვისია, ამიტომაც ამ სფეროში წარმოიქმნება ისეთი სპეციფიკური რისკები და რისკ ფაქტორები რომლებიც რთულად ექვემდებარება ხარისხობრივ შეფასებას.

VAR-ის მეთოდის შევსების მიზნით სპეციალისტებმა შექმნეს *საინფორმაციო სისტემის რისკების მართვისა და შეფასების მეთოდები*. ასეთი მეთოდები წარმოადგენენ პროფესიონალური ექსპერტიზისა და თვითშეფასების შერწყმას, სადაც რისკი გაიანგარიშება მისი სხვადასხვა ფაქტორებიდან გამომდინარე. ამ მეთოდის გამოყენებას აქვს თავისი საზღვრები, რაც გამოიხატება იმაში, რომ ჩატარებული კვლევის შედეგები ერთმანეთს არ კვეთს, ვინაიდან თითოეულ მათგანზე ობიექტის კონკრეტული პარამეტრები და გარე პირობები ახდენს გავლენას. მიუხედავად ამისა, მაინც შესაძლებელია ექსპერტთა შედეგების კომბინაცია.

შიდა აუდიტის პროცესი უნდა წარიმართოს შემდეგი თანმიმდევრობით:

- I. ბანკის ერთ ერთი თანამშრომელი აფასებს სიტუაციას, სწავლობს ელექტრონული ბანკინგის ოპერაციებს და აფასებს რისკის ცალკეულ რეგიონებს. გამომდინარე აქედან დგინდება შემდგომი კვლევის ჩარჩოები.
- II. მზადდება ანკეტები ბანკის თანამშრომლებისათვის დაკავშირებული საინფორმაციო სისტემებთან, რომელთაც არ აქვათ განსაკუთრებული ცოდნა ინფორმაციულ ტექნოლოგიებში.
- III. ისინი პასუხობენ ანკეტაში მოცემულ კითხვებს და დამოუკიდებლად აფასებენ არსებულ რისკებს.
- IV. მიღებულ პასუხებს აგროვებს აუდიტორი ელექტრონულ ცხრილში და აკეთებს გაანგარიშებას სხვადასხვა სფეროში.

ამ პროცედურების სწორად წარმართვის მიზნით აუდიტორს უნდა ჰქონდეს საბანკო პროცესებში მუშაობის გამოცდილება და უნდა იცოდეს რისკის ძირითადი ობიექტები და ფაქტორები. ხოლო ბანკის თანამშრომლებს დისტანციური ოპერაციების სისტემაში უნდა გააჩნდეთ საკმარისი ცოდნა, რათა სწორად შეაფასონ სიტუაცია.

სისტემაში არსებული კვლევის სიზუსტე დამოკიდებულია რისკ ანალიტიკოსებისა და ბანკის თანამშრომლების ურთიერთთანამშრომლობაზე. ორივე მხარე ხედავს არსებულ სურათს და შეაქვთ თავიანთი წვლილი საერთო გარემოებაში. აუდიტორმა უნდა შეძლოს რისკის მთავარი გასაღები ობიექტების განსაზღვრა, მაგრამ მის შესაძლებლობებს აღემატება ყოველდღიური ოპერაციების დეტალური

შეფასება. ხოლო ბანკის თანამშრომლებმა მიმდინარე სამუშაოები და მათი თავისებურებები იციან კარგად, მაგრამ არ შეუძლიათ წარმოიდგინონ ოპერაციის საერთო სურათი.

რისკების შეფასებაში უპირატესობით გამოირჩევა კომპლექსური მიდგომა: სანამ თანამშრომლები აფასებენ რისკს, აუდიტორები დაკავებულები არიან მათი ხარისხობრივი პარამეტრების გამოვლენით. თუ კვლევაში ჩართული არის თანამშრომელთა დიდი რიცხვი, მაშინ მეთოდი ღებულობს კოლოსალურ შედეგს, რომელიც აუდიტორთა გავლენისაგან არის თავისუფალი. ხოლო თუ აუდიტორი მოითხოვს ყველა თანამშრომლის უშუალო ჩართულობას, შედეგად მივიღებთ საშუალო მაჩვენებელს. მიღებული შედეგების საფუძველზე შესაძლებელია გრაფიკებისა და დიაგრამების აგება და ადვილად განისაზღვრება კონკრეტული რისკები რისკ-მენეჯმენტის სტრატეგიის განსაზღვრისათვის.

კომპლექსური მეთოდოლოგია თავის თავში მოიცავს საინფორმაციო სისტემების საოპერაციო რისკების განსაზღვრის სამ მთავარ ინსტრუმენტს:

1. მომხმარებელთა თვითშეფასება.
2. მთავარი რისკ ფაქტორების აღრიცხვა.
3. შიდა აუდიტის ექსპერტული შეხედულებები.

საინფორმაციო სისტემების კომპლექსური მეთოდებით შეფასება გადის რამოდენიმე ეტაპს. განვიხილოთ თითოეული მათგანი:

1. **კორპორატიული სტრატეგიის ანალიზი და შეფასება.** შიდა აუდიტის ვალდებულებაში შედის დასკვნის მომზადება, რომელშიც იქნება ჩამოთვლილი ბანკის სტრატეგიული მიზნები და რომლის მიღწევასაც ემსახურება ელექტრონული ბანკინგი. აუცილებელია ჩატარდეს ბანკის ხელმძღვანელობის გამოკითხვა, რომელთაც აქვთ პასუხისმგებლობა საბანკო ოპერაციებსა და გადაწყვეტილებების მიღების უფლება ელექტრონულ საბანკო მომსახურებაში.

ხოლო რაც შეეხება ანალიტიკოსი, ორიენტირებული უნდა იყოს სამ ძირითად სფეროზე:

1. სტრატეგიულ მიზნებზე
2. კორპორატიულ მართვაზე

3. მენეჯმენტის პოლიტიკაზე

ბანკის სტრატეგიაში გამოყოფილი უნდა იყოს ისეთი მიზნები, რომელთა მიღწევაც ხელს შეუწყობს აუდიტის სისტემის ფუნქციონირებას.

კორპორატიულ მართვაში გამოიყოფა ბიზნეს ერთეულები, რომლებიც მუშაობენ დისტანციურ საბანკო მომსახურებაზე ბანკის ცენტრალიზებული თუ დეცენტრალიზებული მუშაობისას.

მენეჯმენტის პოლიტიკის სფეროში აუცილებელია გამოვავლინოთ ყველა თანამშრომლის როლი და ვალდებულება. გამოვყოთ საოპერაციო რისკების მართვის პოლიტიკა და პროცედურები. განვსაზღვროთ მათი მთავარი პრინციპები, მაქსიმალურად დასაშვები რისკის დონე და საოპერაციო რისკების მართვის მეთოდოლოგია.

2. *რისკის იდენტიფიცირება.* შიდა აუდიტმა უნდა განსაზღვროს სისტემის მთავარი ფუნქციები და დაუშვას რისკი ცალკეული სახეების მიხედვით, კონტროლის ან რისკების ვარდნის ყოველგვარ ღონისძიებათა გატარების გარეშე. პირველ რიგში უნდა განისაზღვროს ფუნქციები, სერვისები რომელსაც სთავაზობს ელექტრონული ბანკინგი. აუდიტორი ვალდებულია შეაფასოს ძლიერი და სუსტი მხარეები, ანუ გააკეთოს SWOT ანალიზი, რაც წარმოადგენს სტრატეგიული დაგეგმვის მეთოდს შიდა და გარე ფაქტორთა გამოვლენით. SWOT ანალიზის საფუძველზე განისაზღვრება ბანკისათვის მოსალოდნელი საოპერაციო რისკების დონე.

3. *კონტროლის ობიექტების აღწერა და რისკების შესაძლო შემცირება.* ყველა მომდევნო ეტაპზე გამოვლენილი რისკი არ წარმოადგენს საფუძველს. თითოეული მათგანისთვის მითითებული უნდა იყოს შემცირების ყველა ობიექტი და რისკის მიტიგაციისათვის სავალდებულო კონტროლის მექანიზმების საჭირო დონემდე შემცირება.

შიდა აუდიტორებმა უნდა განიხილონ კონტროლის ყველა მექანიზმი და ღონისძიება, რომლებიც გამოიყენება რისკების შესამცირებლად განსაზღვრულ დონემდე. უნდა შეაფასონ გამოყოფილი რესურსები, ხარჯების კონტროლი ცალკეულ მექანიზმზე. დასრულების ეტაპზე მიგვაჩნია რომ, უნდა შედგეს იმ მნიშვნელოვანი რისკების სრული სია, რომლებიც ემუქრება ბანკის ელექტრონულ სისტემას.

4. **რისკების შეფასება.** ეს ის პროცესია, სადაც შიდა აუდიტორმა უნდა განსაზღვროს ნარჩენი რისკების დონე, ჩატარებული კონტროლის ეფექტიანობა, რისკის ობიექტების მგრძობელობა და გამოავლინოს ბანკის თანამშრომლები, რომელთაც აქვთ შიდა კონტროლის ჩატარებაზე პასუხისმგებლობა და აფასებენ მათ საქმიანობის ხარისხს.

ეტაპის დასასრულს შიდა აუდიტორს შეეძლება უპრობლემოდ გამოავლინოს ნარჩენი რისკები და განსაზღვროს სფერო, სადაც რისკი შემცირდა მისაღებ დონემდე ან აღმოფხვრილი იქნა მთლიანად, ასევე გამიჯნოს ის სფეროები, სადაც რისკი ჯერ ისევ მაღალ დონეზეა. შედეგების შეფასებისას, საკუთარი ცოდნის გამოყენებით აუდიტორი ავლენს რისკის ძირითად ფაქტორებს შემდეგი კვლევის გასაგრძელებლად. აქედან გამომდინარე, პირველი ოთხი პროცედურის შესრულებისას ვლინდება:

- დისტანციური საბანკო მომსახურების საინფორმაციო სისტემის რაოდენობა და ტიპი
- დისტანციურ საბანკო მომსახურებაში ჩართული თანამშრომლები
- თითოეული თანამშრომლის ამოცანა და ფუნქცია ელექტრონული ბანკინგის სისტემაში.

აუდიტორი აფასებს ყოველი თანამშრომლის როლსა და ელექტრონული ბანკინგის საინფორმაციო სისტემის ყოველ მონაკვეთში. პირველად ფასდება რისკის დონე და ვლინდება შემდგომი შესწავლის ობიექტები. კეთდება საინფორმაციო სისტემის და ყველა ბიზნეს ერთეულის ჩამონათვალი, რომლებიც განლაგებულია მათი საჭიროების მიხედვით, რაც აუდიტორს მისცემს შერჩევითი მიდგომის საშუალებას.

საბოლოო ეტაპს წარმოადგენს დისტანციური საბანკო მომსახურებისას გამოვლენილი რისკების იდენტიფიკაცია და დოკუმენტირება, რაც მიმართულია ბანკის სტრატეგიაში რისკების შემცირების მიზნით ღონისძიებათა შესამუშავებლად.

5. **რისკების გაზომვა.** მოცემულ ეტაპზე მყარდება აუდიტორებსა და თანამშრომლებს (დისტანციური საბანკო მომსახურების ბიზნეს-პროცესებში მონაწილეები) შორის ურთიერთობები, რომელიც მნიშვნელოვან ეფექტს მაშინ

იძლევა, როცა ერთდროულად ცალკეული ბიზნეს ერთეულის რამდენიმე თანამშრომელთან ურთიერთობენ. დასასრულს უნდა შედგეს დოკუმენტი, რომლებშიც აღწერილი იქნება თანამშრომელთა კორპორაციული ხასიათი და მათ მიერ გამოყენებული საშუალებები დისტანციური საბანკო მომსახურებაში.

6. *ანგარიშების მომზადება.* ჩატარებული კვლევა აძლევს აუდიტორს საშუალებას შეაფასოს და გაიგოს დისტანციური მომსახურების სფეროში არსებული რისკების სტრუქტურა, ასევე გამოავლინოს მაღალი რისკის მქონე ობიექტები.

დასრულების შემდეგ მზადდება ანგარიში, რომელიც მოიცავს შემდეგ პუნქტებს:

- დისტანციური საბანკო მომსახურების ფუნქციონირების მიმოხილვა და რისკების საერთო შეფასება.
- რისკის ძირითადი ფაქტორების დეტალური ჩამონათვალი ობიექტების მითითებით
- ელექტრონული ბანკინგის და კრიტიკული ობიექტების სხვადასხვა ფუნქციების მატარებელი რისკების რანჟირებული სია მიტიგაციის ღონისძიებების შეთავაზებით.
- ინფრასტრუქტურის ტექნიკური რისკები რისკების მისაღები დონემდე შემცირების სამოქმედო გეგმით და კონტროლის მექანიზმის წინადადებებით.

ამგვარად, აუდიტის კომპლექსური მეთოდის არსი მდგომარეობს იმაში, რომ მიღებული შედეგები ატარებენ მხოლოდ ხარისხობრივ ხასიათს და არის გასატარებელ ღონისძიებათა სამოქმედო გეგმა. ინტერნეტ ბანკინგის საოპერაციო რისკების შეფასების შედეგები დაუყონებლივ უნდა მიეწოდოს ბანკის ხელმძღვანელობას. რის შემდეგაც უნდა შემუშავდეს გამოვლენილი რისკების შემცირების სტრატეგია, რომელიც ასევე დაუყონებლივ უნდა განხორციელდეს.

შიდა აუდიტორთა პროფესიული განვითარება და კვალიფიკაციის ამაღლება დისტანციური საბანკო მომსახურების სისტემაში დამოკიდებულია ხარისხობრივ სპეციალიზებულ სწავლებაზე. ჩვენი აზრით, მიმდინარე პერიოდში შიდა აუდიტში სპეციალისტთა მომზადების დონე არასაკმარისია ამ სფეროში და მენეჯმენტი უნდა იყოს დაინტერესებული აამაღლონ შიდა აუდიტორთა პროფესიონალიზმი და კვალიფიკაცია დისტანციური საბანკო მომსახურების სისტემის მიმართულებით.

თავი 3. რისკ-მენეჯმენტის ეფექტიანობის ძირითადი ფაქტორები და მათი გავლენის არეალი ქართულ საბანკო ბიზნესზე

3.1 ფინანსური და არაფინანსური რისკების ემპირიული ანალიზი და მართვა

ბანკის რისკ-მენეჯმენტის მთავარი ამოცანაა საკრედიტო რისკების გამოვლენა, ანალიზი და შეფასება. საბანკო სისტემის რეგულირების საერთაშორისო წესები და მექანიზმები კონცენტრირებულია საკრედიტო რისკის ხარისხის შემცირებაზე, თუმცა მისგან თავის დაცვა დღემდე პრობლემად რჩება. ამის მიზეზი საკრედიტო ოპერაციასთან დაკავშირებული ფაქტორების მრავალფეროვნებაა, რომელთა ნაწილი ბოლომდე ჯერ კიდევ შეუსწავლელია. ბანკის აქტივებისა და პასივების მართვა, ლიკვიდურობისა და გადახდისუნარიანობის უზრუნველყოფა მრავალი რისკების ზემოქმედებას განიცდის. ასეთ პირობებში რთულია მიღწეული იქნას ოპტიმალური თანაფარდობა „რისკი-შემოსავლიანობას“ შორის.

რისკოლოგიის პრინციპების მიხედვით, რაც მაღალია რისკი, მით მაღალია მოგების მიღების ალბათობა. ეს პრინციპი ბევრად იოლად რეალიზებადია სხვა ტიპის საწარმოში. ბანკი კი ის ორგანიზაციაა, რომელიც საქმიანობას ორმაგი წნეხის ქვეშ ეწევა. კერძოდ, მისი საქმიანობა განპირობებულია ეკონომიკაში ფუნქციონირებადი ეკონომიკური აგენტების, საერთაშორისო დონეზე მოქმედი კომპანიების, საფონდო ბირჟების, სავალუტო ბაზრების მონაწილეთა მიღებული გადაწყვეტილებებით. მათი ფინანსური შედეგები ბანკის საქმიანობის საფუძველს ქმნის. ზემოთ ჩამოთვლილ კონტრაგენტებთან წარმოქმნილი რისკი ბანკის ლიკვიდურობისა და გადახდისუნარიანობის რისკში ტრანსფორმირდება.

მოცემულ თავში ჩვენი მიზანია იმ მრავალფეროვან რისკებს შორის, რომელიც საბანკო საქმიანობას უკავშირდება გამოვყოთ ის რისკები, რომლებიც აქტივებისა და პასივების მართვას, საკრედიტო ოპერაციების შესრულებას უკავშირდება; რისკები, რომელთა სიდიდე ფულში არ იზომება და სხვა.

საბანკო ლიტერატურაში რისკების კლასიფიკაცია განსხვავებულია, ზუსტი სქემა ჯერჯერობით არ ჩამოყალიბებულა. ჩვენი მცდელობა არ არის საბოლოო

კლასიფიკაციის შექმნა, მაგრამ რისკ-მენეჯმენტის ეფექტურობის გაზრდისათვის აუცილებლად მიგვაჩნია არსებული კლასიფიკაციიდან გამოიყოს ის ძირითადი რისკები, რომელთა წარმოქმნის საფრთხე არსებობს ჩვენი ქვეყნის საბანკო სისტემაში და დაემატოს რისკები, რომელიც არ არის ასახული დღემდე არსებულ კლასიფიკაციაში. არსი მდგომარეობს შემდეგში: ყველა რისკი დაჯგუფდეს ფინანსურ და არაფინანსურ რისკებად.

საბანკო რისკების რეგულირების მექანიზმები ბანკის კაპიტალის საკმარისობაზეა აგებული ანუ რისკ-მენეჯმენტი მიმართულია არა იმდენად მოსალოდნელი რისკების გამოვლენაზე, არამედ უკვე დამდგარი რისკის შედეგების აღმოფხვრაზე. პრინციპი „მაღალი რისკი-მაღალი შემოსავალი“ მიმზიდველად ჟღერს, თუმცა მასვე უპირისპირდება პრინციპი „ნუ გარისკავ იმაზე მეტს, ვიდრე შესაძლებლობა გაქვს“.

ჩვენი აზრით პირველი პრინციპის რეალიზება საბანკო რისკ-მენეჯმენტში არ უნდა იქნას გათვალისწინებული, რადგან ბანკის ოპერაციების დიდი ნაწილი მოზიდული ფინანსური რესურსია და მას არ უნდა ჰქონდეს უფლება მეანაზრეების დაზოგილი რესურსი დააყენოს რისკის ქვეშ. თუმცა, თანამედროვე რისკ-მენეჯმენტი ვერ არეგულირებს ყველა რისკს. როგორც კვლევებიდან ჩანს, კომერციული ბანკები ფინანსურ რისკების ანალიზს ანიჭებენ უპირატესობას, მათ ერთგვარ „საკუთარ რისკებად“ მიიჩნევენ. ამ დროს ყურადღების მიღმა რჩება არაფინანსური რისკები, რომელთა გავლენა ფინანსური რისკების წარმოქმნაზე ძალიან დიდია. არაფინანსური რისკების სახეები, მათი წარმოქმნის ფაქტორები და გამოვლენის მეთოდოლოგია საკმარისად შესწავლილი არ არის.

2008 წლის საბანკო კრიზისის შემდეგ, რისკ-მენეჯმენტის წინაშე დადგა ამოცანა: მოეხდინათ ყველა რისკის იდენტიფიცირება, რომლის მინიმალური გავლენაც კი იყო მიღებულ შემდეგში. ამოცანის დასახვა გამოიწვია საბანკო ზედამხედველობის მარეგულირებელი ორგანოების მიერ იმის აღიარებამ, რომ რისკები, რომლებიც არ იყო დაკავშირებული საბანკო კაპიტალთან მართვის მიღმა რჩებოდა. მას „ბრმა „ რისკები უწოდეს და არაფინანსური რისკების კატეგორიას მიაკუთვნეს. სხვადასხვა ავტორები არაფინანსური რისკების განსხვავებულ ჩამონათვალს გვაწოდებენ.

არაფინანსური რისკებია: ქცევის რისკი, რეპუტაციის რისკი, შეუსაბამობის რისკი და ა.შ.

სამართლებრივი რისკი არაფინანსური რისკია, რომელიც გავლენას ახდენს არამხოლოდ ბანკის მოგებაზე, არამედ ორგანიზაციის რეპუტაციაზე და ადამიანური კაპიტალის განვითარებაზე. დასახული ამოცანის შესასრულებლად პირველ რიგში რისკ-მენეჯმენტის მიერ გამოვლენილი უნდა იქნას ყველა რისკი, რომელსაც ადგილი ჰქონდა რეტროსპექტივაში, გამოირიცხოს რისკი, რომლის წარმომქმნელი ფაქტორი აღარ არსებობს, დაემატოს პერსპექტივაში პროგნოზირებადი რისკები, დალაგდეს რისკები არაფინანსური და ფინანსური რისკების მიხედვით, გამოირიცხოს დუბლირება. ამის შემდეგ განისაზღვროს ახალი რისკის ხარისხი და ძველი რისკების ხარისხის კორექტირება მოხდეს. რისკ-მენეჯმენტი მიღებული მონაცემების საფუძველზე შეძლებს ააგოს უფრო ინტეგრირებული, საიმედო მეთოდოლოგია რისკების მართვისათვის.

ბოლო წლებში ფინანსური რისკების ხარისხის ზრდამ რისკ-მენეჯმენტის როლი აამაღლა და რეგულირების მექანიზმების გამკაცრება გამოიწვია. თუმცა ვფიქრობთ, რომ არაფინანსური რისკები კვლავ არასრულყოფილად არის შესწავლილი. გარდა იმისა, რომ არაფინანსური რისკები ნეგატიურ გავლენას ახდენენ საბანკო ბიზნესზე, ასევე არასახარბიელო დასკვნა კეთდება ამ რისკების რეგულირებისათვის გაწეულ ხარჯებთან დაკავშირებით. ჩვენი აზრით, **რისკის კულტურა** არაფინანსური რისკების შემცირების ერთერთი პირობაა. ის გულისხმობს ორგანიზაციის ღირებულებებისა და რისკებისადმი ბანკის ყველა პერსონალის: ხელმძღვანელების, თანამშრომლების ისეთი ქცევის ჩამოყალიბებას, რომელიც მიმართული იქნება დასახული მიზნის მიღწევისაკენ.

ქცევის რისკის ძირითადი განმსაზღვრელი პერსონალის პროფესიონალიზმია, რაც სამსახურში მიღების ერთერთი კრიტერიუმია, თუმცა მხოლოდ პროფესიონალიზმი არ კმარა და პერსონალის „გულგრილობა“ დაკისრებული ფუნქციისადმი არაფინანსური რისკის წარმოქმნის საფრთხეს აჩენს.

რამდენად არის შესაძლებელი არაფინანსური რისკი შეფასდეს რაოდენობრივად? მათემატიკური მეთოდები რისკ-მენეჯმენტის სისტემაში ფართოდ გამოიყენება.

ფინანსური რისკები გაზომვადია და ამიტომ ექვემდებარება ალბათობის თეორიისა და მათემატიკური სტატისტიკის მეთოდებით პროგნოზირებას ინფორმაციის არსებობის პირობებში. არაფინანსური რისკები ზოგიერთი მეცნიერის აზრით რაოდენობრივად ვერ შეფასდება, მათი მატერიალიზაცია ფინანსური რისკებით ხდება.

რისკ-მენეჯმენტი რაოდენობრივი მეთოდების პარალელურად იყენებს ექსპერტულ მეთოდს, რომლის ინსტრუმენტი გამოკითხვა და ინტერვიუება არის. არაფინანსური რისკების გამოვლენა ექსპერტული მეთოდით უნდა მოხდეს, ვინაიდან პერსონალის პროფესიონალიზმის მიუხედავად არაფინანსური რისკები მაინც წარმოიქმნება.

გამომდინარე იქედან, რომ ბანკის პერსონალს უშუალო კონტაქტი აქვს მომხმარებელთან და აქ მეტად ჩანს მისი ფსიქოლოგიური ასპექტი, ასევე მიუხედავად ხელმძღვანელების მიერ ქცევის წესების მკაცრად კონტროლისა რისკის გაჩენა მაღალ ალბათურია, ჩვენი აზრით, რისკების მართვის პროცესში ფსიქოლოგიური ასპექტი უნდა ჩაირთოს.

ფსიქოლოგები კრასნენკოვა ნ.ე. და იარუშკინი ნ.ნ. ნაშრომში „საბანკო მუშაკის სოციალურ-ფსიქოლოგიური კომპეტენტურობის ფორმირების მექანიზმი და ფსიქოლოგიური კანონზომიერებები“ აღნიშნავენ, რომ კლიენტების ნდობის ამაღლებისათვის აუცილებელია არამხოლოდ სამუშაოზე აყვანისას პროფესიული უნარების შემოწმება, არამედ მუდმივად უნდა ხდებოდეს პროფესიულად მნიშვნელოვანი ფსიქოლოგიური ცოდნის, უნარ-ჩვევების ამაღლება, რაც განსაზღვრავს სოციალურ-ფსიქოლოგიურ კომპეტენტურობას და უზრუნველყოფს წარმატებულ პროფესიულ საქმიანობას (Красненкова...2013).

ჩვენ ვეთანხმებით ავტორებს ბანკის მუშაკის ფსიქოლოგიური კონტროლისა და განვითარების მოთხოვნაში, მაგრამ სრულყოფის მიზნით ვაკონკრეტებთ, რომ ფსიქოლოგიური ასპექტი ძნელად რეგულირებადია და საბოლოო შედეგის მიღება რთულია (ანუ პიროვნების გარდაქმნა).

ყოფით ცხოვრებაში წარმოქმნილი პრობლემები პიროვნების ფსიქოლოგიურ მდგომარეობაზე ახდენს გავლენას, რის საფუძველზეც მიგვაჩნია, რომ არაფინანსური რისკების მართვის მეთოდოლოგიაში გათვალისწინებული უნდა იქნას ბანკის შიდა

სოციალური პასუხისმგებლობის პრინციპები, რის შედეგადაც ორმაგი ეფექტი მიიღება:

- შენარჩუნდება პროფესიონალი კადრი;
- შემცირდება არაფინანსური რისკებისაგან მოსალოდნელი ზარალი;

ქართულ საბანკო ლიტერატურაში არაფინანსური რისკები მწირად არის განმარტებული, მხოლოდ ლ. ქისტაური და გ. ცუცქერიძის წიგნში "რისკ-მენეჯმენტი კომერციულ ბანკებში" ვხვდებით საბანკო რისკების ფინანსურ და არაფინანსურ რისკებად დაყოფას. ავტორების აზრით „საოპერაციო რისკი ის ძირითადი არაფინანსური რისკია, რომელიც გულისხმობს იმ ალბათობას, რომ დანაკარგებს გამოიწვევს ან შინაგანი (არაადექვატური ან შეცდომითი შიდა პროცესები, მართვის ინფორმაციის სისტემები, ადამიანური ფაქტორი) ან გარეგანი მიზეზები“. საოპერაციო რისკის განსაზღვრება ასევე მოიცავს კანონიერ რისკს, ანუ ალბათობას, რომ სახელმწიფოს, საზედამხედველო ან იურიდიული უწყებების მიერ ჯარიმების დაკისრება დანაკარგებს გამოიწვევს. (ქისტაური...2015).

ჩვენი აზრით, რისკების ეფექტური მართვისათვის მნიშვნელოვანია რისკების კონკრეტიზაცია, მათზე ზუსტი სახელის მინიჭება და წარმომქმნელი ფაქტორების მიხედვით მართვის ღონისძიებების შემუშავება. საბანკო ლიტერატურაში ერთიანი მიდგომა საბანკო რისკების კლასიფიკაციისადმი არ არსებობს. ეს ბუნებრივიცაა, რადგან სხვადასხვა ქვეყანაში, გარდა ტრადიციული რისკებისა, არატრადიციული რისკები იჩენს თავს, რომელთა გაუთვალისწინებლობა ბანკის დეფოლტის რისკს ზრდის. სადისერტაციო ნაშრომი ძირითადად ორიენტირებულია „ძირითადი ფინანსური“ და „არაფინანსური“ რისკების მართვის პრობლემებზე.

მსოფლიო პრაქტიკაში კომერციული ბანკების მოგების უდიდესი ნაწილი საკრედიტო ოპერაციებზე მოდის. ბანკი, როგორც შუამავალი ორგანიზაცია გამსესხებელსა და მსესხებელს შორის ორმაგი სარისკო სიტუაციის წარმოქმნის მსხვერპლი შეიძლება გახდეს. ერთ შემთხვევაში, გამსესხებლის ფინანსური პრობლემების გამო დეპოზიტზე განთავსებული ფულადი რესურსების ვადაზე ადრე გატანა და მეორე, მსესხებლის გაკოტრების შედეგად, საკრედიტო თანხის დაუბრუნებლობა.

საკრედიტო რისკის მართვა მოითხოვს საკრედიტო პორტფელის სტრუქტურის მუდმივ კონტროლს, როგორც ხარისხობრივი, ისე რაოდენობრივი მიმართულებით. რისკ-მენეჯმენტის დილემის „რისკი და შემოსავლიანობის“ მიხედვით, ბანკმა არ უნდა გარისკოს მაღალი მოგების მიღების მიზნით და საკრედიტო რესურსის დიდი ნაწილი მსხვილ, რამდენიმე კრედიტორზე არ უნდა გადაანაწილოს. ამის მიღწევა შესაძლებელია იმ ქვეყნების ბანკების მიერ, რომლებიც საქმიანობას განვითარებული საფინანსო ბაზრის ქვეყნებში ეწევიან. რაც შეეხება განვითარებად ქვეყნებს, სადაც ფინანსური ბაზარი არ არის წარმოდგენილი ყველა სახის ფინანსური ინსტიტუტით და წარმოების ფინანსური რესურსებით უზრუნველყოფა მხოლოდ საბანკო სექტორზეა დამოკიდებული, ერთის მხრივ მსესხებელთა რაოდენობას და მეორეს მხრივ კრედიტის დაუბრუნებლობის რისკებს ზრდის.

საკრედიტო რისკის საზომი ბანკის მაქსიმალური დანაკარგია, რომელიც მოცემული ალბათობით და განსაზღვრული დროის განმავლობაში არის მოსალოდნელი. (Серебряков, 2010)

დეტალური ანალიზის შედეგად, ბანკებმა და სხვა ფინანსურმა ინსტიტუტებმა დაადგინეს, რომ საქართველოში საკრედიტო შეფასების ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანეს კომპონენტს წარმოადგენს „კრედიტინფო პრედიქტორის“ სქორი (CIP), რომლის მიწოდებას უზრუნველყოფს კრედიტინფო საქართველო და რომელიც საშუალებას აძლევს მათ განსაზღვრონ იმ ფიზიკური პირებისა თუ კომპანიების რისკები, რომლებიც ითხოვენ კრედიტს.

აღნიშნული სქორი გამოიყენება არა მხოლოდ კრედიტის შეფასებისას, არამედ, ასევე კლიენტის კრედიტუნარიანობის ჩვეულებრივი შემოწმებისას, რათა მოხდეს გადასახდელი სესხებისა და საკრედიტო ბარათების შეფასება მანამ, სანამ წარმოიქმნება სერიოზული პრობლემა გადახდასთან დაკავშირებით. კრედიტინფო პრედიქტორი კრედიტინფოს საკრედიტო ბიუროებში არსებული ინფორმაციის შეფასების ყველაზე სარწმუნო და ეფექტურ საშუალებას წარმოადგენს. მონაცემების პოტენციური სცილდება ნეგატიური გადახდების ისტორიის არსებობის თუ არარსებობის საკითხს.

კრედიტინფოს მიერ ჩატარებულმა დეტალურმა კვლევამ, რომელიც წარმოადგენდა „კრედიტინფო პრედიქტორის“ ჩამოყალიბების ნაწილს, როგორც კომპანიებთან, ასევე ფიზიკურ პირებთან მიმართებაში, ამ მონაცემების მნიშვნელობა წარმოაჩინა. ის ეკონომიკურ მონაცემებს, საკრედიტო აქტივობას და დემოგრაფიულ ინფორმაციას მოიცავს, ასევე ის იქცა საფინანსო მომსახურების სფეროს იმდენად განუყოფელ ნაწილად, რომ საქართველოში ბოლო 12 თვის განმავლობაში 6 მილიონი მოთხოვნა გაკეთდა.

მიუხედავად ამისა, საკრედიტო რისკისაგან თავისუფალი ვერ იქნება კომერციული ბანკი. გამოსავალი არ არის მხოლოდ კლიენტის გაკოტრების შესახებ ინფორმაციის მიღება. საკრედიტო რისკის წარმოქმნა იწყება მსესხებლის კრედიტუნარიანობის არასრულყოფილი შეფასებით. კომერციული ბანკები გადახდისუნარიანობის შესაფასებლად კლიენტის სქორინგს იყენებენ, მათი ისტორიის ანალიზის საფუძველზე დებულობენ გადაწყვეტილებას, ეს მას შემდეგ რაც აღმოჩნდება, რომ კლიენტი არ იძებნება კრედიტინფოს ბაზაში.

საბანკო რისკ-მენეჯმენტის ლიტერატურაში არის რაოდენობრივი მოდელები, რომელთა გამოყენებით შესაძლებელი ხდება ჩატარდეს კონკრეტული სახის რისკზე რეგრესული ანალიზი და დადგინდეს რისკის გამომწვევი ფაქტორების გავლენა. რეგრესული ანალიზი დიდი მოცულობის სტატისტიკური ანალიზის საფუძველზე ტარდება და საშუალებას იძლევა დადგინდეს შიდა ფაქტორთა ის ჯგუფი, რომლის გავლენა მაღალია კომერციულ ბანკების ფინანსურ შედეგზე. ამგვარი მეთოდით რისკების მართვა წარსულში მიღებული შედეგის საფუძველზე მომავალში შესამუშავებელი ღონისძიებების საფუძველს წარმოადგენს.

ვიდრე განვიხილავდეთ საკრედიტო რისკის შეფასების თანამედროვე მოდელს, პირველ რიგში ჩავატაროთ საფინანსო და არასაფინანსო რისკებზე მოქმედი ფაქტორების კვლევა შემდეგი კლასიფიკაციით: შიდა და გარე ფაქტორები, მიკრო და მაკროეკონომიკური ფაქტორები და გამოვავლინოთ ერთი და იგივე ფაქტორები, რომელთა ზემოქმედება ზრდის როგორც ფინანსურ, ისე არაფინანსურ რისკს. თუმცა აქვე გვინდა აღვნიშნოთ, რომ რისკების არცერთი სახე არ არის კლასიკური და ის ადრე წარმოქმნილი რისკის გენერაციის შედეგია.

ფინანსურ რისკებზე მოქმედი შიდა ფაქტორებია: მსესხებლის არასათანადოდ შესწავლა; საოპერაციო კონტროლის სიხისტე; უზრუნველყოფის ობიექტის დაბალი ხარისხი; ბანკის საკრედიტო პოტენციალი; დეპოზიტების სტაბილურობა; რეზერვების მოცულობა; ბანკის ვალდებულებების სტრუქტურა; საკრედიტო პორტფელის ხარისხი; რისკ-მენეჯმენტის დონე.

გარე ფაქტორები: მსესხებელი კომპანიის გაკოტრება; უმუშევრობა; ეკონომიკის მდგომარეობა; ინფლაციის ტემპი; მთლიანი შიდა პროდუქტის ზრდის ტემპი; ეროვნული ბანკის მიერ რეფინანსირების განაკვეთის ცვლილება; საბანკო კონკურენცია;

საკრედიტო რისკის შეფასების მოდელის აგებისათვის შიდა და გარე ფაქტორებიდან გამოვყოთ ფაქტორები, რომელთა წარმოქმნა იწვევს ზემოქმედებას ბანკის შიდა პოლიტიკაზე და საბოლოოდ მოქმედებს საკრედიტო რისკის ხარისხზე.

შიდა ფაქტორი-მსესხებლის არასათანადო შესწავლა კავშირშია მსესხებელი კომპანიის გაკოტრებასთან, ბანკის საკრედიტო პოტენციალი (შიდა ფაქტორი) ნაწილობრივ დამოკიდებულია ეროვნული ბანკის რეფინანსირების განაკვეთზე, დეპოზიტების სტაბილურობა - ინფლაციის ტემპზე; საკრედიტო პორტფელის ხარისხი (შიდა ფაქტორი) - ეკონომიკის მდგომარეობაზე. გარე ფაქტორები სისტემურ რისკს წარმოქმნის, რომლის მართვა ბანკის შიდა პოლიტიკით შეუძლებელია.

საკრედიტო რისკების შეფასებისა და მართვის პროცედურებში ერთერთი რთული საკითხი საკრედიტო პორტფელის გაკოტრებაში მსესხებლის დეფოლტის ალბათობის განსაზღვრაა. საბანკო რისკის მართვის გლობალური ხასიათიდან გამომდინარე, მართვის მეთოდები და მოდელები მრავლად არის წარმოდგენილი, თუმცა ქვეყნის ეკონომიკური განვითარების, რისკის კულტურის, საბანკო განათლების დონის მიხედვით, სამართლებრივი რეგულირების - წარმომქმნელი ფაქტორები სხვადასხვაა და შესაბამისად მისი მინიმიზაციის მეთოდებიც აპრობირებული მეთოდებისაგან უნდა განსხვავდებოდეს.

საფინანსო ინსტიტუტების გლობალიზაციის მასშტაბების ზრდამ დღის წესრიგში დააყენა ევროპის საბანკო სისტემაზე წაყენებული მოთხოვნების თანდათანობით გადმოტანის აუცილებლობა. ეს პროცესი რთულად მიმდინარეობს იმ

ქვეყნებისათვის, რომელთაც დამოუკიდებელი საბანკო სისტემის ჩამოყალიბება და გლობალიზაციის მოთხოვნების დაკმაყოფილება ერთდროულად მოუწია. საქართველოს საბანკო სისტემაც ამგვარი სირთულის პირობებში ვითარდება. რისკების მართვის მოდელები XX საუკუნის 70-იანი წლებიდან დღემდე იქმნება და ვითარდება.

პირველი მოდელი, როლითაც ფასდება მსესხებლის გადახდისუნარიანობა 1968 წელს შეიმუშავა ამერიკელმა ფინანსისტმა ე. ალტმანმა, რომლის მიხედვით, ფინანსური კოეფიციენტებით ფასდება მსესხებელი კომპანიის გადახდისუნარიანობა. ალტმანის შემდგომ შექმნილი მოდელებით შესაძლებელი გახდა კონტრაგენტის მიერ აღებული ვალდებულების შესრულების ალბათობის პროგნოზირება. მოცემული მოდელები დაფუძნებული იყო ფინანსური ანგარიშგების მონაცემებზე. სწორედ აქ დიდი ალბათობით დასაშვებია მოდელების შედეგებში დიდი ცდომილების მიღება, რამდენიმე მიზეზით:

1. კომპანია კონტრაგენტების მიერ საბალანსო ანგარიშებში უტყუარობის პრინციპის დაცვის ხარისხი;
2. შეფასების შემდგომ პერიოდში არსებული მდგომარეობის ცვლილება გაუარესების მიმართულებით;
3. მსესხებელი კომპანიის კონტრაგენტი კომპანიების მდგომარეობის გაუარესება.

ქართულ კომპანიებში აღნიშნული მოდელების გამოყენება საკრედიტო რისკის ხარისხს გაზრდის, იმ მარტივი რეალობიდან გამომდინარე, რომ ფინანსური ანგარიშგება ჯერ კიდევ გარკვეული დოზით ასრულებს კომპანიის ფინანსური მდგომარეობის „შელამაზების“ ფუნქციას, ამავე დროს მოდელების გამოყენებით მიღებული შედეგის სისწორის დასარწმუნებლად მნიშვნელოვანია დარგობრივი რეიტინგების გამოყენება, რაც ჯერჯერობით საქართველოში არ შემუშავებულა.

მსესხებლის კრედიტუნარიანობის შეფასება საკრედიტო რისკის პრევენციის მთავარი ღონისძიებაა, მაგრამ ორიენტირება მხოლოდ გადახდისუნარიანობის მახასიათებელზე გამოიწვევს საკრედიტო რისკის გამომწვევი სხვა ფაქტორების იგნორირებას. მოდელები, რომლებიც შემუშავებულია და რეკომენდირებულია

ბაზელი 2 და ბაზელი 3 სტანდარტების მიერ დაფუძნებულია მდიდარ სტატისტიკურ ინფორმაციაზე.

ერთერთი ყველაზე გავრცელებული მოდელია “VaR” (Value at Risk)-ის მოდელი. ის გამოიყენება ძირითადად ფინანსური ბაზრების კონიუქტურის ცვლილებით მიღებული ზარალის თავიდან ასაცილებლად. მოდელი დაფუძნებულია მონტე კარლოს, ისტორიული მოდელირების და კორელაციურ-კოვარიაციულ მეთოდებზე. მათი გამოყენებით შესაძლებელი გახდა დროის მოცემულ ინტერვალში მოსალოდნელი ზარალის პროგნოზირება ფინანსურ ბაზრებზე რყევის შედეგად.

1995 წელს ბაზელის კომიტეტმა კომერციულ ბანკებს მისცა რეკომენდაცია გამოეყენებინათ “VaR” (Value at Risk)-ის მოდელი სარისკო კაპიტალის გასათვლელად. რეკომენდაცია არის შემდეგი: ნდობის ინტერვალი არ უნდა იქნას აღებული 99%-ზე ნაკლები. თანამედროვე პერიოდში მსოფლიოს მსხვილი ბანკები საკრედიტო რისკის შეფასებისათვის იყენებენ “VaR” (Value at Risk)-ის მოდელზე დაფუძნებულ სხვადასხვა მოდელებს: Credit Metrics, Creditrisk+, Creditportfolio view და სხვა.

საკრედიტო რისკის მოდელის აგებისათვის განვიხილეთ ევროპის საბანკო სისტემაში გამოყენებული მოდელები და მიდგომები, სადაც შესწავლილია 14 ევროპული ქვეყნის 177 ბანკების საქმიანობა 2006-2015 წლების განმავლობაში. ეკონომიკური ანალიზი ჩატარებულია GMM (Generalized Method of Moments) მოდელით-მომენტების საერთო მეთოდი, რომელიც გულისხმობს სხვადასხვა კრიტერიუმების მინიმიზაციას. საკრედიტო რისკისათვის გამოიყენება ორი ალტერნატიული პროქსი: ვადაგადაცილებული კრედიტების თანაფარდობა კრედიტების საერთო ჯამთან და სესხის შესაძლო დანაკარგების ფარდობა ჯამურ კრედიტებთან. ორივე შემთხვევაში შედეგები ამტკიცებს, რომ საკრედიტო პორტფელის გაუარესება დაბალია, დაბალი რისკების მქონე ბანკებში, რომელიც გაითვლება IRB (Internal Ratings-Based) - ბანკის შიდა რეიტინგის მოდელით, იმის ვარაუდით, რომ „IRB“ მოდელზე დაფუძნებული პროცედურები იძლევა საკრედიტო რისკის მართვის მაღალ ეფექტიანობას. საკრედიტო პორტფელის ზრდის მაღალი ტემპები ამ მოდელის გათვლების მიხედვით არ ნიშნავს საკრედიტო რისკის ზრდას.

ამას ამტკიცებს ის აზრი, რომ ეკონომიკური რეცესიის პერიოდში, როდესაც მოსალოდნელია საბანკო რისკების ზრდა, ბანკის მენეჯმენტი განაგრძობს კრედიტების გაცემას, მიუხედავად არახელსაყრელი ეკონომიკური პირობებისა. ნაშრომში ასევე დადგენილია, რომ საკრედიტო რისკის ზრდა დამოკიდებულია ბანკის ინსტიტუციონალურ სტრუქტურაზე და გადახდისუნარიანობის ეფექტიან პროცედურებზე.

საკრედიტო რისკის რეგრესული ანალიზი-სადისერტაციო ნაშრომში კვლევის ძირითადი ნაწილია საკრედიტო და საოპერაციო რისკის რეგრესული განტოლების შერჩევა და ემპირიული ანალიზის ჩატარება. რისკის მოდელების აგებისას გათვალისწინებული იქნა შიდა ფაქტორთა ის ჯგუფი, რომლის გავლენა მაღალია კომერციულ ბანკების ფინანსურ შედეგზე. საკრედიტო რისკის საზომად აღებული იქნა ჯამური ვალდებულებების ფარდობა ჯამურ აქტივებთან (დამოკიდებული Y ცვლადი);

დამოუკიდებელი ცვლადები:

1. ჯამური ვალდებულება/ საკუთარ კაპიტალი -X1; 2. X2- ROE; 3. X3-ROA.

რეგრესული მოდელი აგებული იქნა შემდეგნაირად:

$$Y = \beta_0 + \beta_1 \times X1 + \beta_2 \times X2 + \beta_3 \times X3 \quad (1)$$

კვლევაში გაანალიზებულია საკრედიტო რისკი „საქართველოს ბანკის“ 11 წლის მონაცემებზე დაყრდნობით (მონაცემები კომერციული ბანკის აუდიტის ანგარიშებიდან). საკრედიტო რისკზე მოქმედი ფაქტორების დამოკიდებულება არის წრფივი. დამოუკიდებელი ცვლადები გაანგარიშებულია 2007-2017 წლების მონაცემების მიხედვით თითოეული წლისათვის. ანალიზის მიზანია დადგინდეს ყოველწლიურად საკრედიტო რისკზე ეკონომიკური მაჩვენებლების ცვალებადობის გავლენა.

ცხრილი№1, საქართველოს ბანკის ფინანსური მონაცემები

წლები	ვალდებულებები	საკუთარი კაპიტალი	წმინდა მოგება	კაპიტალი	აქტივები
2007	2395620	557991	75642	557991	2953611
2008	2540058	718849	174000	718849	3258907
2009	2315012	598417	-98908	598417	2913429
2010	3311581	693341	82667	693341	4004922
2011	3852658	812603	135710	812603	4665261
2012	4594096	1061184	182745	1129786	5727018
2013	5279919	1244315	213800	1244315	6524234
2014	6076214	1461087	245984	1461087	7537301
2015	7778938	1224607	260722	1224607	9003545
2016	9499861	1265946	289094	1233144	10732932
2017	11138797	1481919	338907	1481919	12620716

წყარო: საქართველოს ეროვნული ბანკი

ცხრილი№2, ეკონომიკური მაჩვენებლები

საკრედ. რისკი	0.811082	0.77942	0.7946	0.826878	0.825818	0.802179	0.809278	0.806152	0.863986	0.885113	0.88258
ვალდ/ საკ. კაპ	4.293295	3.533507	3.86856	4.776266	4.741132	4.329217	4.243233	4.158694	6.352191	7.50416	7.516468
ROE	0.135561	0.242054	-0.16528	0.11923	0.167007	0.161752	0.171821	0.168357	0.212903	0.234437	0.228695
ROA	0.02561	0.053392	-0.03395	0.020641	0.029089	0.031909	0.03277	0.032636	0.028958	0.026935	0.026853

წყარო: კომერციული ბანკის ფინანსური ანგარიშგებები

ცხრილი№3, ეკონომიკური მაჩვენებლების მონაცემთა კორელაციური მატრიცის აქვს სახე

	Row 1	Row 2	Row 3	Row 4
Row 1	1			
Row 2	0.987466 ←	1		
Row 3	0.412063	0.428932	1	
Row 4	0.05781	0.074484	0.932181	1

წყარო რეგერსული ანალიზი, ჩვენი გათვლები

მოცემული მატრიციდან ჩანს, რომ საკრედიტო რისკსა და „ვალდებულება/საკუთარი კაპიტალი“ მაჩვენებელს შორის ძლიერი წრფივი კავშირია, ასევე ძლიერი წრფივი კავშირია ROE (Return On Equity-უკუგება სააქციო კაპიტალის მიხედვით) და ROA(Return On Assets-უკუგება აქტივების მიხედვით)-ს შორის. ეს არცაა გასაკვირი, ვინაიდან ორივე სიდიდე დამოკიდებულია მოგების სიდიდეზე.

შერჩეული მრავლობითი რეგრესიის მოდელის მიხედვით გამოთვლილია β - კოეფიციენტები.

$$\text{საკრედიტო რისკი} = \beta_0 + \beta_1 \times \frac{\text{ვალდ}}{\text{საკაპ}} + \beta_2 \times \text{ROE} + \beta_3 \times \text{ROA} \quad (2)$$

	Coefficients
B_0	0.789332654
B_1	0.002386698
B_2	0.785352462
B_3	-3.808866234

$$\text{საკრედიტო რისკი} = 0.789332654 + 0.002386698 \frac{\text{ვალდ}}{\text{საკაპ}} + 0.785352462 \text{ROE} + -3.808866234 \text{ROA} \quad (3)$$

შერჩეული მოდელის შეფასება F - ტესტით საკრედიტო რისკის განმსაზღვრელი ყველა ფაქტორის მიხედვით აჩვენებს, რომ მოდელი შერჩეულია სწორად და მიღებული შედეგებით შესაძლებელია ფაქტორთა ცვლილების გავლენის პროგნოზირება მომავალ პერიოდებში:

ცხრილი №4, რეგრესული მოდელის შედეგები და F-ტესტი (2007-2017 წლები)

აქტივები	df	SS	MS	F	Significance F	Multiple R	R Square
Regression	1	9,1113E+13	9,1113E+13	152,6756573	1,71497E-06	0,974787287	0,950210255
Residual	8	4,7742E+12	5,96775E+11				
Total	9	9,58872E+13					

ვალდებულებები	df	SS	MS	F			
Regression	1	7,5052E+13	7,5052E+13	112,154162	5,52293E-06	0,966136051	0,933418869
Residual	8	5,35349E+12	6,69186E+11				
Total	9	8,04055E+13					
საკუთარი კაპ.	df	SS	MS	F			
Regression	1	8,07617E+11	8,07617E+11	40,45759494	0,000218113	0,913732565	0,834907201
Residual	8	1,59697E+11	19962065059				
Total	9	9,67314E+11					
წმინდა მოგება	df	SS	MS	F			
Regression	1	90084519770	90084519770	14,92447852	0,004787042	0,806863092	0,651028049
Residual	8	48288196948	6036024619		1,71497E-06		
Total	9	1,38373E+11					

წყარო: რეგრესული ანალიზი, ჩვენი გათვლები

ცხრილი №4-ის გაგრძელება

რეგრესული ანალიზის შედეგებიდან ასევე ჩანს, რომ დეტერმინაციის კოეფიციენტი გარდა წმინდა მოგების კოეფიციენტისა მოთავსებულია 0,914—0,975 ინტერვალში, ასევე მაღალია შესწორებული დეტერმინაციის კოეფიციენტი 0,835-0,950. ეს მონაცემები გვაძლევს საფუძველს ვივარაუდოთ, რომ მოდელით ახსნილია მონაცემების 95% .

ფინანსური ანგარიშგების მაჩვენებლების დროში ცვლილების ანალიზით ე.ი. განვიხილოთ შესაბამისი დროითი მწკრივები. ცხრილის მიხედვით

ცხრილი № 5, ფინანსური ანგარიშგების მაჩვენებელთა ცვლილება დროში

	წელი	ვალდ	საკუთ.კაპიტ	წმ.მოგება	აქტივები
წელი	1				
ვალდებულებები	0.95399	1			
საკუთარი კაპიტალი	0.930017	0.862117	1		
წმინდა მოგება	0.806005	0.833208	0.857944	1	
აქტივები	0.964401	0.998433	0.888912	0.847365	1

წყარო: რეგრესული ანალიზი, ჩვენი გათვლები

კორელაციის კოეფიციენტთა მატრიციდან ჩანს, რომ კორელაციის კოეფიციენტი ყველა სიდიდესთან მიმართებაში 0, 83-ზე მეტია. ეს კი შესაძლებლობას იძლევა ფინანსური ანგარიშგების მაჩვენებლების დროში ცვლილების ანალიზით ე.ი. განვიხილოთ შესაბამისი დროითი მწკრივები.

ცხრილი № 6, ფინანსური ანგარიშგების მაჩვენებლების საპროგნოზო მონაცემები

დროზე დამოკიდებულების რეგრესიის წრფის ტოლობა	პროგნოზი	
	2018 წელი	2019 წელი
ვალდებულებები=-560942.0848+953793.1515*i	10884575.73	11838368.88
საკუთარი კაპიტალი=413111.0485+98940.88485*i	1600401.667	1699342.552
წმინდა მოგება = -32316.61818+33044.41818*i	364216.4	397260.8182
აქტივები = -132053.1636+1050904.564*i	1594041.133	1691174.648

წყარო: რეგრესული ანალიზი, ჩვენი გათვლები

ცხრილი №7, საპროგნოზო მაჩვენებლების შედარება (2017-2018-2019წწ)

ფინანსური მონაცემები	2017	2018	%	2019	%
ვალდებულებები	11 138 797	10 884 575.73 (-)	2,3	11 838 368.88 (+)	8,7
საკუთარი კაპიტალი	1 481 919	1 600 401.667 (+)	7,9	1 699 342.552(+)	6,2
წმინდა მოგება	228 907	364 216.4 (+)	59,1	397 260.8182 (+)	9,1
აქტივები	12 071 662	12 478 801.6(+)	3,4	13 529 706.16 (+)	8,4
ვალდ/საკ. კაპ	7,5165	6.801152 (-)	9,5	6.966441 (-)	2,4
ROE	0,2287	0.228486 (-)	0,09	0.234902 (+)	2,8
ROA	0,0269	0.029187 (+)	7,4	0.029362 (+)	0,7
საკრედიტო რისკი	0,8826	0.873838 (-)	0,99	0.878604 (+)	0,01

წყარო : ჩვენი გათვლები

რეგრესული მოდელის შერჩევის სისწორე კარგად ჩანს პროგნოზის მონაცემში. 2017 წელთან შედარებით, 2018 წელს ვალდებულებები მცირდება და შესაბამისად, აქტივების მოცულობა იზრდება, ამიტომ საკრედიტო რისკის მცირე ზომით, მაგრამ მაინც კლებას აქვს ადგილი. თანმიმდევრულმა ტემპმა უნდა ელოდოს კომერციული ბანკო 2019 წელსაც, ვინაიდან საკრედიტო რისკის განმსაზღვრელი ორივე მაჩვენებელი იზრდება და საკრედიტო რისკის სულ მცირე, მეათასედში გამოსახული ცვლილება მატებისაკენ განხილვის საგნად არ იქცევა.

პროცენტებში გამოსახული ცვლილებები ზუსტად ვერ აჩვენებს კორელაციის შედეგად მიღებულ მტკიცებულებებს, მაგრამ ჩვენ ნაშრომში აღვნიშნეთ, რომ საკრედიტო რისკისა და მასზე მოქმედი ფაქტორების კორელაცია შეიძლება ჩაითვალოს წრფივად, თუ დამოკიდებულების გრაფიკი მოიცავს წრფივ უბნებს. გამომდინარე აქედან საკრედიტო რისკსა და ფინანსურ მაჩვენებლებს შორის

დამოკიდებულებაში კორელაციის მიმართულების ზუსტი ასახვის არ ქონა ჩვენი აზრით აღნიშნავს, მოცემულ მაჩვენებელთა გავლენის იგნორირებას. კორელაციის კოეფიციენტის სიდიდე და რეგრესული მოდელის შერჩევის პარამეტრების მოცემულობა გვარწმუნებს, რომ საპროგნოზო მაჩვენებლები მაღალი ალბათობით მოსალოდნელ მოვლენებს შეესაბამება.

საოპერაციო რისკის რეგრესული ანალიზი- როგორც აღინიშნა, კომერციული ბანკის საქმიანობის შედეგზე არანაკლებ გავლენას ახდენს საოპერაციო რისკი, რომელიც მეცნიერ-პრაქტიკოსთა აზრით არაფინანსური რისკია, მაგრამ რისკ-მენეჯმენტის მეთოდები მას განიხილავს, როგორც საკრედიტო რისკის წარმომქმნელ რისკ ფაქტორს. ამიტომაც ჩვენს მიერ შერჩეული იქნა რეგრესული მოდელი და ანალიზის საფუძველზე მიღებული კორელაციის კოეფიციენტებისა და დროში ცვლილების დამოკიდებულების გათვლებით გამოთვლილი იქნა საპროგნოზო მაჩვენებლები.

საოპერაციო რისკის რეგრესული მოდელი:

$$\text{საოპერაციო რისკი} = \beta_0 + \beta_1 \times \frac{\text{ჯამგადად. საკ.კაპ}}{\text{საკ.კაპ}} + \beta_2 \times \frac{\text{ვადაგად. სესხი}}{\text{ჯამ.კრედიტი}} + \beta_3 \times \frac{\text{ჯამსაოპერ. ხარჯ}}{\text{ჯამ.აქტივ.}} + \beta_4 \times \frac{\text{სესხი ლიკვ.}}{\text{ჯამ.ანაზრები}} \quad (4)$$

განვიხილოთ ფინანსური ანგარიშგების ვალდებულებების დროში ცვლილება, ე.ი. ამ მაჩვენებლების დროითი მწკრივები

ცხრილი №8, კორელაციის კოეფიციენტები

	დრო	ვალდ.	საკ.კაპ	ვადაგადაც. სესხი	სულ კრედიტ	საოპერ. ხარჯი	აქტივები	წმ.მოგება	სააქც. კაპიტ
დრო	1								
ვალდ.	0.95399	1							
საკ.კაპ	0.930017	0.862117	1						
ვადაგად.სესხი.	0.667158	0.709929	0.460035	1					
სულ კრედ.	0.738687	0.859959	0.593814	0.841582	1				
საოპ.ხარ	0.807561	0.752576	0.678264	0.794675	0.716621	1			
აქტივები	0.963907	0.998593	0.887773	0.693019	0.843323	0.75461	1		
წმ.მოგ	0.806005	0.833208	0.857944	0.41728	0.659897	0.550706	0.84665	1	
სააქც.კაპიტ	0.939482	0.877761	0.997403	0.472294	0.624482	0.68897	0.901717	0.856887	1

წყარო: რეგრესული ანალიზი

კორელაციის კოეფიციენტთა მატრიციდან ჩანს, რომ ვალდებულებები, საკუთარი კაპიტალი, აქტივები და სააქციო კაპიტალი დროის ზრდასთან ერთად

წრფივად იზრდება, რადგან შესაბამისი კორელაციის კოეფიციენტები 1-თან ახლოს მყოფი სიდიდეებია. ასევე, წრფივი რეგრესიის მოდელის გამოყენებით შეგვიძლია განვიხილოთ საოპერაციო ხარჯების და წმინდა მოგების დროითი მწკრივები, ასევე შედარებით სუსტ წრფივ კავშირად შეგვიძლია განვიხილოთ კრედიტების და ვადაგადაცილებული კრედიტების დროითი მწკრივები, რადგან მათი კორელაციის კოეფიციენტები არც თუ ისე მცირე, ახლოა 0,7-თან.

ცხრილი № 9, ფინანსური ანგარიშგების მაჩვენებლების საპროგნოზო მონაცემები

დროზე დამოკიდებულების რეგრესიის წრფის ტოლობა	პროგნოზი	
	2018 წელი	2019 წელი
ვალდებულებები=-560942.0848+953793.1515 <i>i</i>	10884575.73	11838368.88
საკუთარი კაპიტალი=413111.0485+98940.88485 <i>i</i>	1600401.667	1699342.552
წმინდა მოგება = -32316.61818+33044.41818 <i>i</i>	364216.4	397260.8182
აქტივები = -147691.6424+1052727.976 <i>i</i>	12485044.07	13537772.04
სააქციო კაპიტალი = 369260.7576+101789.5758 <i>i</i>	1590735.667	1692525.242
ვადაგადაცილებული სესხი=231359.303+26372.8303 <i>i</i>	547833.2667	574206.097
სულ კრედიტები =7535.818182+12668.58182 <i>i</i>	103098.4	110634.2182
საოპერაციო ხარჯები = 418040.9152+42506.55152 <i>i</i>	928119.5	970626.1

წყარო: რეგრესული ანალიზის შედეგები

ვადაგადაცილებული სესხის, სულ კრედიტებისა და საოპერაციო ხარჯების სუსტი კორელაციის გამო ამ მოდელით კავშირები ახსნილია შესაბამისად: ვადაგადაცილებული სესხი -54%; ჯამური კრედიტების მაჩვენებელი-73%; საოპერაციო ხარჯი-78%. სუსტი კავშირი, რა თქმა უნდა არ გულისხმობს მოცემული ფაქტორების გამორიცხვას საოპერაციო რისკის შეფასებიდან, მაგრამ რისკ-მენეჯმენტის მიერ რისკების გამომწვევი ფაქტორების რაწირებისას უნდა გაითვალისწინოს, რომ მაჩვენებლები, რომელთა ახსნა მოცემული მოდელით დაბალი პროცენტით ხდება, გააძლიეროს მათდამი ყურადღება ექსპერტული შეფასების პროცესში.

ცხრილი №10, რეგრესული მოდელის შედეგები და F-ტესტი (2007-2017 წლები)-საოპერაციო რისკი

Regression Analysis	საოპერაციო რისკი					
<i>Regression Statistics</i>						
Multiple R	0.999426805					
R Square	0.998853939					
Adjusted R Square	0.99793709					
Standard Error	0.01435078					
Observations	10					
ANOVA						
	<i>df</i>	<i>SS</i>	<i>MS</i>	<i>F</i>	<i>Significance F</i>	
Regression	4	0.897460275	0.224365069	1089.442217	1.55501E-07	
Residual	5	0.001029725	0.000205945			
Total	9	0.89849				
	<i>Coefficients</i>	<i>Standard Error</i>	<i>t Stat</i>	<i>P-value</i>	<i>Lower 95%</i>	<i>Upper 95%</i>
თავისუფალი წევრი	-0.129747421	0.042727278	-3.036641381	0.028861353	-0.239581386	-0.019913456
ვალდ/სააქ.კა	-0.000660436	0.004576719	-0.144303413	0.890896921	-0.012425266	0.011104394
ვადაგ/კრედიტები	-0.000897984	0.002754255	-0.326035321	0.757601131	-0.007978022	0.006182053
საოპ/აქტივები	0.423208923	0.2016852	2.098363795	0.08993981	-0.09523939	0.941657236
ლიკვ/ანაზრები	0.319935385	0.008125503	39.37422715	1.99181E-07	0.299048116	0.340822654

წყარო: რეგრესული ანალიზი

როგორც ცხრილიდან ჩანს, დეტერმინაციის კოეფიციენტი, ისევე როგორც შესწორებული დეტერმინაციის კოეფიციენტი არის 0.99, რაც გვამლევს იმის საფუძველს ვთქვათ, რომ ამ მოდელით ახსნილია მონაცემების 99 % და მოდელი სწორად არის შერჩეული.

რეგრესული მოდელი საოპერაციო რისკის ფაქტორებზე დამოკიდებულების მიხედვით არის შემდეგი:

$$\text{საოპერაციო რისკი} = -0.129747421 - 0.000660436 \times \text{ვალდ/სააქ.კა} - 0.000897984 \times \text{ვადაგ/კრედიტები} + 0.423208923 \times \text{საოპ/აქტივები} + 0.319935385 \times \text{ლიკვ/ანაზრები}. \quad (5)$$

ცხრილი №11, საპროგნოზო მაჩვენებლების შედარება (2017-2018-2019წწ)--საოპერაციო რისკი

ფინანსური მონაცემები	2017	2018	%	2019	%
ვალდებულებები	11 138 797	10 884 575.73 (-)	2,3	11 838 368.88 (+)	8,7
საკუთარი კაპიტალი	1 481 919	1 600 401.667 (+)	7,9	1 699 342.552(+)	6,2
ვადაგად.კრედიტები	551380	547833.3 (-)	0,7	574206.1(+)	4,8
საოპერ. ხარჯები	1028342	928119.5 (-)	9,7	970626.1(+)	4,5
სააქციო კაპიტალი	1481919	1590736 (+)	7,3	1692525(+)	6,3
წმინდა მოგება	228 907	364 216.4 (+)	59,1	397 260.8182 (+)	9,1
აქტივები	12 071 662	12 478 801.6(+)	3,4	13 529 706.16 (+)	8,4
ჯამური კრედიტი	171106	103098.4 (-)	39,7	110634.2182(+)	7,3
ვალდ/სააქ. კაპიტალი	7,52	6.842479 (-)	9,0	6.994501 (+)	2,4
ვადაგად/ჯამურ. კრედიტები	3,22	5.313693(+)	0,09	5.190131 (-)	2,8
საოპერაც. ხარჯ/აქტივები	0,08	0.074339 (-)	7,4	0.071698 (-)	0,7
ლიკ.აქტ/ანაბრები	0,40	0.4	0	0.4	0
საოპერაციო რისკი	0,03	0.020397 (-)	0,99	0.01929 (-)	0,01

წყარო: ჩვენი გათვლები

„ვადაგადაცილებული სესხი/სააქციო კაპიტალი“ რისკის ფაქტორის საოპერაციო რისკთან კორელაცია არის უარყოფითი, შესაბამისად ერთის გაზრდა იწვევს მეორის შემცირებას. ეს კანონზომიერება სრულდება 2019 წლის საპროგნოზო მაჩვენებელთან მიმართებაში. „ვადაგადაცილებული კრედიტ/ჯამურ კრედიტთან“ ასევე უარყოფითი კორელაცია დაფიქსირდა, და კანონზომიერება 2018 წლის მაჩვენებლის მიმართ შესრულებადია. როგორც რეგრესული ანალიზიდან გამოვლინდა ზოგიერთი მაჩვენებლის მოცემული მოდელით ახსნის პროცენტი დაბალია (ვადაგადაცილებული კრედიტი; ჯამური კრედიტი და საოპერაციო ხარჯი) საინტერესოა როგორია მათი გავლენა საოპერაციო რისკზე: ცხრილში მოცემული სიდიდეების მიხედვით ზემოთ ჩამოთვლილ მაჩვენებლებსა და საოპერაციო რისკს შორის 2018 წლისათვის უნდა იყოს სწორი რეგრესული კავშირი, ხოლო 2019 წლისათვის ისევ უკუდამოკიდებულებას აქვს ადგილი. თუმცა მსჯელობა

საპროგნოზო მაჩვენებლებზე დაყრდნობით მოხდა და სავსებით მოსალოდნელია სხვა (გარე) ფაქტორების გავლენით გათვლილი კოეფიციენტები შეიცვალოს.

ამრიგად, ჩატარებული რეგრესული ანალიზი ქვეყნის სისტემური ბანკის მონაცემებით ადასტურებს, რომ საბანკო რისკებზე (საკრედიტო, საოპერაციო) მოქმედი ფაქტორები კორელირებადია მოცემულ რისკებთან. რეგრესული განტოლებების შედგენის საფუძვლად აღებული იქნა საქართველოს საბანკო სისტემის კომერციული ბანკების ფინანსური მონაცემების ანალიზი, აუდიტის ანგარიშში მოტანილი რისკ ფაქტორები, ექსპერტთა შეფასებები, მეცნიერ მკვლევართა მიდგომები რისკების მართვის მოდელებისადმი. რეგრესული მოდელის დეტერმინაციის მაღალმა კოეფიციენტმა დაადასტურა არჩეული მოდელის სისწორე. მცირე შეუსაბამობები კორელაციის კოეფიციენტის მიხედვით რისკის ზომასა და მოქმედ ფაქტორებს შორის გაპირობებულია საბანკო სფეროში არსებული სხვა სახის რისკების გააქტიურებით დროის მოკლე ინტერვალებში.

კვლევის შედეგად გამოვლინდა ფაქტორები, რომლებიც არსებითად გავლენას ახდენენ ფინანსურ და არაფინანსურ რისკებზე. ვადაგადაცილებული სესხი, მიუხედავად რეგრესული ანალიზისა 54%-ით არის ახსნილი მოცემულ მოდელში, მისი გავლენა საოპერაციო რისკზე მაინც სტატისტიკურად მნიშვნელოვანია, რაც დადასტურდა საპროგნოზო მაჩვენებლებში. საოპერაციო რისკის უშუალოდ განმსაზღვრელი მაჩვენებლები წმინდა მოგება/ჯამ. აქტივები დადებით კორელაციაშია საოპერაციო რისკთან, თუმცა შემადგენელი კომპონენტების არათანაბარმა ზრდამ საოპერაციო რისკი შეამცირა. გამართლებულად მიგვაჩნია საკრედიტო და საოპერაციო რისკების ეკონომიკური მაჩვენებლებით შეფასება. ვთვლით, რომ ამგვარი მეთოდით გამოტანილი დასკვნა რისკ-მენეჯმენტს მისცემს სწორ მიმართულებას რისკის შემცირების ღონისძიებების შესამუშავებლად, რადგან რისკ-მენეჯმენტი ფინანსური მენეჯმენტის ნაწილია, სწორედ აღნიშნული ეკონომიკური მაჩვენებლების კონტროლირებადი იქნება ფინანსური მენეჯმენტის მიერ, და რისკ-მენეჯმენტს ექმნება შესაძლებლობა მეტი დრო დაუთმოს სხვა სახის რისკების გამოვლენას და მათ მართვას.

გარდა რეგრესული მოდელით საოპერაციო რისკის შეფასებისა, ბანკის რისკ-მენეჯმენტმა უნდა გაითვალისწინოს საოპერაციო რისკის გავლენის შესაძლებლობა ბანკის რეპუტაციაზე, ადამიანური კაპიტალის განვითარებაზე, კომპანიის არამატერიალურ აქტივებზე, რაც ბანკის კლიენტთა ბაზის გაზრდის და წარმატებული საქმიანობის წინაპირობაა.

3.2. ვადაგადაცდილებული სესხებით გამოწვეულ საკრედიტო რისკთან მაკროეკონომიკური მაჩვენებლების კორელაციის დადგენა და პროგნოზირება

საკრედიტო რისკი საბანკო საქმიანობის ძირითადი მოსალოდნელი საფრთხეა, რომლის აღმოფხვრა სრულად შეუძლებელია. საკრედიტო რისკი საწარმოო ციკლის მსგავსად რთული და ხანგრძლივი პროცესია და იგი მოიცავს კლიენტის განაცხადის შესვლიდან საკრედიტო რესურსისა და მასზე დარიცხული საპროცენტო შემოსავლის სრულ დაფარვას.

სამეცნიერო წრეებში საკრედიტო რისკის მართვის მოდელებისა და მექანიზმების სრულყოფის მრავალნაირი მიდგომა არის გამოკვლეული. მრავალი წლის განმავლობაში ფინანსური ინსტიტუტები ფინანსური სტაბილურობის პრობლემას აწყდებოდნენ. მიზეზთა შორის პირველი ადგილი საკრედიტო რისკს ეჭირა, რომელიც მეცნიერთა აზრით, გამოწვეული იყო სუსტი საკრედიტო სტანდარტებით და მათი დაცვის დაბალი ხარისხით.

მსესხებელი სესხის აღების პროცესში მისაღები ფინანსური მდგომარეობის შესაბამისად ღებულობდა კრედიტს, მაგრამ მსესხებლის საქმიანობის სფეროში მიმდინარე ცვლილებების, ეკონომიკური პოლიტიკის და სხვა ცვლილებების გამო ბანკის მსესხებლის მდგომარეობა უარესდებოდა, შედეგად ყალიბდებოდა საკრედიტო რისკი. ცალკე საკრედიტო რისკის საზომი ინსტრუმენტი არ არსებობს. ვინაიდან საკრედიტო რისკი გამოიწვევა არა თავისთავად, არამედ საოპერაციო და საბაზრო რისკების ზემოქმედებით. (Aver, 2008:316-333) გამოკვლეულია საკრედიტო რისკზე მაკროეკონომიკური ფაქტორების გავლენა. საკრედიტო რისკზე მოქმედი

ფაქტორები გაერთიანებული აქვს ორ ფაქტორში, რომელთაგან პირველი ფაქტორი არის საპროცენტო განაკვეთი, ხოლო მეორე ფაქტორი მოიცავს ყველა სხვა მაკროეკონომიკურ ფაქტორებს.

კვლევის შედეგად მიღებული ანალიზის საფუძველზე დადგენილია, რომ თუ პირველი ფაქტორის მნიშვნელობა არის მაღალი, ხოლო მეორე ფაქტორში გაერთიანებული სხვა მაკროეკონომიკური ფაქტორების გავლენა საშუალო, მაშინ საბანკო სისტემის საკრედიტო რისკი არის საშუალოზე მაღალი. მეორეს მხრივ, ორივე ფაქტორის დაბალი გავლენა აჩვენებს, რომ საკრედიტო პორტფელში რისკი არის საშუალოზე დაბალი. დადგენილი თანაფარდობა მნიშვნელოვანი ინდიკატორია საკრედიტო რისკის კვლევისათვის, მაგრამ შედეგები შესაძლებელია შეიცვალოს ქვეყანაში არსებული მდგომარეობის ცვლილების შედეგად.

სალომე მუსო და სხვები ნაშრომში „Financial Inclusion, GDP and Credit Risk of Commercial Banks in Kenya“ საკრედიტო რისკს განიხილავენ, როგორც ვადაგადაცილებული სესხების მთლიან სესხებთან თანაფარდობას და მის შესაფასებლად გამოყენებულია სამი პარამეტრი: ბანკის რესურსებზე ხელმისაწვდომობა, კრედიტებზე ხელმისაწვდომობა და სარგებლობის დონე. რეგრესული ანალიზისა და საფინანსო შუამავლების თეორიაზე დაყრდნობით გამოტანილია დასკვნა, რომ საკრედიტო რისკზე გავლენას ახდენს ფინანსური ჩართულობის ხარისხი და ნაწილობრივ მთლიანი შიდა პროდუქტი. (Musau...2018:181-192) ავტორი კენიის საბანკო სექტორის 2007-2015 წლის მონაცემების რეგრესული ანალიზით ადასტურებს, რომ საბანკო რესურსებზე წვდომა ამცირებს საკრედიტო რისკს და საბანკო სისტემის სტაბილურობას უწყობს ხელს, ხოლო მომხმარებელთა კრედიტებზე ხელმისაწვდომობის დონე კი პირიქით ზრდის საკრედიტო რისკს და საბანკო სექტორის სტაბილურობის საფრთხეს ქმნის. საბანკო დეპოზიტები ბანკის მიერ მიწოდებული ფულის მნიშვნელოვანი ნაწილია.

დეპოზიტების ზრდა პირდაპირ კავშირშია მთლიანი შიდა პროდუქტის ზრდასთან. ავტორის მიერ მიღებული შედეგი სხვა მონაცემების მქონე საბანკო სისტემისათვის შეიცვლება, რადგან ფინანსური ჩართულობის დონეს განაპირობებს

ქვეყნაში მთლიანი შიდა პროდუქტის ზრდის ტემპი. მთლიანი შიდა პროდუქტის ზრდა კი კორელაციაშია დასაქმების დონესთან.(Musau...2018:181-192)

Petr Jakubik-ს ნაშრომში „Macroeconomic Credit Risk Model“ შემოთავაზებული აქვს ეკონომიკის დეფოლტის პირობებში საკრედიტო რისკის შეფასების მოდელი, რომელიც საკრედიტო პორტფელში ვადაგადაცილებული სესხების წილს განსაზღვრავს. ავტორისეული მიდგომა საშუალებას იძლევა მაკროეკონომიკური შოკების გავლენის მოდელით მოხდეს გრძელვადიან პერსპექტივაში მაკროეკონომიკური ცვლადების გავლენის პროგნოზირება. მოდელი დაფუძნებულია ნორმალური განაწილების კანონზე და სიზუსტე მაღალია, როდესაც რისკზე მოქმედი ცვლადების ცვლილება ნორმის ფარგლებშია. (Jakubik :2006)

ბაზელის რეკომენდაციები და ცენტრალური ბანკების რეგულაციები რისკის რეზერვების შექმნით უზრუნველყოფს მსესხებლის დეფოლტის შემთხვევაში რისკის მინიმიზაციას, მაგრამ მაკროეკონომიკური ფაქტორების მაღალი დიაპაზონით რყევა საკრედიტო რისკის წარმოქმნის საფუძველს ქმნის. მოდელი, რომელიც რისკ ფაქტორების გავლენას ადგენს, შესაძლებელია სტრუქტურულად იყოს ერთიდაიგივე, მაგრამ ფაქტორთა ხარისხობრივი გავლენის მიხედვით, მოდელის სტრუქტურა შეიძლება შეიცვალოს. მაკროეკონომიკური ფაქტორების გავლენა განსაკუთრებით იგრძნობა განვითარებად ქვეყნებში. ამ ქვეყნების მთლიანი შიდა პროდუქტზე სხვა ქვეყნების ეკონომიკური ფაქტორების გავლენა მაღალია.

ნაშრომში შესწავლილია საქართველოს საბანკო სისტემის სისტემა განმსაზღვრელი ბანკების ფინანსური მონაცემები, გაანგარიშებულია ვადაგადაცილებული სესხებით წარმოქმნილი საკრედიტო რისკის ბანკის საკრედიტო პორტფელის მოცულობასთან მიმართებაში პროცენტული მაჩვენებელი და „პირსონის კორელაციის“ კოეფიციენტის გათვლით დადგენილია 2007-2017 წლებში მაკროეკონომიკური ფაქტორების გავლენის ძალა.

რისკების შეფასების საერთო პროგრამა „GRAPE“-ის ფარგლებში, ფასდება თითოეული კომერციული ბანკის პოტენციური ზეგავლენა და რისკები. პოტენციური ზეგავლენა პოტენციური ზეგავლენა განსაზღვრავს კომერციული ბანკის

პოტენციური ფინანსური სიძნელებით გამოწვეულ შედეგებსა და მათ შესაძლო ასახვას მთლიანად ფინანსური სექტორის სტაბილურობაზე.(GRAPE, 2013)

აღნიშნული ზეგავლენა ასოცირდება კომერციული ბანკის სისტემურობასთან. მისი ციფრობრივი გამოხატვა შესაძლებელია სხვადასხვა საზომით, რომელიც ბანკის სისტემურობასთან არის კორელაციაში. კომერციული ბანკის სისტემურობის შეფასების ერთ-ერთი ინდიკატორია ინსტიტუტის ხვედრითი წილი ფინანსურ ბაზარზე, თუმცა, გარდა ფინანსური სიდიდის მაჩვენებლებისა, გასათვალისწინებელია სხვა ფაქტორებიც. მაგალითად, შესაძლოა, ბანკი არ იყოს დიდი აქტივების მიხედვით, მაგრამ გარკვეულ საბანკო მომსახურების ბაზარზე უნიკალური სეგმენტი ეკავოს და მისი სწრაფი ჩანაცვლება სხვა ბანკებით შეუძლებელი იყოს. თუ ბაზრის ეს სეგმენტი ქვეყნის ეკონომიკისათვის მნიშვნელოვანია, მაშინ ბანკის სისტემურობის წონა იზრდება. ასევე, მნიშვნელოვანია ის ფაქტორი, თუ რამდენად მჭიდროდ არის დაკავშირებული ბანკი სხვა დანარჩენ ბანკებთან.

შესაბამისად, თუნდაც მცირე ბანკის საფრთხეში ჩავარდნას, შესაძლოა, გადამდები ნეგატიური ეფექტი ჰქონდეს მთლიანი საბანკო სისტემისათვის. რისკების შეფასებისას განისაზღვრება კომერციული ბანკის საერთო რისკის პროფილი და ფასდება, რამდენადაა შესაძლებელი მასში ფინანსური სიძნელების წარმოქმნა.

„GRAPE“-ის ფარგლებში შესაფასებელი რისკის კატეგორიებია: საკრედიტო რისკი, ლიკვიდობის რისკი, საბაზრო რისკი, საოპერაციო რისკი, ბიზნეს მოდელი და მომგებიანობა, მაკროეკონომიკური გარემო, ჯგუფის სტრუქტურა, კორპორაციული მართვა, საერთო რისკი რესურსებამდე, რესურსები და საერთო რისკი რესურსების შემდეგ. „GRAPE“-ის თანახმად, კვლევის ობიექტად აღებულია სამი სისტემური კომერციული ბანკის სესხების ვადაგადაცილებით წარმოქმნილი საკრედიტო რისკზე მაკროეკონომიკური ფაქტორების გავლენა.(GRAPE, 2013)

„*ლიბერთი ბანკის*“ ფინანსური მონაცემების შესწავლით აღმოჩნდა, რომ ბანკის საკრედიტო პორტფელში 70%-80% (2007-2017წწ) კრედიტი გაცემულია ფიზიკურ პირებზე. მიუხედავად იმისა, რომ „*საქართველოს ბანკი*“ მოწინავე პოზიციას

ინარჩუნებს წლების განმავლობაში და მომგებიანობით პირველ ადგილზე დგას, გაცემული სესხი დაახლოებით 50% ფიზიკურ პირებზე გაცემული სესხია. „თიბისი ბანკის“ ფინანსური მონაცემების დინამიკიდან ჩანს, რომ ფიზიკურ პირებზე გაცემული სესხის მოცულობა ზრდადია. (დანართები №1-3).

ფინანსური მონაცემების შესწავლით ჩნდება კითხვა: რატომ აკეთებს აქცენტს ქვეყნის საბანკო სისტემის განმსაზღვრელი ბანკი ფიზიკური პირების დაკრედიტებაზე? ქმნის თუ არა ამგვარი მიდგომა ვადაგადაცილების საფრთხეს არასტაბილური ეკონომიკის მქონე ქვეყანაში? ახდენს თუ არა პირდაპირ გავლენას მაკროეკონომიკური ფაქტორები მსესხებლის გადახდისუნარიანობაზე და არაპირდაპირ კომერციული ბანკი საკრედიტო რისკის წარმოქმნაზე? ამ კითხვებზე პასუხის გაცემა ფაქტორებისა და საკვლევი მაჩვენებლის კორელაციურ კავშირზე დაფუძნებით არის შესწავლილი.

ქვეყნის არასტაბილური ეკონომიკური მდგომარეობა გამოწვეული (2008-2009წწ) ფინანსური კრიზისით, სამხედრო კონფლიქტით, გახდა ფიზიკური პირების გადახდისუნარიანობის შემცირების მიზეზი, რაც სამუშაო ადგილების დაკარგვაში აისახა. მაკროეკონომიკური ინდიკატორების საკრედიტო რისკზე გავლენის დასადგენად გამოყენებულია „პირსონის კორელაციის“ კოეფიციენტი. მოდელი შემუშავებული იქნა მე-19 საუკუნის 90-იან წლებში ინგლისელ მეცნიერთა ჯგუფის მიერ, რომელთაც სათავეში კარლ პირსონი ედგა. მისი გამოყენება დაფუძნებულია ცვლადებს შორის წრფივ დამოკიდებულებაზე და ეკონომიკური პროცესების აღწერისათვის ხშირად გამოიყენება. რა თქმა უნდა იდეალური წრფივი დამოკიდებულება იშვიათად არსებობს ეკონომიკურ ცვლადებს, შორის, მაგრამ „პირსონის“ კრიტერიუმი გამოყენებადია იმ შემთხვევაშიც, როდესაც ცვლადებს შორის დამოკიდებულების გრაფიკის ცალკეული უბნები წრფივია. მეთოდის გამოყენების ვალიდურობის დასადგენად აგებულია ცვლადებს შორის დამოკიდებულებების გრაფიკები.(იხ.გრაფიკი№1-3)

გამოყენებული მეთოდის ალგორითმი დაფუძნებულია საკვლევი ცვლადების საშუალო სიდიდიდან გადახრის გამოყენებაზე:

$$R = \frac{\sum(dx \times dy)}{\sqrt{\sum dx^2 \times \sum dy^2}} \quad (1)$$

სადაც, R - არის „პირსონის კორელაციის“ კოეფიციენტი, dx და dy ცვლადების საშუალო სიდიდიდან გადახრის ზომა. „პირსონის კორელაციის“ კრიტერიუმი არის პარამეტრული სტატისტიკის მეთოდი, რომელიც აფასებს ცვლადებს შორის კავშირის სიმჭიდროვეს და დამოუკიდებელი ცვლადის სტატისტიკურად მნიშვნელოვნებას. სტატისტიკურად მნიშვნელოვნების დასადგენად გამოითვლება კორელაციის კრიტერიუმი t_r რომლის შედარებით კრიტიკულ კრიტერიუმთან $t_{კრიტ.}$ (აიღება ცხრილიდან) დადგინდება კორელაციის კოეფიციენტის სტატისტიკური მნიშვნელობა:

$$t_r = \frac{R \times \sqrt{n-2}}{\sqrt{1-R^2}} \quad (2)$$

სადაც, n არის შერჩევის რაოდენობა. კრიტიკული კრიტერიუმი ცხრილიდან აიღება სანდოობის ინტერვალის ($p \leq 0,05$ და $p \leq 0,01$) და თავისუფლების ხარისხის მიხედვით ($t_{კრიტ.}$).

თუ $t_r > t_{კრიტ.}$ დასტურდება, რომ კორელირებულ ცვლადებს შორის კავშირი შემთხვევითი არ არის; ხოლო, თუ $t_r < t_{კრიტ.}$ მაშინ ცვლადები ერთმანეთისაგან დამოუკიდებელია.

დამოკიდებულების დადგენაზე ამავე დროს უნდა აღინიშნოს, რომ უმუშევრობის დონის მაჩვენებელი აცდენილია რეალურ მაჩვენებელს, ხოლო ინფლაციის ზრდა ქვეყნის გარეთ წარმოქმნილი ფაქტორებით არის გამოწვეული, მათი რეგრესული მრავალფაქტორიანი მოდელით განხილვა ვერ შექმნიდა რეალურ სურათს. „პირსონის კორელაციის“ მეთოდის გამოყენება მოითხოვს პირობებს: ცვლადებს შორის წრფივ კორელაციას, ეკონომიკური პროცესების ნორმალური განაწილების კანონზე დაქვემდებარებას.

ვუშვებთ პირობას, რომ განსახილველი პარამეტრების ცვლილება ექვემდებარება ნორმალური განაწილების კანონს. წრფივი დამოკიდებულების დასადგენად აგებულია ცალკეულ მაკროეკონომიკურ მაჩვენებელთა და საკრედიტო რისკის კავშირის გრაფიკი (გრაფიკი №1);

„პირსონის კორელაციის“ კოეფიციენტის, კრიტიკული კრიტერიუმის გაანგარიშებით მიღებული შედეგები ასახულია ცხრილში.

Y-ვადაგადაცილებული სესხის /საკრედიტო პორტფელის მოცულობა;

X1-მაკროეკონომიკური მაჩვენებელი-უმუშევრობა;

X2--მაკროეკონომიკური მაჩვენებელი-მთლიანი შიდა პროდუქტი;

X3-მაკროეკონომიკური მაჩვენებელი-ინფლაცია;

ცხრილი №12, „პირსონის კორელაციის“ გაანგარიშების შედეგი
2007 – 2011 წწ.

საქართველოს ბანკი											
მაკროეკონომიკური ცვლადი	$\sum dx$	$\sum dy$	$\sum dx^2$	$\sum dy^2$	$\sum (dx * dy)$	„პირსონის კორელაციის“ კოეფიციენტი			„პირსონის კორელაციის“ კრიტერიუმი		
						Rx1	Rx2	Rx3	t1	t2	t3
უმუშევრობა	0,1	10,91	29,46	462,99	67,42	0,58			2,12		
მშპ	0,01	10,91	80,55	462,99	57,1		0,30			0,94	
ინფლაცია	0,01	10,91	155,89	462,99	22,43			0,08			0,24
თიბისი ბანკი											
უმუშევრობა	0,01	38,42	29,92	4815,300	144,61	0,38			1,12		
მშპ	0,01	38,42	80,54	4815,30	54,25		0,09			0,27	
ინფლაცია	0,01	38,42	300,27	4815,30	492,1			0,4			1,3
ლიბერთი ბანკი											
უმუშევრობა	0,10	0,01	29,92	759,9	-12,41	-0,08			-0,24		
მშპ	0,01	0,01	80,54	759,9	160,54		0,65			2,56	

ინფლაცია	0,01	0,01	155,89	759,9	167,41			0,49		1.68

წყარო: კომერციული ბანკების ფინანსური მონაცემები, სტატისტიკის ეროვნული სამსახური.

ავტორის გაანგარიშებები

ცხრილი №12-ის გაგრძელება

მიღებული შედეგის მიხედვით გაანალიზებულია ცალკეული ბანკის ვადაგადაცილებული სესხით წარმოქმნილ საკრედიტო რისკზე მაკროეკონომიკური მაჩვენებლების კავშირის ფასი, ძალა და მნიშვნელოვნება.

„საქართველოს ბანკი“- $R_{x1} = 0.58$ (უმუშევრობა)- „პირსონის კორელაციის“ კოეფიციენტის მნიშვნელობათა ინტერვალის მიხედვით აჩვენებს, რომ ვადაგადაცილებული კრედიტით წარმოქმნილ საკრედიტო რისკსა და ქვეყანაში 2007-2017 წლის განმავლობაში უმუშევრობის დონის ცვალებადობას შორის კორელაცია არის საშუალო. კორელაციის მნიშვნელოვნების დასადგენად გათვლილია „პირსონის“ კრიტერიუმი და შედარებულია კრიტიკულ კრიტერიუმთან. $t_{r1} = 2,12$, $t_{კრიტიკ} = 0,60$, როცა $p \leq 0,05$ და $t_{კრიტიკ} = 0,74$, როცა $p \leq 0,01$. ე.ი. $t_{r1} = 2,12 > t_{კრიტიკ}$. როგორც ვხედავთ, მიუხედავად დაბალი კორელაციისა, უმუშევრობა სტატისტიკურად მნიშვნელოვანია ვადაგადაცილებით გამოწვეული საკრედიტო რისკის შეფასებისათვის.

$R_{x1} = 0.30$ (მშპ), $t_{r2} = 0,94$, $t_{კრიტიკ} = 0,60$, როცა $p \leq 0,05$ და $t_{კრიტიკ} = 0,74$, როცა $p \leq 0,01$. კრიტიკული კრიტერიუმის პირობის მიხედვით, $t_{r2} > t_{კრიტიკ}$. რაც გულისხმობს, რომ მიღებული კორელაცია უტყუარია ორივე შემთხვევაში 95%- 99% საიმედოობით.

$R_{x1} = 0.08$ (ინფლაციის ტემპთან კორელაცია) - არის სუსტი. კორელაციის კრიტერიუმი $t_{r3} = 0,24$, $t_{კრიტიკ} = 0,60$, და $t_{კრიტიკ} = 0,74$, როგორც ვხედავთ „პირსონის კორელაციის“ კრიტერიუმი ნაკლებია კრიტიკულ კრიტერიუმზე. ამ შემთხვევაში მეთოდის კანონზომიერებიდან გამომდინარე საკრედიტო რისკი და ინფლაცია დამოუკიდებელი ცვლადებია, რაც არ შეესაბამება რეალობას.

„თიბისი ბანკი“- $R_{x2} = 0.58$ (უმუშევრობა)

$t_{t2} = 1,12$, $t_{t_{კრიტიკ}} = 0,60$, როცა $p \leq 0,05$ და $t_{t_{კრიტიკ}} = 0,74$, როცა $p \leq 0,01$.

ე.ი. $t_{t2} = 1,12 > t_{კრიტიკ}$.

$R_{x2} = 0,09$ (მშპ), $t_{t2} = 0,27$, ამ შემთხვევაშიც $t_{t2} = 1,12 > t_{კრიტიკ}$. უმუშევრობასთან დამოკიდებულების ფასი ანუ კორელაციის ძალა ცვლადებს შორის დიდია.

$R_{x2} = 0,4$ (ინფლაცია), $t_{t2} = 1,3 > t_{კრიტიკ}$.

„ლიბერთი ბანკი“-სიტუაცია შეიცვალა „ლიბერთი ბანკთან“ მიმართებაში:

$R_{x3} = -0,08$ (უმუშევრობა), $t_{t1} = -0,24$, მიღებული შედეგის მიხედვით უარყოფითი დამოკიდებულებაა ცვლადებს შორის ანუ უმუშევრობის შემცირება გამოიწვევს ვადაგადაცილებული სესხით წარმოქმნილი საკრედიტო რისკის ზრდას. ეკონომიკური კანონზომიერების მიხედვით უმუშევრობის შემცირება თუ ის გამოწვეულია დასაქმების ზრდით და არა მიგრაციით, მოსახლეობის შემოსავლებზე აისახება დადებითად, რის შედეგადაც სესხზე გადახდისუნარიანობა იზრდება და მცირდება ბანკის საკრედიტო რისკი.

$R_{x3} = 0,65$ (მშპ), $t_{t3} = 2,56$, ამ შემთხვევაშიც $t_{t2} = 2,56 > t_{კრიტიკ}$. სტატისტიკურად მნიშვნელოვნების ძალა დიდია.

$R_{x3} = 0,49$ (ინფლაცია), $t_{t2} = 1,68 > t_{კრიტიკ}$.

თითოეული მაკროეკონომიკური მაჩვენებლის გავლენა ვადაგადაცილებული სესხით წარმოქმნილ საკრედიტო რისკზე შემდეგი დასკვნის გაკეთების საშუალებას იძლევა:

„საქართველოს ბანკის“ მოგება განხილული წლების განმავლობაში ზრდადი დინამიკით ხასიათდება და ამ პარამეტრით პირველ ადგილზეა, ვადაგადაცილებული სესხის თანაფარდობა საკრედიტო პორტფელთან უმაღლესი 22-24 % დაფიქსირდა 2008-2009 წლებში, რაზედაც გავლენა ცნობილმა მოვლენებმა მოახდინა. „პირსონის“ კოეფიციენტი შესაბამეა უმუშევრობისა და მთლიანი შიდა პროდუქტის გავლენის ძალას, მაგრამ ინფლაციის მაღალი კრიტერიუმი საწინააღმდეგოდ მეტყველებს: საკრედიტო რისკი და ინფლაცია დამოუკიდებელი ცვლადებია - რაზედაც ქვემოთ მოგახსენებთ.

„თიბისი ბანკთან“ მიმართებაში „პირსონის“ კოეფიციენტი და კრიტერიუმები კარგად ხსნის რისკის მაკროეკონომიკურ მაჩვენებლებზე დამოკიდებულებას,

კერძოდ, მიღებული შედეგების მიხედვით „თიბისი ბანკის“ საკრედიტო რისკი მგრძობიარეა უმუშევრობასთან მიმართებაში.

განხილულ ბანკებს შორის „ლიბერთი ბანკი“ არ გამოირჩევა მაღალი მოგებით, სესხის 70-80% ფიზიკურ პირებზე გაცემით უმუშევრობასთან კორელაციის კოეფიციენტი ყველაზე მაღალი უნდა ყოფილიყო, თუმცა როგორც ზემოთ არის აღნიშნული უარყოფითი კორელაციაა მაღალი.

„პირსონის კორელაციის“ მეთოდის გამოყენება ჩვენი აზრით, ყველაზე მაღალი ალბათობით ახასიათებს მაკროეკონომიკური მაჩვენებლების საკრედიტო რისკზე გავლენის ძალას, მაგრამ ჩატარებული კვლევის შედეგად მიღებული სიდიდეები, ნაწილობრივ აცდენილია რეალურად მისაღებ კავშირს.

ყველაზე მგრძობიარე მაკროეკონომიკური მაჩვენებლის სუსტი კორელაცია აჩენს კითხვებს, როგორ ხდება ინფლაციის საკრედიტო რისკზე გავლენის შესუსტება. საქართველოს ეროვნული ბანკის მონეტარულ პოლიტიკის ანგარიშებში (2007-2017წწ) ვკითხულობთ, მონეტარული პოლიტიკის ღონისძიებები მიმართულია საბანკო რისკების შემცირებაზე, ბანკებისა და კლიენტების აქტიურობის ზრდით, თუმცა იქვე აღნიშნულია, რომ ძირითადი ინსტრუმენტად გამოყენებულია რეფინანსირება. რეფინანსირება კომერციულ ბანკს იცავს საკრედიტო რისკის ზრდისაგან მოკლევადიან პერიოდში, მაგრამ საშუალოვადიან პერიოდში, სხვა ფაქტორებთან ერთად იწვევს მოსახლეობის გადახდისუნარიანობის შემცირებას და ბანკს ბუმერანგით უბრუნდება ვადაგადაცილებული კრედიტების სახით.

მონეტარული პოლიტიკის ფორმირება საპროგნოზო ინფლაციის მაჩვენებლის მიხედვით ხდება, მაგრამ საქართველო პატარა და ღია ეკონომიკის ქვეყანაა, რომელზეც მოქმედებს პარტნიორ ქვეყნებში განვითარებული შოკური პროცესები და ფაქტიური შედეგი გადაიხრება დაგეგმილისაგან. ნაშრომში გათვლილი კორელაციის კოეფიციენტების მიხედვით საკრედიტო რისკზე ყველაზე მეტად გავლენას მთლიანი შიდა პროდუქტი ახდენს, შემდეგ უმუშევრობა და ბოლოს ინფლაცია, თუმცა ცხრილში მოტანილი წლიური მონაცემების შეპირისპირებიდან ჩანს, რომ მაღალ საკრედიტო რისკს შეესაბამება ერთ შემთხვევაში მაღალი მთლიანი

შიდა პროდუქტი, სხვა შემთხვევაში მთლიანი შიდა პროდუქტის დაბალი მაჩვენებელი.

2016 წლის დეკემბრის მდგომარეობით ვადაგადაცილებული სესხები ქართულ საბანკო სისტემაში 36,6 მლნ. ლარით გაიზარდა. აქედან 41,5% ეროვნული ვალუტით არის დენომირებული, რაც მიუთითებს დოლარიზაციის სიჭარბეზე. ამ პერიოდში ინფლაციის ზრდის ტემპი 2007-2017 წწ. მიხედვით ყველაზე დაბალია (1,8%). აქედანაც ჩანს, რომ პერიოდულად ინფლაციის გავლენა საკრედიტო რისკზე სუსტია და ვადაგადაცილებით საკრედიტო რისკის ზრდა სხვა ფაქტორებით არის გამოწვეული. კერძოდ, გაზრდილი უმუშევრობა, გაცვლითი კურსი, სიღარიბის დონე, შემოსავლების უთანასწორობა, რისკების არასწორი შეფასება და სხვა. რაც შეესაბამება გათვლილ კორელაციის მაჩვენებელს (საქართველოს ბანკი-0,08) ეს აიხსნება იმით, რომ ერთის მხრივ, სებ-ის მონეტარული პოლიტიკა დაიგეგმა არასწორ პროგნოზირებულ მაჩვენებელზე დაყრდნობით, და მეორეს მხრივ, მიზეზი შოკური პროცესები გახდა.

მიღებული კორელაციის მნიშვნელობები იძლევა შესაძლებლობას შევადგინოთ ცვლადებს შორის წრფივი ფუნქციის განტოლება, რომლის ახსნით შესაძლებელი იქნება შოკური პროცესების გავლენის დადგენა საკვლევ მაჩვენებელზე.

$$Y = \beta_0 + \beta_1 \times X_1 \quad (3)$$

1.ვადაგადაცილებული სესხით წარმოქმნილი საკრედიტო რისკი-- Y;

2.მაკროეკონომიკური მაჩვენებელი--x;

3.“პირსონის კორელაციის" კოეფიციენტი – β_1 ;

$$\beta_0 = Y - \beta_1 \times X_1 \quad (4)$$

მოცემული განტოლების ამოხსნით, შესაძლებელია მაკროეკონომიკური ფაქტორების შოკური მაჩვენებლების გავლენის დადგენა საკვლევ მაჩვენებელზე.

შოკური სცენარი განვიხილოთ „საქართველოს ბანკის“ მაგალითზე:

I-უმუშევრობა, $\beta_0 = 10,91 - 0,58 \times 16,27 = 1,48$

II-მშპ, $\beta_0 = Y - \beta_1 \times X_1 = 10,91 - 0,30 \times 5,19 = 9.35$

III- ინფლაცია, $\beta_0 = 10,91 - 0,08 \times 4,37 = 10,56$

დავუშვათ, მოსალოდნელია მთლიანი შიდა პროდუქტის შემცირება 7%-ით, კორელაციური კავშირიდან და სანდოობის ინტერვალიდან გამომდინარე გავლენა ვადაგადაცილებული სესხებით გამოწვეულ საკრედიტო რისკზე იქნება:

$$Y = \beta_0 + \beta_1 \times x_1 = 9,35 + 0,3 * (-7,0) = 7,25$$

ე.ი საკრედიტო რისკის შემცირდება 7, 25%-ით. არის თუ არა მოცემული სიტუაცია მისაღები კომერციული ბანკისათვის და რა ფაქტორები იწვევენ საკრედიტო რისკის შემცირებას? თავისთავად მთლიანი შიდა პროდუქტის შემცირება გულისხმობს ეკონომიკური აქტივობის შესუსტებას, შესაბამისად ბანკი ვეღარ გასცემს კრედიტს და საკრედიტო რისკის წარმოქმნის საფრთხეც მცირდება.

ინფლაციის ზრდა, მიუხედავად სუსტი კორელაციისა, რომლის მიზეზი ახსნილია ზემოთ, საკრედიტო რისკის ზრდით უნდა გამოისახოს. დავუშვათ, მოსალოდნელი რისკებისაგან დაცვის მიზნით სტრეს ტესტის სცენარი აგებული იქნა ინფლაციის ზრდაზე 15 %-ით მაშინ,

$$Y = \beta_0 + \beta_1 \times X_2 = 10,56 + 0,08 * 15,0 = 9,36$$

როგორც ვხედავთ ინფლაციის 15%-იანი ზრდით მოსალოდნელია საკრედიტო რისკი გაიზარდოს 9,36 %-ით. ასეთ შემთხვევებში სებ-ი ატარებს მონეტარული პოლიტიკის განაკვეთის ცვლილების ღონისძიებას, კერძოდ რეფინანსირების სესხის საშუალებით საბანკო სისტემას აწოდებს მოკლევადიან (7დღე) ლიკვიდობას აუქციონისა და გირაოს საფუძველზე, რითაც ნაწილობრივ უზრუნველყოფს საბანკო სისტემის რისკისაგან დაცვას. შოკებზე გათვლილი ქმედებები სებ-ს და ცალკეულ კომერციულ ბანკს „აფხიზლებს“, რაც მოსალოდნელ მოვლენებზე რეაგირების მოქმედებების დაგეგმვის შესაძლებლობას აძლევს.

როგორც გათვლებმა აჩვენა, საშუალო კორელაცია არის უმუშევრობის დონესთან:

$$Y = \beta_0 + \beta_1 \times X_2 = 1,48 + 0,4 * 8,0 = 4,68$$

ე.ი უმუშევრობის 8%-ით გაზრდის შემთხვევაში საკრედიტო რისკი გაიზრდება დაახლოებით 4,68%-ით. ეს ბუნებრივიცაა, ვინაიდან უმუშევრობის ზრდა ამცირებს მოსახლეობის შემოსავლიანობას და შესაბამისად ადებულ კრედიტებზე

გადახდისუნარიანობა ეცემა. უმუშევრობასთან მიმართებაში მიღებული კორელაცია ამ ორ ცვლადს შორის კავშირის მართებული მაჩვენებელი არ არის.

საქართველოში უმუშევრობის დონე შემცირებულია დასაქმებულთა რაოდენობაში თვითდასაქმებულთა ჩათვლით, რომელთა დიდი ნაწილი დაბალ შემოსავლიანია ან მხოლოდ ოჯახის შენახვისათვის აწარმოებს საოჯახო მეურნეობას. საქართველოში ბოლო ორი წლის განმავლობაში კრედიტის გაცემის პროცედურების ლიბერალიზაციამ დიდი როლი ითამაშა ვადაგადაცილებული სესხების მოცულობის ზრდაში, განსაკუთრებით იმ კომერციულ ბანკებში, რომელთა საკრედიტო პორტფელი ძირითადად ფორმირებული იყო ფიზიკურ პირებზე გაცემული სესხით.

ჩვენს მიერ ჩატარებული გათვლები ავლენს პრობლემათა კვლევის მიმართულებებს, საბანკო რისკ-მენეჯმენტის ეფექტური მართვის მეთოდებში, რომელთა კვლევა გამოყენებული მეთოდით კომერციულ ბანკებს შესაძლებლობას მისცემს ეტაპობრივად, ექსპერტული შეფასებით იდენტიფიცირებული რისკები გაანალიზონ რაოდენობრივი მეთოდით და შეიმუშაონ ეფექტიანი ღონისძიებები.

ამგვარად, „პირსონის კორელაციის“ კრიტერიუმების გათვლით გამოვლინდა მაკროეკონომიკურ მაჩვენებლებთან კავშირის ძალა და ფასი. ჩვენ არ გვაქვს პრეტენზია გათვლების რეალობასთან შესაბამისობის სიზუსტეზე, მიუხედავად იმისა, რომ მოპოვებული ფინანსური მონაცემები აღებულია სანდო წყაროებიდან (საქართველოს ეროვნული ბანკის სამსახურის ვებგვერდი), მაკროეკონომიკური მაჩვენებლები კი სტატისტიკის ეროვნული სამსახურის ვებ გვერდიდან, მაგრამ ნებისმიერი მეთოდის გამოყენებით შედეგი მაღალი სიზუსტით მიიღება რეალური მონაცემებზე დაყრდნობით.

გამოვლენილი სუსტი კავშირი მაკროეკონომიკურ მაჩვენებლებთან სრულიადაც არ გულისხმობს მათი გავლენის დაბალ დონეს. მიღებული შედეგების საფუძველზე დავასკვნით, რომ კორელაციის უტყუარობის ხარისხის ამაღლებისათვის გათვლები ჩატარდეს რეალურ მონაცემებზე დაყრდნობით, შესაძლებლობის ფარგლებში რაოდენობრივი კვლევა ჩატარდეს რისკის წარმომქმნელ სპირალში ყველაზე „მგრძობიარე“ ფაქტორის გავლენაზე;

მაკროეკონომიკური მაჩვენებლების ვადაგადაცილებული სესხით გამოწვეული საკრედიტო რისკთან კორელაციის კოეფიციენტის გამოყენებით მაჩვენებელთა შოკური ცვლილებისას საკრედიტო რისკის ხარისხის დადგენა და პრევენციული ღონისძიებების შემუშავება.

3.3. რისკ-კულტურის ჩამოყალიბების ტენდენციები ქართულ კომერციულ ბანკებში

თანამედროვე ეტაპზე კომერციულმა ბანკებმა მნიშვნელოვან პროგრესს მიაღწიეს რისკების მართვის პროცესის, წესების, სტანდარტებისა, და ზოგადად რისკების მართვის ორგანიზაციის სტრუქტურის განვითარების მხრივ. თუმცა ხშირ შემთხვევაში რისკების მართვის საერთო წესები ბანკებში შეიძლება არასწორად იყოს გაგებული და გამოყენებული, არაადეკვატური ბანკის საქმიანობასთან, ან კიდევ ყურადღების მიღმა დარჩენილი. ცხადია, რომ ბანკში არსებული რისკ-მენეჯმენტის კულტურას შეუძლია გააუმჯობესოს, ან პირიქით უარესობისკენ შეცვალოს ბანკის საქმიანობის საბოლოო შედეგი. ბანკებმა უფრო და უფრო მეტი ყურადღება უნდა დაუთმონ რისკების მართვას და მათი საქმიანობის მთავარი საფუძველი სწორედ რისკ-მენეჯმენტზე დააფუძნონ.

საზოგადოებაში შექმნილია აზრი რომ, თითქოს რისკ-მენეჯმენტი ეს არის ელიტარული მეცნიერება, რომელიც ხელმისაწვდომია მათემატიკური განათლების მქონე სპეციალისტთა აქქმისა და პრაქტიკული გამოყენებისათვის, ხოლო რისკ-მენეჯერი ფლობს ერთგვარ მაგიას, რომლითაც ხანგრძლივად აჯადოვებს გაურკვეველი შემადგენლობის მქონე ე. წ. „შავ ყუთს“ და წარმოთქვამს გამოუცნობ სიტყვებს “PD”, “LGD”, “RAROC”, “GRAFE”, “ეკონომიკური კაპიტალი” და “ბაზელი”, რომლის შემდეგაც შემოთავაზებულ ბიზნეს წინადადებებზე ამბობს „არას“. ამ გაურკვეველობის ერთ-ერთ მიზეზს წარმოადგენს რისკ-კულტურის უქონლობა. მაშ რა არის განვითარებული რისკ-კულტურა?

თუკი ბანკში რისკ-კულტურა სათანადო დონეზეა განვითარებული, მაშინ ყველა პერსონალმა იცის:

- რა არის რისკ-მენეჯერის „შავ ყუთში“
- ესმის როგორ გამოიყენოს “ჯადოქრობის შედეგი“ ბიზნესის განვითარების სასარგებლოდ
- მოტივირებულია „ჯადოქრობის შედეგის“ პრაქტიკულ გამოყენებაზე.

მიგვაჩნია, რომ რისკ-მენეჯმენტი, როგორც სხვა მმართველობითი პროცესი მკაფიოდ რეგლამენტირებული უნდა იყოს. ორგანიზაციული სტრუქტურები, როლი, პროცედურები, ინსტრუმენტები, მოდელები ჰარმონიზებულ მექანიზმს უნდა ჰქმნიდნენ, მაგრამ ამასთან რისკ-მენეჯმენტის მდგრადი სისტემის და მისი მუდმივად ცვალებად შიდა და გარე ფაქტორებთან ადაპტაციისთვის საკმარისი არ არის ფორმალური მექანიზმზე დაყრდნობა, ვინაიდან, ხშირ შემთხვევაში ცხოვრებისეული პრაქტიკა და სიტუაცია წინ უსწრებს ყველაზე ფართო და დეტალურ რეგულაციებსაც კი. ამიტომაც რეგულაციებში არსებული ხარვეზებისა და ბუნდოვანი ზონების ამოვსების ერთ-ერთი საშუალებაა ცოდნა, ფასეულობები, პრინციპები და რწმენა რისკების მართვაში. სწორედ ამ კომპონენტების ერთობლიობამ (ცოდნა, ფასეულობები, პრინციპები და რწმენა) მათმა მთლიანობამ საერთაშორისო პრაქტიკაში მიიღო რისკ-კულტურის სახელწოდება.

საბანკო რისკების მართვის სფეროში ხშირად დომინირებს ან ფორმალური პროცედურები ან არაფორმალური პრინციპები და მტკიცებულებები. წარმატებული ბანკები ავითარებენ როგორც ერთ, ასევე მეორე მხარესაც. ორგანიზაციაში რისკ-კულტურის ჩამოყალიბება და განვითარება ძალზედ მნიშვნელოვანი, გრძელვადიანი და რთული პროცესია. ის მოიცავს შემდეგ ეტაპებს:

1. სწავლება
2. რისკის მართვის ინსტრუმენტების დანერგვა ყოველდღიურ პრაქტიკაში
3. რისკ-მენეჯმენტის ინსტრუმენტების გამოყენების მოტივირებული სისტემის მოწყობა.
4. ორგანიზაციის შიგნით რისკ-კულტურის ფასეულობებისა და პრინციპების კომუნიკაცია.

რისკ-კულტურის სახეების კლასიფიცირება შესაძლებელია სხვადასხვა ნიშნების მიხედვით, მაგალითად

- **შემთხვევა 1:** როდესაც აქცენტები კეთდება ბანკის შემოსავლებსა და მოცულობაზე. ორგანიზაციის მართვა ორიენტირებული არის ბრუნვების მოცულობასა და შემოსავლებზე. საქმიანობის შესაბამისი მაჩვენებლები ფაქტიურად არ კორექტირდება რისკის მიხედვით. ორგანიზაციაში პროფილური სპეციალისტების გარდა, სხვა დანარჩენი პერსონალში რისკის ცნობადობა ძალიან დაბალია. რისკ-მენეჯმენტს მკაცრი კონტროლის ფუნქცია აქვს, რის გამოც წარმოიქმნებოდა კონფლიქტური სიტუაციები რისკების მართვისა და ფრონტ ოფისებს განყოფილებებს შორის, რომელშიც პრაქტიკულად იმარჯვებდა უკანასკნელი.

- **შემთხვევა 2:** აქცენტები რენტაბელობასა და მომგებიანობაზე. მაღალ რენტაბელობაზე ფოკუსირების შემთხვევაში ცნობადობა რისკებზე დაბალია და მმართველობითი გადაწყვეტილებების მიღებისას გამოიყენება ისეთი მაჩვენებლები, რომლებშიც ფორმალურად არის გათვალისწინებული რისკები. ორგანიზაციაში არის რისკ-მენეჯერი, რომელიც ცდილობს შეიტანოს თავისი წვლილი მართვაში, მაგრამ ვინაიდან მას თვლიან ხარჯებისა და დანაკარგების რუპორად, რაც აისახება რენტაბელობის დონეზე, მისი კონსერვატიული გადაწყვეტილება არავის არ აინტერესებს, ამას კი მივყავართ იქამდე, რომ რეალურად მისაღები რისკის დონე ხშირად მაღალია დადგენილ დონესთან მიმართებაში.

- **შემთხვევა 3:** უზარალობა ნებისმიერ ფასად. აქ ვსაუბრობთ ორგანიზაციაში რისკის ცნობიერების ამაღლებაზე. რისკ-მეტრიკის გამოყენება შეზღუდული მოცულობით. კარგია თუ არა რისკზე არ წასვლა ზარალის არ მიღების მიზნით? რა თქმა უნდა არა, ვინაიდან ეს გულისხმობს ბევრი შესაძლებლობების ხელიდან გაშვებას, რამაც შეიძლება საბოლოო ჯამში ბანკი მიიყვანოს კრახამდე.

- **შემთხვევა 4:** სირაქლემას პოზიცია-თავით ქვიშაში. მოცემულ ვარიანტში ბანკი მიიჩნევს რომ იცავს კონსერვატიულ მიდგომას რისკებთან, იცის და კარგად მართავს ძირითად რისკებს და შესაბამისად ამ მხრივ განიცდის უსაფრთხოებას და კომფორტს. სამწუხაროდ რეალობაში ასეთი უსაფრთხოების უზრუნველყოფა საკრედიტო ბაზრის მაღალ დინამიური გარე და შიდა გარემოს ფაქტორების გათვალისწინებით მიუღწეველია. ამიტომ რისკების მართვის პროცესი უნდა იყოს რეგულარული და

მიზანმიმართული ახალი სახის რისკების იდენტიფიკაციასა და შეფასებაზე. მთლიანობაში ასეთი რისკ-კულტურა ნაკლებად მიიყვანს ორგანიზაციას წარმატებამდე.

- **შემთხვევა 5:** დაბალანსებული კულტურა. ამ შემთხვევაში ორგანიზაციას აქვს რისკის შესახებ ცნობიერების მაღალი დონე და რისკის კორექტირების ინდიკატორებს აქტიურად იყენებს. ორგანიზაციის განვითარება გრძელვადიან პერსპექტივაში დაფუძნებულია გარკვეული რისკების გათვალისწინებით. არ არსებობს კონფლიქტი რისკის მართვის ფუნქციებსა და ბიზნეს ფუნქციებს შორის ორგანიზაციაში ყველა დონეზე, ვინაიდან მათ საერთო მიზნები ამოძრავებთ.

ვთვლით, რომ რისკ-კულტურა მაშინ არის განვითარებული, როცა პერსონალს მიუხედავად მათი რისკ-მენეჯმენტის ფუნქციებთან არაპირდაპირი შეხებისა, შეუძლიათ ესაუბრონ რისკ-მენეჯერებს თავიანთ ენაზე და კარგად ესმით თუ მთლიანად ბანკისთვის რა მნიშვნელობა აქვს საკრედიტო, საბაზრო და საოპერაციო რისკების მართვას და კონკრეტულად რა დოზით ეხება თითოეულ მათგანს ეს რისკები. თუკი ორგანიზაციაში საკმაოდ ძლიერი რისკ-კულტურაა რისკ-მენეჯმენტი მოიცავს ყველაფერს: პროცესებს, სისტემას, მმართველობით გადაწყვეტილებებს მოდელს და ა.შ. ნაკლებად განვითარებული რისკ-კულტურის მქონე ბანკებში რისკ-მენეჯმენტი ეფუძნება მენეჯერთა ფორმალურ დასკვნებსა და რეკომენდაციებს, მათ შორის იმ მენეჯერთა, რომელთაც არ აქვთ ხმის უფლება ბიზნეს გადაწყვეტილებების მიღებაში.

მაშასადამე, რაც არ უნდა სრულყოფილი იყოს რისკ-მენეჯმენტის ინსტრუმენტები, ვერ იქნება ეფექტიანი თუკი ორგანიზაციაში არ არის რისკების მართვის კულტურა განვითარებული. დავინტერესდით რა ქართულ კომერციულ ბანკებში რისკ-კულტურის განვითარების დონით გადავწყვიტეთ ჩაგვეტარებინა გამოკითხვა და შევიმუშავეთ მარტივი კითხვარები კვლევის მიზნის მითითების გარეშე, ვინაიდან მოგეხსენებათ, რომ ასეთი კვლევის უარყოფითი შედეგი გავლენას იქონიებდა ცალკეული ბანკების რეპუტაციასა და იმიჯზე. (იხ.დანართი-16-25)

გამოკითხვების შედეგებმა გვიჩვენა, რომ დაახლოებით პერსონალთა 30-40%-მა არ იცის ის ძირითადი ცნებები და კრიტერიუმები, რომელიც მეტყველებს კორპორაციაში არსებულ რისკ-კულტურის განვითარებაზე.

რისკ-კულტურის განვითარების ერთ-ერთ დაუძლეველ ბარიერს წარმოადგენს ის რომ ბიზნეს სუბიექტები არ ცდილობენ თავიანთი ქმედებები დაინახონ ისეთი კუთხით, რომელიც უკარნახებს მათ მოვლენათა განვითარების ალტერნატიული გზებს. ამიტომაც უნდა ჩამოყალიბდეს სწორი კომუნიკაცია რისკ-მენეჯერების, როგორც კონსტრუქციული პარტნიორების როლისა ბიზნეს გადაწყვეტილებების მომზადებისა და მიღების პროცესში.

ბოლო 30 წლის განმავლობაში გლობალურ საბანკო სექტორში რისკ-კულტურის მდგომარეობა მნიშვნელოვან ცვლილებებს განიცდის. გასული საუკუნის ბოლო 10 წლეულში ორ იარუსიანი საბანკო სისტემის ჩამოყალიბებისას რისკ-მენეჯმენტის სფეროს კომპეტენციები განვითარების საწყის ეტაპზე იყო. რისკების მართვა მარეგულირებელი ორგანოების მოთხოვნათა დაცვის კონტექსტში განიხილებოდა. ამ პერიოდში რისკების მართვა მოიაზრებოდა როგორც წმინდა კონტროლის ფუნქცია და წარმოადგენდა ბიზნესის განვითარებისათვის დამაბრკოლებელ საგანს.

რისკ-მენეჯმენტის ფასეულობები და პრინციპები ხშირად ეწინააღმდეგებოდა ბიზნესის მოცულობის მაქსიმიზაციის სტრატეგიას, მიუხედავად მოგების მიღების დონისა და რისკისა. საუკუნის დასაწყისში მნიშვნელოვანი პროგრესი შეიმჩნეოდა რისკის მენეჯმენტის ორგანიზაციულ-მეთოდოლოგიური ასპექტების განვითარებაში. ამ პერიოდისათვის ბანკები ორიენტირებულები იყვნენ მოგების მაქსიმიზაციას და ფინანსური ეფექტიანობის სხვა მაჩვენებელთა ზრდაზე. რისკი განიხილებოდა, როგორც ხარჯების შემადგენელი კომპონენტი, რის გამოც, რისკ-მენეჯმენტი განცდიდა სერიოზულ ზეწოლას, რისკს მაჩვენებლები მანიპულირების მაღალ დონედ რჩებოდა და ბანკების რისკების ღირებულება ხშირად მცირდებოდა.

2008 წლის ფინანსურმა კრიზისმა განაპირობა აუცილებლობა იმისა, რომ მსოფლიო საბანკო სექტორს ეფიქრა დაბალანსებული რისკ-კულტურის ჩამოყალიბებაზე.

რისკების იდენტიფიცირებისა და გაზომვის ინდიკატორების დანერგვამ, შეამცირა კონფლიქტური სიტუაციები სტრუქტურულ ერთეულებს შორის, კერძოდ რისკ-მენეჯერებსა და ფრონტ ოფისებს შორის. ზოგიერთი ბანკისათვის ეს ინოვაციური მიდგომები ადვილად დაძლევადი დარჩა, ზოგიერთმა კი შეწყვიტა არსებობა. ასეთი სისტემის შემთხვევაში რეგიონისა და ცალკეული ფილიალის დონზე დასაქმებული პერსონალი გამოდის რომ არ საჭიროებს იმ კომპეტენციებს, რომელსაც უმაღლესი განათლება სძენს. შესაბამისად ვერ ვიტყვით რომ რისკების კულტურა სათანადო დონეზეა განვითარებული.

დღევანდელ რეალურ პრაქტიკაში ქართულ კომერციული ბანკებში ორგანიზაციული სტრუქტურა ისეა მოწყობილი, რომ რისკების მართვაც მიმდინარეობს ცენტრალიზებულად და რეგიონულ და ფილიალურ სტრუქტურებში რისკ-კულტურის ფასეულობათა და პრინციპების კომუნიკაციურ განვითარებას არ საჭიროებენ, რაც ჩვენი აზრით სრულყოფილებას მოკლებულია. ყველას მოგეხსნებათ, რომ ბოლო ათწლეულის განმავლობაში რამდენიმე კომერციული ბანკი იქნა გაკოტრებული და ჩაყლაპული სისტემური ბანკების მიერ, გაკოტრების პროცესი რა თქმა უნდა იწყება მაშინ, როდესაც კომერციული ბანკის ვალდებულებები აჭარბებს მისი აქტივების საბაზრო ღირებულებას და ხდება გადახდისუნარო.

კომერციული ბანკის გაკოტრების მიზეზი შეიძლება ბევრი ფაქტორი იყოს, თუმცა ამავე დროს პასუხისმგებელია პირდაპირი თუ არაპირდაპირი მნიშვნელობით ამავე კომერციული ბანკის გენერალური დირექტორი და მფლობელები. აღნიშნული გარემოებიდან გამომდინარე გადავხედეთ უახლოეს ისტორიას, გვინტერესებდა გამოგვეჩვენა ის მიზეზები და ფაქტორები რომელმაც განაპირობა მათი გაკოტრება თუ შერწყმა.

პირველი კანონი კომერციული ბანკების საქმიანობის შესახებ დაიწერა 1995წელს, რამაც დიდად შეუწყო ხელი იმ ქაოტური სიტუაციის დარეგულირებას, რაც მანამდე იყო ქართულ საბანკო სივრცეში. საკანონმდებლო ბაზის ეტაპობრივად დახვეწის პარალელურად კომერციული ბანკებიც განიცდიდნენ ევოლუციას, თუმცა ამ პერიოდის განმავლობაში არა ერთი დაუძლევადი პრობლემის წინაშე დამდგარა

ცალკეული კომერციული ბანკი, რის შედეგადაც მათი არსებობა მივიწყებას მიეცა. შედეგად 1995 წლამდე ბაზარზე მოქმედი 250 ქართული ბანკიდან ეკონომიკური პროცესების ხელშეწყობით დავიდა 44 ბანკზე. თუმცა 1998 წლის შემოდგომის კრიზისმა მძიმედ იმოქმედა საბანკო სისტემაზე. მაშინდელმა ეროვნულმა ბანკმა ბერკეტები ოპერატიულად აამოქმედა, რამაც ხელი შეუწყო მთლიანი საბანკო სისტემის გადარჩენას. როგორც კი რამდენიმე ბანკს დაუდგა ლიკვიდობის პრობლემა, მაშინვე გაიცა მათთვის კრედიტი, რამაც გახსნა მათი საბანკო არხები და შესაბამისად სისტემა გადაურჩა კრიზისს.

მარტივად რომ ვთქვათ, ინექცია მოხდა რამდენიმე ბანკში და გამკაცრდა ზედამხედველობა. თუმცა, ზედამხედველობის გამკაცრების შედეგად ბანკებმა ვერ შეძლეს მინიმალური საზედამხედველო კაპიტალის შევსება და ჩამოერთვა ლიცენზია. საბოლოო ჯამში გამოდის რომ, კრიზისის პერიოდში წარმოქმნილმა ლიკვიდობის დეფიციტმა და ზედამხედველობის გამკაცრებულმა მოთხოვნებმა ზოგიერთი ბანკი გააქრო ბაზრიდან. ყველა დამდგარ შემთხვევაში ვთვლით რომ, ერთ-ერთ მნიშვნელოვან ფაქტორად ბანკების გაკოტრებისა და თუ ლიცენზიის ჩამორთმევისა იყო ბიზნეს პროცესებში არსებული რისკების არასწორი მართვა.

ქართული შიდა მენეჯმენტის პრობლემას წარმოადგენს ისიც რომ, კონკურენციის პროცესში ავიწყდებათ მთავარი, ინტეგრირებული მიდგომები მართვის მიმართულებით, რაც გულისხმობს იმას რომ, აუცილებელია იყოს კოლეგიალობა, ურთიერთთანადგომა, არსებული პრობლემის გაზიარება, გათავისება მიუხედავად იმისა თუ რომელ სტრუქტურულ ერთეულში იჩენს თავს პრობლემა. პრობლემას წარმოადგენს ასევე ბანკებს შიგნით ინსაიდერებს შორის, დამფუძნებლებს შორის უთანხმოებები, რაც იწვევს ბანკების დასუსტებას.

მაშასადამე, კვლევის შედეგებისა და პრაქტიკული ფაქტების ანალიზის საფუძველზე ვასკვნით რომ, ქართულ კომერციულ ბანკებში რისკ-კულტურის განვითარების დაბალი დონე განპირობებულია შემდეგი გარემოებებით:

- ბანკის ტოპ მენეჯმენტის მხრიდან სუსტია რისკ-მენეჯმენტისადმი მხარდაჭერა.

- ესმით რა რისკების მართვის ინსტრუმენტების დანერგვის მნიშვნელობა ხელმძღვანელობა ყოველთვის არ აღიარებს რომ, რისკ-მენეჯმენტი ეხება არა მარტო რისკ-მენეჯერებს არამედ ბანკის ყველა სხვა თანამშრომლებსაც.
- პერსონალი არ არის დაინტერესებული რისკების შესახებ ინფორმაციის ურთიერთ გაზიარებით. სიტყვა „ რისკი “ ხშირად ნეგატიურად აღიქმება მათი მხრიდან, ისინი შიშობენ აიღონ პასუხისმგებლობა და პასუხი აგონ შედეგებზე. ორგანიზაციამ თანამშრომლებთან მიმართებაში უნდა გააუქმოს გასაიდუმლოების დადგენილი დირექტივები, რათა რაც შეიძლება ადრე იქნეს გამოვლენილი პრობლემები, მანამ სანამ ისინი ჯერ კიდევ მართვადია.
- პერსონალს სხვადასხვაგვარად ესმის რისკების შინაარსი, ვინაიდან ვფიქრობთ არ გააჩნიათ რისკების მართვის ერთიანი სტრატეგია.
- არ არის განვითარებული კომპეტენციები და სასწავლო პროგრამები რისკ-მენეჯმენტის სფეროში, ასევე პერსონალის კომპეტენციების დონე არ შეესაბამება ამავე დროს დაკავებულ თანამდებობათა დონეებს.

პრობლემის დაძლევის მიზნით, ბანკის ხელმძღვანელობა პასუხისმგებელი უნდა იყოს რისკის კულტურის ჩამოყალიბებაზე, მართვის ყოველ დონეს შორის კომუნიკაციასა და მის განხორციელებაზე, რომელიც საბოლოო ჯამში გავლენას ახდენს ბანკის სტრატეგიასა და საბოლოო მიზანზე. შესაბამისად, რისკების მართვის შესახებ დებულებაც მიუთითებს, რომ „კომერციული ბანკის სამეთვალყურეო საბჭომ მხარი უნდა დაუჭიროს და განავითაროს რისკების მართვის ეფექტიანი კულტურა, რომელიც სრულად ითვალისწინებს და აცნობიერებს რისკებს“. „დირექტორატმა უნდა უზრუნველყოს ორგანიზაციის სათანადო და კომპეტენტური კადრებით დაკომპლექტება კომერციული ბანკის ყველა ბიზნეს ხაზის მიმართულებით, იზრუნოს კომპეტენტურობის და პატიოსნების პრინციპების ამალგებაზე და განვითარებაზე. დირექტორატი ვალდებულია, რომ ჩამოყალიბდეს ძლიერი ორგანიზაციული კულტურა, რომელიც მხარს უჭერს პროფესიონალიზმსა და პასუხისმგებლობის მაღალ დონეს ორგანიზაციის მასშტაბით,“(სებ-ბრ.№47/04, 2014)

რისკ-კულტურის სრულყოფის პროცესი უნდა დაიწყოს რისკების მართვის ორგანიზაციის ჩამოყალიბებით კომპანიის თითოეული თანამშრომლის დონემდე

დაყვანით. მიგვაჩნია, რომ ბანკისთვის რისკის მართვის კულტურის ჩამოყალიბება უფრო მომგებიანია, ვიდრე დაბრკოლებებზე თავის არიდება. მართვის თითოეული რგოლი უნდა იყოს ინფორმირებული რისკების შესახებ, უნდა ჩამოყალიბდეს რისკების მართვის საერთო კულტურა, ღირებულებები და რისკების მართვის ეთიკა.

ქართულ კომერციული ბანკებისათვის ეროვნულმა ბანკმა მოამზადა კანონპროექტი - „ეთიკის პრინციპებისა და პროფესიული ქცევის სტანდარტების კოდექსი კომერციული ბანკებისთვის“. წინამდებარე კანონ-პროექტი ერთგვარი გამოძახილია რისკ-კულტურის ცნობადობისა. აღნიშნული კანონ-პროექტის მიზანია საბანკო სექტორში ეთიკისა და საბანკო პროფესიის საერთაშორისოდ აღიარებული სტანდარტების დამკვიდრება, რაც ხელს შეუწყობს საბანკო სექტორისა და პროფესიის მიმართ საზოგადოების, მათ შორის, ინვესტორთა ნდობის ამაღლებასა და საბანკო სექტორის სტაბილურ და ეფექტიან ფუნქციონირებას. კოდექსის მიზნები შესაბამისობაშია საქართველოს ეროვნული ბანკის (შემდგომში: ეროვნული ბანკი) მანდატთან და ამოცანებთან.

წინამდებარე კოდექსით განსაზღვრული პრინციპები და სტანდარტები ეფუძნება სერტიფიცირებულ ფინანსურ ანალიტიკოსთა (CFA) ინსტიტუტის მიერ განსაზღვრულ ეთიკის პრინციპებისა და პროფესიული ქცევის სტანდარტების ჩარჩოს, რომელიც საფინანსო ბაზარზე საყოველთაოდ აღიარებული და მიღებული სახელმძღვანელო სტანდარტია. კოდექსის მოქმედების სფეროში შემავალი პირები ვალდებული არიან, საქმიანობისას იმოქმედონ ეთიკის პრინციპთა დაცვით.

ცხრილი №13, ეთიკის ზოგადი პრინციპები

1	იმოქმედონ პატიოსნად, კომპეტენტურად, ყურადღებით, პატივისცემითა და ეთიკის ნორმების სრული დაცვით საზოგადოების, მომხმარებლების, პოტენციური მომხმარებლების, დამსაქმებულების, დასაქმებულების, საბანკო სექტორისა და ზოგადად, საფინანსო ბაზრის სხვა მონაწილეების მიმართ;
2	პირად ინტერესებზე მაღლა დააყენონ საბანკო პროფესიისა და მომხმარებლის ინტერესები;
3	პროფესიული საქმიანობისას იმოქმედონ გონივრული პროფესიული სიფრთხილითა და დამოუკიდებელი განსჯით;
4	იმოქმედონ და მოუწოდონ სხვებსაც, იმოქმედონ პროფესიონალურად და ეთიკურად, რაც დადებითად აისახება მათზე და ზოგადად, საბანკო პროფესიაზე;
5	ხელი შეუწყონ საბანკო სექტორისა და ზოგადად, საფინანსო ბაზრის კეთილსინდისიერებასა და მდგრადობას საერთო საზოგადოებრივი სარგებლისთვის;
6	იზრუნონ საკუთარი და სხვების პროფესიული კომპეტენციის შენარჩუნებასა და გაუმჯობესებაზე.

წყარო: ეროვნული ბანკის მიერ მომზადებული კანონ-პროექტი - „ეთიკის პრინციპებისა და პროფესიული ქცევის სტანდარტების კოდექსი კომერციული ბანკებისთვის“

რაც შეეხება ჩამოთვლილი ეთიკის ზოგადი პრინციპების პრაქტიკაში დანერგვის მიზნით, კოდექსის მოქმედების სფეროში შემავალი პირები საქმიანობისას მუდმივად უნდა იცავდნენ მისაღები ქცევების მინიმალურ ნორმებს პროფესიული ქცევის შემდეგი სტანდარტების სახით:

- ✓ პროფესიონალიზმი
- ✓ კეთილსინდისიერება ფინანსურ ბაზარზე
- ✓ კეთილსინდისიერება საბანკო სექტორში
- ✓ ვალდებულებები მომხმარებლების მიმართ
- ✓ ვალდებულებები დამსაქმებლის მიმართ
- ✓ პროფესიული საქმიანობის პრინციპები
- ✓ ინტერესთა კონფლიქტი
- ✓ კოდექსის მოქმედების სფეროში შემავალ პირთა პასუხისმგებლობა

კანონ-პროექტში ნათქვამია, რომ „კომერციული ბანკი ვალდებულია, შექმნას წინამდებარე კოდექსით განსაზღვრული პრინციპებისა და სტანდარტების ეფექტური შესრულებისთვის საჭირო გარემო, მათ შორის, შეიმუშავოს (ან არსებული შიდა დოკუმენტები შეუსაბამოს) წინამდებარე კოდექსთან შესაბამისობაში მყოფი შიდა სტანდარტის დოკუმენტ(ებ)ი, რომელიც მინიმუმ მოიცავს ეთიკისა და პროფესიული ქცევის სტანდარტებს, მათი ეფექტური შესრულების უზრუნველყოფისა და მონიტორინგის, შესაბამისი ანგარიშგების, დარღვევის ფაქტების გამოძიების, დისციპლინური პასუხისმგებლობისა და შესაბამისი სანქციების, საჩივრების განხილვის საკითხებს“(სებ. ეთიკა, 2018)

როგორც აღვნიშნეთ, წინამდებარე კანონ-პროექტი ერთგვარი გამოძახილია რისკ-კულტურის ცნობადობისა, რაც ნიშნავს იმას რომ ქართულ კომერციულ ბანკებში არის მცდელობა რისკ-კულტურამ მიიღოს კანონმდებლობის სახე და აქტიურად დაინერგოს საბანკო სივრცეში.

დასკვნები და წინადადებები

1. მაშასადამე, ყოველივე ზემო აღნიშნულიდან გამომდინარე შეგვიძლია დავასკვნათ, რომ ჯერ კიდევ შორეულ წარსულში პასკალისა და ფერმას კვლევების საფუძველზე შექმნილმა ალბათობის თეორიამ და მომავალი შემთხვევითი მოვლენების გათვლის სისტემურმა მეთოდებმა კაცობრიობას შესაძლებლობა მისცა მოეხდინათ მოსალოდნელი შემთხვევის პროგნოზირება და განესაზღვრათ რისკის სიდიდეები. რისკს მეტი ყურადღება მიექცა არა მხოლოდ მეცნიერების მხრიდან, არამედ ყოველდღიურ პრაქტიკულ ცხოვრებაშიც, რამაც განაპირობა შემდგომში რისკის მართვის ახალი მეთოდების ჩამოყალიბების ძიება.

ჩვენს მიერ განხილული და შესწავლილი მსოფლიო მკვლევართა ნაშრომები რისკის არსისა და მისი მართვისადმი ადამიანის დამოკიდებულების შესახებ, გვაძლევს საშუალებას დავასკვნათ, რომ რისკი ეს არის უდიდესი ფენომენი, რომლის წინაშე მეცნიერების კვლევები აბსოლუტურ სიზუსტეს მოკლებულია.

ასევე ვადგენთ, რომ რისკის წარმოქმნის საფუძველი არის საფრთხე და იქ სადაც არ არის ალტერნატივა, არ შეიძლება რისკზე საუბარი, აქედან გამომდინარე მიუხედავად უალტერნატივობისა რისკს მაინც აქვს ადგილი და უფრო მეტიც მისი ხარისხიც მაღალია. ამის მაგალითს წარმოადგენს სპეციალიზებული ბანკების შემთხვევები, როდესაც ბანკი ერთ კონკრეტულ დარგზე ან საბანკო მომსახურებაზე არის ორიენტირებული, ის არსებულ რისკს ვეღარ გაურბის და უალტერნატივოდ მისი მართვის სხვა მექანიზმებს მიმართავს.

2. რისკების თეორიის ევოლუციაში მიუხედავად ალბათობის დიდი როლისა, მიგვაჩნია რომ რისკების ზუსტი შეფასება მისი გამოყენებით შეუძლებელია, რადგან ალბათობის გათვლა ხდება უკვე დამდგარი მოვლენების მონაცემების საფუძველზე, ხოლო მოსალოდნელი ახალი შემთხვევების შესახებ ინფორმაცია ნაკლებად სარწმუნო ხდება. ეს კი ართულებს გადაწყვეტილების მიღებას.
3. მიუხედავად იმისა, რომ რისკის არსის ახსნა ძველ ბერძნული მეცნიერებიდან დაწყებული, კლასიკური და ნეოკლასიკური მეცნიერების ჩათვლით მომდინარეობს, ერთიანი მიდგომა რისკის ცნების შესახებ მაინც არ არსებობს, ამის მიზეზი შესაძლოა იყოს ის, რომ მიუხედავად არაერთი კვლევისა ჯერ კიდევ ფუნდამენტური კვლევა არ

ჩატარებულა. ჩვენი ხედვით ეკონომიკური რისკი - ეს არის შესაძლო ზარალიან შემთხვევათა ღირებულებითი გამოხატულება.

4. იმის გათვალისწინებით რომ, რისკის არსებულ განმარტებებში საფუძვლად დევს საფრთხის მოსალოდნელობა, რომელიც ზიანს აყენებს რისკის ზემოქმედების ობიექტს ან სუბიექტს, წარმოვადგინეთ საბანკო რისკის ცნების ჩვენეული განმარტება, რაც მდგომარეობს შემდეგში: „საბანკო რისკები არის საბანკო ბიზნესთან დაკავშირებული სუბიექტების საქმიანობაში განვითარებული მოვლენების მატერიალიზაცია ასახული ბანკის ფინანსური რესურსების დანაკარგებში“.

5. საფინანსო სისტემის განვლილი კრიზისული ეტაპების შესწავლისა და გაანალიზების საფუძველზე მივდივართ იმ დასკვნამდე, გასული საუკუნეების საფინანსო ბაზრების არასტაბილურობამ, საბანკო თუ ფინანსურმა კრიზისებმა მეტი აქტუალობა შემატა რისკების მართვასთან დაკავშირებულ საკითხებს, რომ რისკების მართვის საერთაშორისო მექანიზმები, მიუხედავად მისი განვითარებისა და ევოლუციის ეტაპებისა, ბოლომდე ვერ არის სრულყოფილი და იგი ფინანსური ბაზრების განვითარების ყოველ ახალ ეტაპზე ახალ მიდგომებს მოითხოვს.

მიგვაჩნია, რომ საბანკო რისკები და მათზე მოქმედი ფაქტორები საჭიროებს მუდმივად განახლებად რეჟიმში გაანალიზების, პროგნოზირებისა და მათი მართვის ახალი მოდელების შექმნასა და დანერგვას. ამ გარემოებებიდან გამომდინარე დღეისათვის რისკ-მენეჯმენტი მოგვევლინა, როგორც ერთ-ერთი თანამედროვე მეცნიერული მიმართულება.

6. შესაბამისად ჩვენს მიერ ჩამოყალიბებულ იქნა რისკ-მენეჯმენტის ახლებური განსაზღვრება, კერძოდ: „საბანკო რისკ-მენეჯმენტი ეს არის საბანკო რისკების კომპლექსური მართვა, რომელიც რისკების იდენტიფიცირების, ანალიზის, შეფასების, რეგულირებისა და კონტროლის ეფექტიან სისტემას მოიცავს“.

7. საბანკო საქმიანობაზე მოქმედი რისკების კლასიფიკაცია იძლევა საშუალებას თითოეულმა კომერციულმა ბანკმა მოახდინოს იმ რისკების იდენტიფიკაცია, რომლებიც ყველაზე მეტად ახდენს გავლენას ბანკის ფინანსურ შედეგზე. ჩვენ აზრით, საკრედიტო და საოპერაციო რისკი ბანკების „ძირითადი რისკებია“ და

საოპერაციო რისკი გენერირდება საკრედიტო რისკში. სწორედ პირველ რიგში მათი არაეფექტიანი მართვა მიიყვანს ბანკს გაკოტრებამდე.

8. მიგვაჩნია, რომ საბანკო რისკების რეგულირების მეთოდოლოგია, ბაზელის რეკომენდაციებთან შესაბამისობაში მოყვანა და ერთი ქვეყნის ფარგლებში არსებული სისტემური რისკების პროგნოზირება და რეგულირება არ არის საბოლოო ვერდიქტი საბანკო საკრედიტო სფეროს გამართული საქმიანობის მისაღწევად. ქვეყანა რამდენადაც არის ჩართული გლობალიზაციის პროცესში, იმდენად წარმოადგენს საფრთხეს არა მარტო მისი ქვეყნის, არამედ სხვა ქვეყნების სისტემური რისკების წარმოქმნისათვის.
9. მიგვაჩნია რომ რისკ-მენეჯმენტი, როგორც მმართველობითი პროცესი მკაფიოდ რეგლამენტირებული უნდა იყოს. ორგანიზაციული სტრუქტურები, როლი, პროცედურები, ინსტრუმენტები, მოდელები ჰარმონიზებულ მექანიზმს უნდა ჰქმნიდნენ, მაგრამ ამასთან რისკ მენეჯმენტის მდგრადი სისტემის და მისი მუდმივად ცვალებად შიდა და გარე ფაქტორებთან ადაპტაციისთვის საკმარისი არ არის ფორმალური მექანიზმზე დაყრდნობა, ვინაიდან ხშირ შემთხვევაში ცხოვრებისეული პრაქტიკა და სიტუაცია წინ უსწრებს ყველაზე ფართო და დეტალურ რეგულაციებსაც კი. ამიტომაც რეგულაციებში არსებული ხარვეზებისა და ბუნდოვანი ზონების ამოვსების ერთ-ერთი საშუალებაა ცოდნა, ფასეულობები, პრინციპები და რწმენა რისკების მართვაში. სწორედ ამ კომპონენტების ერთობლიობამ მათმა მთლიანობამ საერთაშორისო პრაქტიკაში მიიღო რისკ-კულტურის სახელწოდება. მაშასადამე, ვასკვნით, რომ რაც არ უნდა სრულყოფილი იყოს რისკ-მენეჯმენტის ინსტრუმენტები, ვერ იქნება ეფექტიანი თუკი ორგანიზაციაში არ არის რისკების მართვის კულტურა განვითარებული.

ჩვენს მიერ ბანკებში ჩატარებულმა გამოკითხვის შედეგებმა აჩვენა, რომ დაახლოებით პერსონალთა 30-40%-მა არ იცის ის ძირითადი ცნებები და კრიტერიუმები, რომელიც მეტყველებს კორპორაციაში არსებულ რისკ-კულტურის განვითარებაზე. ქართულ კომერციული ბანკებში რისკის კულტურის ამაღლების, ასევე ეთიკისა და საბანკო პროფესიის საერთაშორისო სტანდარტებთან მიახლოების მიზნით მიზანშეწონილად მიგვაჩნია უკვე ამოქმედებულ ეთიკის პრინციპებისა და

პროფესიული ქცევის სტანდარტების კოდექსთან ერთად ცალკეული ბანკის მენეჯმენტმა შეიმუშაოს მართვის ისეთი მექანიზმი, რომელიც ხელს შეუწყობს ზემოთ აღნიშნული საკითხების სრულყოფას.

10. სადისერტაციო ნაშრომის ამოცანა იყო ძირითად საბანკო რისკებზე მოქმედი ფაქტორების გავლენის ანალიზი. საკრედიტო რისკზე მრავალი ფაქტორი ახდენს გავლენას, ვინაიდან ის არის ბოლო მაჩვენებელი, რომელიც ასახავს ბანკის დანაკარგების სიდიდეს, მაგრამ უპირველესად აჩვენებს როგორც ბანკის შიდა, ასევე გარე ეკონომიკური თუ პოლიტიკური პროცესების შედეგად ფაქტორთა ცვლილებას.
11. ბანკების ფინანსური მონაცემების შესწავლის საფუძველზე, გაანგარიშებულია ვადაგადაცილებული სესხებით წარმოქმნილი საკრედიტო რისკის ბანკის საკრედიტო პორტფელის მოცულობასთან მიმართებაში პროცენტული მაჩვენებელი და პირსონის კორელაციის კოეფიციენტის გათვლით დადგენილია მაკროეკონომიკური ფაქტორების გავლენის ძალა.
12. კვლევის შედეგად გამოვლინდა რომ საქართველოს ბანკის საკრედიტო რისკზე უმუშევრობისა და მთლიანი შიდა პროდუქტი - გავლენის ძალა სტატისტიკურად მნიშვნელოვანია საკრედიტო რისკის შეფასებისათვის, ხოლო საკრედიტო რისკი და ინფლაცია დამოუკიდებელი ცვლადებია, რაც არ შეესაბამება რეალობას.
13. თიბისი ბანკთან მიმართებაში პირსონას კოეფიციენტი და კრიტერიუმები კარგად ხსნის რისკის მაკროეკონომიკურ მაჩვენებლებზე დამოკიდებულებას, კერძოდ მიღებული შედეგების მიხედვით თიბისი ბანკის საკრედიტო რისკი მგრძნობიარეა უმუშევრობასთან მიმართებაში.
14. განხილულ ბანკებს შორის ლიბერთი ბანკი არ გამოირჩევა მაღალი მოგებით, სესხის 70-80% ფიზიკურ პირებზე გაცემით, უმუშევრობასთან კორელაციის კოეფიციენტი ყველაზე მაღალი უნდა ყოფილიყო, თუმცა როგორც გამოვლინდა აღნიშნული კორელაციაა არის უარყოფითი.
15. როგორც კვლევამ აჩვენა, საკრედიტო რისკზე მაკროეკონომიკური მაჩვენებლების გავლენის სტატისტიკური ანალიზის შედეგად მიღებული კორელაცია ზოგიერთ შემთხვევაში რეალობას აცდენილია, რომლის მიზეზი ჩვენი აზრით არის ის, რომ საქართველოში უმუშევრობის დონე შემცირებულია დასაქმებულთა რაოდენობაში

თვითდასაქმებულთა ჩათვლით, რომელთა დიდი ნაწილი დაბალ შემოსავლიანია ან მხოლოდ ოჯახის შენახვისათვის აწარმოებს საოჯახო მეურნეობას. ხოლო ინფლაციის გავლენის კრიტერიუმი, კონკრეტულად საქართველოს ბანკის საკრედიტო რისკთან მიმართებაში მიღწეულია მონეტარული პოლიტიკის ღონისძიებებით, კერძოდ რეფინანსირებით. მართალია, რეფინანსირება კომერციულ ბანკს იცავს საკრედიტო რისკის ზრდისაგან მოკლევადიან პერიოდში, მაგრამ საშუალოვადიან პერიოდში, სხვა ფაქტორებთან ერთად იწვევს მოსახლეობის გადახდისუნარიანობის შემცირებას და ბანკს ბუმერანგით უბრუნდება ვადაგადაცილებული კრედიტების სახით.

16. კვლევის შედეგად დავადგინეთ, რომ საკრედიტო რისკზე ყველაზე მეტად გავლენას მთლიანი შიდა პროდუქტი ახდენს, შემდეგ უმუშევრობა და ბოლოს ინფლაცია, თუმცა ცხრილში მოტანილი წლიური მონაცემების შეპირისპირებიდან ჩანს, რომ მაღალ საკრედიტო რისკს შეესაბამება ერთ შემთხვევაში მაღალი მთლიანი შიდა პროდუქტი, სხვა შემთხვევაში მთლიანი შიდა პროდუქტის დაბალი მაჩვენებელი.
17. მაკროეკონომიკური ფაქტორები, როგორც წესი იცვლება კომერციული ბანკებისაგან დამოუკიდებლად, როგორც ქვეყანაში, ასევე ქვეყნის გარეთ განვითარებული ეკონომიკური პროცესების შედეგად. გამომდინარე აქედან, კომერციული ბანკი მზად უნდა იყოს მაკროეკონომიკური შოკებზე გასამკვლავებლად.
18. ნაშრომში ცვლადებს შორის წრფივი ფუნქციის განტოლების ამოხსნით გამოკვლეულია მაკროეკონომიკურ მაჩვენებელთა შოკური ცვლილებების შემთხვევაში საკრედიტო რისკის ზრდა. შოკური სცენარის კვლევამ ინფლაციასთან მიმართებაში აჩვენა კორელირებისაგან განსხვავებული შედეგი. კერძოდ ინფლაციის კრიტიკული კრიტერიუმის მიხედვით საკრედიტო რისკი და ინფლაცია ურთიერთდამოუკიდებელი ცვლადებია, ხოლო შოკური სცენარის შემთხვევაში ინფლაციის 15%-იანი ზრდით საკრედიტო რისკი 9,36 %-ით იზრდება.

ამგვარად, გამოვლენილი სუსტი კავშირი მაკროეკონომიკურ მაჩვენებლებთან სრულიადაც არ გულისხმობს მათი გავლენის დაბალ დონეს. მიღებული შედეგების საფუძველზე დავასკვნით, რომ კორელაციის უტყუარობის ხარისხის ამადლებისათვის გათვლები ჩატარდეს რეალურ მონაცემებზე დაყრდნობით, შესაძლებლობის ფარგლებში რაოდენობრივი კვლევა ჩატარდეს რისკის წარმომქმნელ

სპირალში ყველაზე „მგრძობიარე“ ფაქტორის გავლენაზე;

19. მაკროეკონომიკური მაჩვენებლების „შოკური“ ცვლილებისას ვადაგადაცილებული სესხით გამოწვეულ საკრედიტო რისკის მინიმინიზაციისათვის შემუშავდეს პრევენციული ღონისძიებები. კონკრეტული წინადადებები აგებული უნდა იქნას კომერციული ბანკის არა მხოლოდ საკრედიტო რისკის ზომის მიხედვით, არამედ ბანკის საქმიანობასთან დაკავშირებული ყველა პარტნიორის ფინანსური მდგომარეობის ანალიზზე დაფუძნებით, მათ საქმიანობაში საპროგნოზო მაჩვენებლის გათვალისწინებით.
20. საკრედიტო და საოპერაციო რისკების სრულყოფილად შესწავლისათვის ასევე ჩატარდა რეგრესული ანალიზი. რეგრესული მოდელის შექმნისათვის შესწავლილი იქნა საკრედიტო და საოპერაციო რისკებზე მოქმედი ის ფაქტორები, რომელთა ცვლილება ყველაზე მეტად აისახა რისკზე. ამავე დროს მოდელის აგებისას დავეყრდენით იმ მიდგომას, რომ საკრედიტო რისკის ფაქტორებად აღებული იქნა არა გაანგარიშებაში მონაწილე ცალკეული პარამეტრები (ჯამური ვალდებულება /ჯამური კრედიტი), არამედ ეკონომიკური მაჩვენებლები. იმ მოსაზრებით, რომ საკრედიტო რისკი არის ბანკის ფინანსური შედეგის განმსაზღვრელი და ცალკე პარამეტრების ცვლილებით შეფასებამ შესაძლებელია მცდარ გადაწყვეტილებამდე მიიყვანოს ბანკის რისკ-მენეჯმენტი;
21. რეგრესული ანალიზის შედეგად დადგინდა, რომ საკრედიტო რისკის დეტერმინაციის კოეფიციენტი მოთავსებულია 0,914—0,975 ინტერვალში, რაც ნიშნავს, რომ მოდელით ახსნილია მონაცემების 95% და რეგრესული მოდელი სწორად არის შერჩეული.
22. პროცენტებში გამოსახული ცვლილებები ზუსტად ვერ აჩვენებს კორელაციის შედეგად მიღებულ მტკიცებულებებს, მაგრამ ჩვენ ნაშრომში აღვნიშნეთ, რომ საკრედიტო რისკისა და მასზე მოქმედი ფაქტორების კორელაცია შეიძლება ჩაითვალოს წრფივად, თუ დამოკიდებულების გრაფიკი მოიცავს წრფივ უბნებს. გამომდინარე აქედან, საკრედიტო რისკისა და ფინანსურ მაჩვენებლებს შორის დამოკიდებულებაში კორელაციის მიმართულების ზუსტი ასახვის არ ქონა ჩვენი აზრით არ აღნიშნავს, მოცემულ მაჩვენებელთა გავლენის იგნორირებას. კორელაციის

კოეფიციენტის სიდიდე და რეგრესული მოდელის შერჩევის პარამეტრების მოცემულობა გვარწმუნებს, რომ საპროგნოზო მაჩვენებლები მაღალი ალბათობით მოსალოდნელ მოვლენებს შეესაბამება.

23. საოპერაციო რისკის დეტერმინაციის კოეფიციენტი, არის 0.99, რაც გვამბობს იმის საფუძველს ვთქვათ, რომ ამ მოდელით ახსნილია მონაცემების 99% და მოდელი სწორად არის შერჩეული. რეგრესული ანალიზის საფუძველზე გამოვლინდა რომ ვალდებულებები, საკუთარი კაპიტალი, აქტივები და სააქციო კაპიტალი დროის ზრდასთან ერთად წრფივად იზრდება, რადგან შესაბამისი კორელაციის კოეფიციენტები 1-თან ახლოს მყოფი სიდიდეებია, შესაბამისად მოდელით ახსნილია მათი მონაცემების 99%. ხოლო ვადაგადაცილებული სესხის, სულ კრედიტებისა და საოპერაციო ხარჯების სუსტი კორელაციის გამო ამ მოდელით კავშირები ახსნილია შესაბამისად: ვადაგადაცილებული სესხი -54%; ჯამური კრედიტების მაჩვენებელი - 73%; საოპერაციო ხარჯი-78%.

24. სუსტი კავშირი, რათქმაუნდა არ გულისხმობს მოცემული ფაქტორების გამორიცხვას საოპერაციო რისკის შეფასებიდან, მაგრამ რისკ მენეჯმენტის მიერ რისკების გამომწვევი ფაქტორების რანჟირებისას გათვალისწინებული უნდა იქნეს, რომ მოცემული მოდელით ახსნილ დაბალ პროცენტთან მაჩვენებლებთან მიმართ გააძლიერონ ყურადღება ექსპერტული შეფასების პროცესში.

25. 2019 წლის საპროგნოზო მაჩვენებელთან მიმართებაში ვადაგადაცილებული სესხის სააქციო კაპიტალთან თანაფარდობის რისკის ფაქტორის საოპერაციო რისკთან კორელაცია შესრულებადია, ხოლო ვადაგადაცილებული კრედიტების ჯამურ კრედიტებთან თანაფარდობისას უარყოფითი კორელაცია დაფიქსირდა, და კანონზომიერება 2018 წლის მაჩვენებლის მიმართ შესრულებადია.

26. ჩვენს მიერ ჩატარებული რეგრესული ანალიზი ქვეყნის სისტემურობის განმსაზღვრელი ბანკების მონაცემებით ადასტურებს, რომ საბანკო რისკებზე (საკრედიტო, საოპერაციო) მოქმედი ფაქტორები კორელირებადია მოცემულ რისკებთან. რეგრესული განტოლებების შედგენის საფუძველად აღებული იქნა ქართული კომერციული ბანკების ფინანსური მონაცემების ანალიზი, აუდიტის ანგარიშში მოტანილი რისკ ფაქტორები, ექსპერტთა შეფასებები, მეცნიერ მკვლევართა

მიდგომები რისკების მართვის მოდელებისადმი. რეგრესული მოდელის დეტერმინაციის მაღალმა კოეფიციენტმა დაადასტურა არჩეული მოდელების სისწორე. მცირე შეუსაბამობები კორელაციის კოეფიციენტის მიხედვით რისკის ზომასა და მოქმედ ფაქტორებს შორის გაპირობებულია საბანკო სფეროში არსებული სხვა სახის რისკების გააქტიურებით დროის მოკლე ინტერვალებში.

27. კვლევის შედეგად გამოვავლინეთ ფაქტორები, რომლებიც არსებითად გავლენას ახდენენ ფინანსურ და არაფინანსურ რისკებზე. ვადაგადაცილებული სესხი, მიუხედავად რეგრესული ანალიზისა 54%-ით არის ახსნილი მოცემულ მოდელში, მისი გავლენა საოპერაციო რისკზე მაინც სტატისტიკურად მნიშვნელოვანია, რაც დაადასტურდა საპროგნოზო მაჩვენებლებში. საოპერაციო რისკის უშუალოდ განმსაზღვრელი მაჩვენებლები წმინდა მოგება/ჯამ. აქტივები დადებით კორელაციაშია საოპერაციო რისკთან, თუმცა შემადგენელი კომპონენტების არათანაბარმა ზრდამ საოპერაციო რისკი შეამცირა.
28. გამართლებულად მიგვაჩნია საკრედიტო და საოპერაციო რისკების ეკონომიკური მაჩვენებლებით შეფასება. ვთვლით, რომ ამგვარი მეთოდით გამოტანილი დასკვნა რისკ მენეჯმენტს მისცემს სწორ მიმართულებას რისკის შემცირების ღონისძიებების შესამუშავებლად, რადგან რისკ-მენეჯმენტი ფინანსური მენეჯმენტის ნაწილია და სწორედ ამ შემთხვევაში აღნიშნული ეკონომიკური მაჩვენებლები კონტროლირებადი იქნება ფინანსური მენეჯმენტის მიერ, და რისკ-მენეჯმენტს ექმნება შესაძლებლობა მეტი დრო დაუთმოს სხვა სახის რისკების გამოვლენას და მათ მართვას.
29. გარდა რეგრესული მოდელით საოპერაციო რისკის შეფასებისა, ბანკის რისკ მენეჯმენტმა უნდა გაითვალისწინოს საოპერაციო რისკის გავლენის შესაძლებლობა ბანკის რეპუტაციაზე, ადამიანური კაპიტალის განვითარებაზე, კომპანიის არამატერიალურ აქტივებზე, რაც ბანკის კლიენტთა ბაზის გაზრდის და წარმატებული საქმიანობის წინაპირობა.
30. ფინანსური ინსტიტუტები მუდამ სიახლეების ძიებაში არიან და ბაზარს სთავაზობენ სულ უფრო ინოვაციურ პროდუქტებს, რასაც შეიძლება თან სდევდეს ბაზრისთვის აქამდე ამოუცნობი რისკები, გამომდინარე აქედან მიგვაჩნია, რომ რისკ-მენეჯმენტი ფინანსური ბაზრების განვითარების ყოველ ახალ ეტაპზე მოითხოვს ახალ მიდგომებს.

გამოყენებული ლიტერატურა

ნორმატიული აქტები და დებულებები

1. სებ 2018: საქართველოს ეროვნული ბანკი „ეთიკის პრინციპებისა და პროფესიული ქცევის სტანდარტების კოდექსი კომერციული ბანკებისთვის“, მოდიებულია 18 იანვარი, 2018; <https://www.nbg.gov.ge/index.php?m=340&newsid=3269>
2. სებ 2014: „კომერციულ ბანკებში კრედიტების კონცენტრაციისა და მსხვილი რისკების შესახებ“, მოდიებულია 18 იანვარი, 2018 <http://www.legal.nbg.gov.ge/ka/documentdownload?docId=1173&fid=1257&vid=2249&fname=015155E8-1080-477D-8865-F243EC82CA2F.pdf>
3. სებ 2014: „კომერციულ ბანკებში რისკების მართვის თაობაზე დებულების დამტკიცების შესახებ“ მოდიებულია 18 იანვარი, 2018; <http://www.legal.nbg.gov.ge/ka/document/view/705->
4. სებ 2015: „კომერციულ ბანკებში შიდა აუდიტორული საქმიანობისადმი მოთხოვნების შესახებ დებულების დამტკიცების თაობაზე“ მოდიებულია 18 იანვარი, 2018; <http://www.legal.nbg.gov.ge/ka/document/view/744->
5. სებ 2015: „კომერციული ბანკების კაპიტალის ადეკვატურობის მოთხოვნების შესახებ დებულების დამტკიცების თაობაზე“ მოდიებულია 10 მარტი, 2018; <http://www.legal.nbg.gov.ge/ka/documentdownload?docId=1146&fid=1230&vid=2222&fname=51C5AB50-7DE3-4651-8BE2-10E115C8922F.pdf>
6. სებ 2011: „კომერციული ბანკების მიერ საბანკო მომსახურების გაწევისას მომხმარებელთათვის აუცილებელი ინფორმაციის მიწოდების წესის დამტკიცების შესახებ“ მოდიებულია 10 მარტი, 2018; <http://www.legal.nbg.gov.ge/ka/document/view/382->
7. სებ 2014: „კომერციული ბანკების მიერ საოპერაციო რისკების მართვის შესახებ დებულების დამტკიცების თაობაზე“, მოდიებულია 10 მარტი, 2018; <http://www.legal.nbg.gov.ge/ka/document/view/696->

8. სებ 2014: “კომერციული ბანკების რისკების შეფასების საერთო პროგრამის მოქმედების წესის დამტკიცების თაობაზე“ მოიებულია 10 მარტი, 2018; <http://www.legal.nbg.gov.ge/ka/document/view/1142>
9. სებ 2013: „კომერციული ბანკების საქმიანობის ზედამხედველობისა და რეგულირების წესის დამტკიცების შესახებ“, მოიებულია 10 მარტი, 2018; <http://www.legal.nbg.gov.ge/ka/document/view/639->
10. სებ 2017: „კომერციული ბანკებისათვის კაპიტალის მინიმალური ოდენობის განსაზღვრის შესახებ“, მოიებულია 10 მარტი, 2018; <http://www.legal.nbg.gov.ge/ka/document/view/149->
11. სებ 2006: „კომერციული ბანკის ფინანსური მდგომარეობის გამჭვირვალობის წესის დამტკიცების შესახებ“, მოიებულია 10 მარტი, 2018; <http://www.legal.nbg.gov.ge/ka/document/view/148->
12. სებ 2017: “კომერციული ბანკების ლიკვიდობის გადაფარვის კოეფიციენტის დებულების დამტკიცების თაობაზე“, მოიებულია 10 მარტი, 2018; https://www.nbg.gov.ge/uploads/legalacts/fts/likvidobis_gadafarva.pdf-
13. სებ 2017: “პილარ 2-ის ფარგლებში კომერციული ბანკებისათვის კაპიტალის ბუფერების განსაზღვრის წესი“, მოიებულია 10 მარტი, 2018; <https://www.nbg.gov.ge/uploads/legalacts/fts/176.04.pdf->
14. სებ 2014: „საქართველოს ეროვნული ბანკის რისკებზე დაფუძნებული საზედამხედველო ჩარჩო - რისკების შეფასების საერთო პროგრამა (GRAPE)“, საქართველოს ეროვნული ბანკი, მოიებულია 05 აპრილი, 2018; https://www.nbg.gov.ge/uploads/publications/grape/grape_f.pdf-
15. საქართველოს: სააქციო საზოგადოება „საქართველოს ბანკის“ და მისი შვილობილი კომპანიების კონსოლიდირებული ფინანსური ანგარიშგება“ (2007,2008,2009,2010,2011,2012,2013,2014,2015,2016,2017) მოიებულია 10 მაისი, 2018; <https://www.nbg.gov.ge/index.php?m=670>
16. ბაზის: „სააქციო საზოგადოება „ბაზის ბანკი“ ფინანსური ანგარიშგება“, (2007,2008,2009,2010,2011,2012,2013,2014,2015,2016,2017) მოიებულია 10 მაისი, 2018; <https://www.nbg.gov.ge/index.php?m=670>

17. თიბისი: „თიბისი ბანკის ჯგუფის ფინანსური ანგარიშგების საერთაშორისო სტანდარტებით მომზადებული კონსოლიდირებული ფინანსური ანგარიშგებები და დამოუკიდებელი აუდიტორის ანგარიში“, (2007,2008,2009,2010,2011,2012,2013,2014,2015,2016,2017) მოძიებულია 10 მაისი, 2018; <https://www.nbg.gov.ge/index.php?m=670>
18. ლიბერთი: „სს „ლიბერთი ბანკი“ და შვილობილი კომპანიები კონსოლიდირებული ფინანსური ანგარიშგება“ მოძიებულია 10 მაისი, 2018;(2007,2008,2009,2010,2011,2012,2013,2014,2015,2016,2017) <https://www.nbg.gov.ge/index.php?m=670>

სახელმძღვანელოები და ჟურნალები

19. ბერიძე 2009: ბერიძე როსტომ, „საბანკო მენეჯმენტი“, გამომცემლობა „უნივერსალი“, თბილისი. 2009
20. გოგოლაძე 2013: გოგოლაძე სოფიკო, „მომატებული კონკურენციისა და ფინანსური კრიზისის ბანკის საქმიანობის შეფასების მოდელების შემუშავება“, დისერტაცია, საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტი თბილისი, 0175, ივლისი, 2013; <http://dspace.nplg.gov.ge/bitstream/1234/171452/1/Disertacia.pdf>
21. კოვზანაძე...2014: კოვზანაძე ირაკლი, კონტრიძე გოგი.(თბილისი, 2014) „თანამედროვე საბანკო საქმე: თეორია და პრაქტიკა“. მოძიებულია 10 ოქტომბერი, 2017, <http://sabanko.com/>
22. ლაზვიაშვილი 2010: ლაზვიაშვილი ნინო, „რისკმენეჯმენტი“, გამომცემლობა „მერიდიანი“, თბილისი, 2010;
23. მენქიუ 2008: მენქიუ გრეგორი, „ეკონომიკის პრინციპები“, გამომცემლობა „დიოგენე“, თბილისი. 2008;
24. მოსიაშვილი...2009: მოსიაშვილი, ლომიძე, ქოქოსაძე, „საბანკო საქმე „(ლექციების კურსი), თბილისი. თბილისის დავით აღმაშენებლის სახელობის უნივერსიტეტის აკადემიური საბჭოს მიერ

რეკომენდირებულია დამხმარე სახელმძღვანელოდ (ოქმი №6. 06. 07. 2009წ.)

25. **მოსიაშვილი 2013:** მოსიაშვილი ვალერი, ჭელიძე მედეა, „საბანკო საქმის საფუძვლები“, გამომცემლობა „დანი“, თბილისი. 2013;
26. **ონიანი...2015:** ონიანი ლელა, ღოღობერიძე თამარ, „საბანკო პროდუქტების გასაღების მართვის თანამედროვე ასპექტები“, გამომცემლობა „აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტი“, ქუთაისი. 2015
27. **ონიანი...2017:** ონიანი ლელა, ღოღობერიძე თამარ „საბანკო რისკების შეფასების თანამედროვე მეთოდი“, გამომცემლობა „აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტი“, ქუთაისი. 2017
28. **ონიანი...2018:** ონიანი ლელა, ღოღობერიძე თამარ “რიკ-კულტურა ეკონომიკის განვითარების თანამედროვე ეტაპზე“, სამეცნიერო-პრაქტიკული ჟურნალი “ინოვაციური ეკონომიკა და მართა“, ბათუმი.2018
29. **ქისტაური...2015:** ქისტაური ლევან, ცუცქირიძე გიორგი, „რიკმენეჯმენტი კომერციულ ბანკებში“, გამომცემლობა „ქართული უნივერსიტეტი“, თბილისი. 2015;
30. **ქოქიაური 2010:** ქოქიაური ლამარა, „საბანკო საქმიანობის საფუძვლები: საბანკო საქმე“, გამომცემლობა “საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტი“, თბილისი. 2010;
31. **ქოქიაური 2007:** ქოქიაური ლამარა, „საბანკო საქმიანობის საფუძვლები: საბანკო საქმე I ტომი“, გამომცემლობა “საქართველოს ტექნ.უნივერსიტეტი“, თბილისი.2007;
32. **ქოქიაური 2005:** ქოქიაური ლამარა, „საბანკო საქმიანობის საფუძვლები: საბანკო საქმე II ტომი“, გამომცემლობა “ შპს "პოლიგრაფი"“, თბილისი. 2005;
33. **ღუდუშაური 2007:** ღუდუშაური ლეილა, „კრედიტი და თანამედროვე საბანკო მექანიზმი“, გამომცემლობა „თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა“, თბილისი. 2007;

- 34. შიუკაშვილი 2015:** შიუკაშვილი მარიამ, „რისკების მართვა საბანკო სისტემებში“, დისერტაცია, საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტი თბილისი, 0175, 2015
- 35. ჩაგანავა 2013:** ჩაგანავა პაატა, „რისკის მართვა“, გამომცემლობა „უნივერსალი“, თბილისი. 2013;
- 36. ცაავა...2014:** ცაავა გიორგი, ხანთაძე გიორგი, „საბანკო საქმე“, გამომცემლობა „დანი“, თბილისი. 2014;
- 37. ცაავა 2015:** ცაავა გიორგი, „საბანკო მენეჯმენტი“, გამომცემლობა „სტუ“, თბილისი. 2015;
- 38. ცაავა 2015:** ცაავა გიორგი, „სახელმწიფო სექტორში რისკის მართვის სახელმძღვანელო“ თბილისი. 2015
- 39. ცაავა 2017:** ცაავა გიორგი, „საბანკო ბიზნესზე ერთდროულად მოქმედი რისკების ურთიერთზემოქმედების ფაქტორის დადგენა და მისი გაანგარიშების ავტორისეული ფორმულების ჩამოყალიბება“, გამომცემლობა „დანი“, თბილისი. 2017;
- 40. ცაავა...2007:** ცაავა გიორგი, აბრამია თეონა, ცაავა დავით, „რისკოლოგია“, გამომცემლობა „აფხაზეთის მეცნიერებათა აკადემია“, თბილისი. 2007;
- 41. ხანთაძე...2012:** ხანთაძე გიორგი, ცაავა გიორგი, „საბანკო ოპერაციები“, გამომცემლობა „წიგნის სახელოსნო“, თბილისი. 2012;

უცხოური ლიტერატურა

- 42. Aver 2008:** Aver Boštjan, “An Empirical Analysis of Credit Risk Factors of the Slovenian Banking System”, *Managing Global Transitions*, 2008, vol. 6, issue 3,
- 43. Basel 2018:** Basel Committee on Banking Supervision, “Basel III Monitoring Report”, Bank for International Settlements, March, 2018
- 44. Beekmann 1972:** Beekmann, Martin J., “Von Thunen Revisited: A Neoclassical Land Use Model,” *Swedish journal of Economics*, March, 1972

45. **Beverly 2003:** Beverly Hirtle J., “ What Market Risk Capital Reporting Tells Us about Bank Risk” 2003,
<https://www.newyorkfed.org/research/epr/03v09n3/0309hirt/0309hirt.html>
46. **Berkowitz 1999:** Berkowitz, J. “A Coherent Framework for Stress-Testing”, Federal Reserve Board, 1999
47. **Bolthausen...2013:** Bolthausen Erwin and Mario V. Wüthrich, “Bernoulli’s Law of Large Numbers” *Astin Bulletin* 43(2), 73-79, 2013
48. **Carlson 2006:** Carlson Mark, “A Brief History of the 1987 Stock Market Crash with a Discussion of the Federal Reserve Response”, “Finance and Economics Discussion Series Divisions of Research & Statistics and Monetary Affairs Federal Reserve Board”,2006
49. **Cucinelli...2016:** Cucinelli Doriana, Maria Luisa Di Battista, Malvina Marchese, Laura Nieri „Credit Risk in European Banks: Does Effective Risk Management Matter?“, 2016, [file:///D:/Documents/Downloads/285_credit-risk-in-european-banks-does-effective-risk-ma%20\(3\).pdf](file:///D:/Documents/Downloads/285_credit-risk-in-european-banks-does-effective-risk-ma%20(3).pdf)-2016
50. **Dowd 2017:** Dowd Kevin, ”The 2017 Stress Tests: Are us banks really in god shape?”, August,2017
51. **Eisenbach...2017:** Eisenbach Thomas M. , Lucca David O., Townsend and Robert M.,” The Economics of Bank Supervision”, Federal Reserve Bank of New York Staff Reports, no. 769 March 2016; revised January 2017
52. **European2016:** European banking authority, “2016 EU Wide Stress Test”, “Methodological Note Methodological Note” 24 February 2016
53. **European2017:** Europea banking authority, “2018 EU-Wide Stress Test”, “Methodological Note Methodological Note” 07 June, 2017
54. **Field 2003:** Field, P. “Introduction to Modern Risk Management, A History, London: Incisive RWG”, Haymarket House, 2003
55. **Gorroochurn 2012:** Gorroochurn Prakash, „Some Laws and Problems of Classical Probability and How Cardano Anticipated Them“, 2012

- 56. Graunt 1964:** Graunt John, "Natural and Political Observations Mentioned in a Following Index, and Made Upon the Bills of Mortality", From Journal of the Institute of Actuaries 90.1964
- 57. Gustafsson...2008:** Gustafsson Martin and Morck Erik,"Black-Scholes Option Pricing Formula-An Empirical Study", School of Business, Economics and Law, Goteborg University, 2008
- 58. Hall 2005:** Hall Anders," The Foundation of Probability Theory by Pascal and Fermat in 1654", Wiley Series in Probability and Statistics, 2005
- 59. Hanley 2017:** Hanley M. "Integrated Risk Management", London, LLP, 2000
- 60. Harper 2017:** Harper David, "Understanding Liquidity Risk", 2017
<http://www.investopedia.com/articles/trading/11/understanding-liquidity-risk.asp>
- 61. Homer 8-th century:** Homer, "The Odyssey", Part 1-3, Adventure, monsters,temptresses,and a whole lot of wine-dark Aegean, "episode 12: Kleos and Nostos", 8-th century <http://literatureandhistory.com/index.php/episode-012-kleos-and-nostos>
- 62. Jakubik 2006:** Jakubik Petr, „Macroeconomic Credit Risk Model“, ResearchGate“,2006
- 63. Jorion 2000:** Jorion Philippe, "Risk Management Lessons from Long-Term Capital Management", European Financial Management, September, 2000
- 64. Jose 2002:** Jose A. "Lopez, what is operational risk?", 2002,
<http://www.frbsf.org/economic-research/publications/economic-letter/2002/january/what-is-operational-risk/>
- 65. Kahneman...1979:** Kahneman Daniel and Tversky Amos, „Daniel Kahneman and Amos Tversky“, The Econometric Society, Mar., 1979
- 66. Knight 1964:** Knight Frank H.,"Risk, Uncertainty and Profit", Reprints of Economic Classics, Augustus M. Kelley, Bookseller New York, 1964
- 67. Kuprianov 1998:** Kuprianov Anatoli,"Over-The-Counter Interest Rate Derivatives", Federal Reserve Bank of Richmond Richmond, Virginia, 1998

- 68. Kushmeider 2006:** Kushmeider Rose Marie, The U.S. Federal Financial Regulatory System: Restructuring Federal Bank Regulation, FDIC Banking Review, Vol. 17, No. 4, 2005, 31 Pages Posted: 17 Feb 2006
- 69. Laino 2011:** Laino Antonella, "Innovation and monopoly: The position of Schumpeter", 2011
- 70. Laurence 1885:** Laurence Laughlin J. „John Stuart Mill Abridged, with Critical, Bibliographical, and Explanatory Notes, and a Sketch of the History of Political Economy „, New York: D. Appleton And Company, 1885
- 71. Luhmann 1993:** Luhmann Niklas "Risk: A Sociological Theory", N.Y.: Walter de Gruyter, Berlin, 1993
- 72. Markowitz 1952:** Markowitz Harry, "Portfolio Selection", the Journal of Finance, Vol. 7, No. 1. Mar., 1952
- 73. Milevska-Kostova...2010:** Milevska-Kostova Neda, Dunn William N., "Delphi Analysis", Hans Jacobs Publishing Company, 2010
- 74. Millo...2007:** Millo Yuval and Mackenzie Donald, "Building a Boundary Object: The Evolution of Financial Risk Management", the Centre for Analysis of Risk and Regulation at the London School of Economics and Political Science, 2007
- 75. Mishkin 2005:** Mishkin Frederic S., "How Big a Problem is too big to fail?" "National Bureau of Economic Research", December, 2005
- 76. Morgan 1997:** Morgan J. P. & Co., "CreditMetrix", 1997
- 77. Moscati 2003:** Moscati Ivan, "History of Neoclassical Consumer Theory: A Neo-Kantian Epistemological Perspective", La matematica nella storia dell'economia. Primo Workshop, Torino 16-17 ottobre, 2003
- 78. Musau...2018:** Musau Salome, Muathe Stephen and Mwangi Lucy, "Financial Inclusion, GDP and Credit Risk of Commercial Banks in Kenya", "International Journal of Economics and Finance" Vol. 10, No. 3; Published by Canadian Center of Science and Education, 2018
- 79. Neumann...1953:** Neumann John Von and Morgenstern Oskar, "Theory of Games and Economic Behaviour", Princeton University Press, 1953

- 80. Papadopoulos...2016:** Papadopoulos George, Papadopoulos Savac and Sager Thomas “credit risk stress testing for EU 15 banks: a model combination approach”, “Bank of Greece, Economic Analysis and Research Department” – Special Studies Division21, January, 2016
- 81. Perold 2004:** Perold Andre F.,”The Capital Asset Pricing Model”, Journal of Economic Perspectives, Volume 18, Number 3, 2004
- 82. Rouse 1973:** Rouse Richard H. “Manuscripts belonging to Richard de Fournival” Année 1974 3-1973
- 83. Saeed...2006:** Saeed MS* and Zahid N, “The Impact of Credit Risk on Profitability of the Commercial Banks”, 2006
- 84. Saunders 2000:** Saunders A. “Financial Institutions Management”, A Modern Perspective, Irwin/McGraw-Hill, 2000
- 85. Svensson 2008:** Svensson Roger, “Growth through Research and Development - what does the research literature say?”, Vinnova- Swedish Governmental Agency for Innovation Systems / Verket för Innovations system, December, 2008
- 86. Weiss...2008:** Weiss, M.A., Qiu, J.”The Journal of Risk and Insurance: A 75-Year Historical Perspective, Journal of Risk and Insurance 75 (2), 2008
- 87. Zhu...2013:** Zhu Wenzhong and Rui Shen, “The Historical Dimension of the US Dodd-Frank Bill and its Implications to the Financial Governance Reform in Emerging Markets”, Published Scientific Research, 2013
- 88. Андриевская 2007:** Андриевская И.К.,” Стресс–тестирование: обзор методологий”, Государственный университет – Высшая школа экономики, Апрель 2007
- 89. Альгин 2010:** Альгин А.П. „Риск и его роль в общественной жизни“, Москва, 1989
- 90. Бек 2010:** Бек У., “Общество риска. На пути к другому модерну”, М., 2010
- 91. Бланк 2005:** Бланк И.А. “Управление финансовыми рисками”,К. Ника-Центр, 2005

92. **Блауг 1994:** Блауг М. “Экономическая мысль в ретроспективе”, / Пер. с англ. – 4-е изд. «Дело Лтд», 1994
93. **Булыга 2013:** Булыга Р.П. Аудит: Учебник/ под ред. Р. П. Булыга. 3-е изд., перераб и доп. – М.: ЮНИТИ –ДАНА, 2013
94. **Буркова 2009:** Буркова А., “Дистанционное банковское обслуживание: преимущества и риски”, “ПБОЮЛ”, 2009
95. **Волков 2013:** Волков, А. А. „Управление рисками в коммерческом банке: Практическое руководство“ М.: Омега-Л“, 2013
96. **Дадыко...2016:** Дадыко Сергей Игоревич, Марченко Алина Владимировна, “Риск-культура в современной банковской сфере”, Брянский государственный университет имени академика И.Г. Петровского, 2016
97. **Есипов...2008:** Есипов В.Е., Маховикова Г.А., Мирзажанов С.К. “Риски в оценке: теория, методы измерения” , учебное пособие, Изд-во СПбГУЭФ, 2008
98. **Лаврушин 2012:** Лаврушин О.И., “Банковское дело, Москва, Финансы и статистика”, 2012
99. **Малыхин 2013:** Малыхин Д. "Тестирование стратегии банка: уроки для риск-менеджмента и внутреннего аудита", Опубликовано в "Управление в кредитной организации", 2013, N 4.
100. **Найт 2008:** Найт Ф.Х. „Риск, неопределенность и прибыль „ Пер. с англ. 2003, Изд-во, “Санкт-Петербургский государственный университет“, 2008
101. **Ожегов...1970:** Ожегов с.и. Шведова н.ю. „Толковый словарь русского языка“, москва, 1970
102. **Роуз 2005:** Роуз Питер С. “Банковский менеджмент, Предоставление финансовых услуг”/ Пер. с англ. – М.: Дело Лтд, 2005
103. **Серебряков 2010:** Серебряков Е.Ю., „ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ВОЗНИКНОВЕНИЯ КРЕДИТНЫХ РИСКОВ В СОВРЕМЕННЫХ УСЛОВИЯХ РАЗВИТИЯ ЭКОНОМИКИ“, ВЕСТНИК ОГУ, Оренбургский государственный университет №2 (108)/февраль, 2010

ინტერნეტ რესურსი

104. <http://www.bankdelo.ru/>
105. <https://www.investopedia.com/>
106. <http://www.bankofgeorgia.ge/>
107. <http://www.tbcbank.ge/web/ka>
108. <https://www.libertybank.ge/>
109. <http://www.basisbank.ge/>
110. <https://www.hsbc.com>
111. <https://www.bis.org/>
112. <https://www.frbatlanta.org/?panel=1>
113. <https://www.garp.org/#!/home>
114. <https://www.history.com/topics/dodd-frank-act>

დანართები

დანართი №1

ცხრილი №14, რისკ - მენეჯმენტის განვითარების ისტორიული ეტაპები

1730	პირველი ფიუჩერსული კონტრაქტები ბრინჯის ფასზე იაპონიაში
1864	პირველი ფიუჩერსული კონტრაქტები სასოფლო-სამეურნეო პროდუქტებზე ჩიკაგოს სავაჭრო ბირჟაზე
1900	ლუი ბაშელიეს ნაშრომი „Théorie de la Spéculation“- ბროუუნის მოძრაობა
1932	პირველი გამოცემა ჟურნალი „ რისკი და დაზღვევა“
1964	პირველი გამოცემა: ფინანსების ჟურნალი
1952	მარკოვიჩის(Markowitz)-ის სტატია „ პორტფელის შერჩევა „
1961-1966	Treynor, Sharpe, Lintner and Mossin- CAPM-ის განვითარება
1963	Arrow წარადგენს ოპტიმალურ დაზღვევას, მორალურ საფრთხეს და არახელსაყრელი შერჩევა
1972	ფიუჩერსული კონტრაქტები ვალუტაზე ჩიკაგოს სავაჭრო ბირჟაზე
1973	ბლეის, სქოლზის და მერთონის შერჩევის შეფასების ფორმულები
1974	მერთონის დეფოლტ რისკის მოდელი
1977	(Vasicek and Cox, Ingersoll and Ross) ვასიკა და კოქსის, ინგერსოლისა და როსის საპროცენტო განაკვეთის მოდელები
1980-1990	ეზოტიკური ოპციონები, სვოპები და საფონდო დერივატივები
1979-1982	პირველი OTC კონტრაქტები სვოპის სახით: სავალუტო და საპროცენტო განაკვეთების სვოპები
1985	Swap Dealers Association-ის წარმოქმნა, რომელმაც ჩამოაყალიბა OTC გაცვლითი სტანდარტები
1987	პირველი რისკ-მენეჯმენტის დეპარტამენტი ბანკში (Merrill Lynch)
1988	Basel I
1980	Value at risk (VaR) და ოპტიმალური კაპიტალის გაანგარიშება
1992	ჰესის, ჯეროუსა და მორტონის (Heath, Jarrow and Morton) სტატია მრუდის განაკვეთზე.
1992	ინტეგრირებული რისკების მართვა
1992	Risk Metrics
1994-1995	პირველი ბანკროტი რომელიც დაკავშირებული იყო დერივატივების არასწორ გამოყენებასთან (Procter and Gamble, 1994; Orange County, 1994; Barings, 1995;)
1997	Credit Metrics
1997-1998	აზიური და რუსული კრიზისი და LTCM -ის კოლაპსი
2001	Enron-ის გაკოტრება.
2002	ახალი მართვის წესები სარბანის, ოქსლეის და ნისესგან (Sarbanes-Oxley and NYSE)
2004	Basel II
2007	ფინანსური კრიზისის დასაწყისი
2009	Solvency II
2010	Basel III

წყარო: Millo, „Building a Boundary Object: The Evolution of Financial Risk Management“, 2007

ცხრილი №15, საქართველოს კომერციულ ბანკებში არსებული რისკ-კულტურის დაბალი დონის შედეგები

კომერციული ბანკები	გაკოტრების მიზეზი
სს „ივერთი ბანკი“	გამაფრთხილებელი სიგნალების მიმართ შენელებული რეაქცია. აუცილებელი წესებისა არ არსებობა. ინტეგრირებული რისკების მართვის ნაკლებობა; შეექმნა ლიკვიდურობის პრობლემა და გაკოტრდა
სს „თბილკომ ბანკი“	გამაფრთხილებელი სიგნალების მიმართ შენელებული რეაქცია. აუცილებელი წესებისა არ არსებობა. ინტეგრირებული რისკების მართვის ნაკლებობა; შეექმნა ლიკვიდურობის პრობლემა და გაკოტრდა
სს „აბსოლუტ ბანკი“	გამაფრთხილებელი სიგნალების მიმართ შენელებული რეაქცია. აუცილებელი წესებისა არ არსებობა. ინტეგრირებული რისკების მართვის ნაკლებობა; შეექმნა ლიკვიდურობის პრობლემა და გაკოტრდა
სს „ლიბერთი ბანკი“	გამაფრთხილებელი სიგნალების მიმართ შენელებული რეაქცია. აუცილებელი წესებისა არ არსებობა. ინტეგრირებული რისკების მართვის ნაკლებობა; შეექმნა ლიკვიდურობის პრობლემა და გაკოტრდა
სს „თბილკრედიტბანკი“	პრობლემები გაუჩინა საკითხების იმგვარმა აფიშირებამ, რომელიც ყველასთვის ცნობილია. საკითხის გახმაურების დროს, უსაფუძვლო და გაუფრთხილებელი დამოკიდებულება, კერძოდ გამართული მასობრივი კამათი სამთავრობო სტრუქტურების მიერ, რამაც გამოიწვია აჟიოტაჟი და მენაბრეებისაგან თანხის მოთხოვნა.
სს „კაპიტალბანკი“	შემოწმების პროცესში გამოვლინდა უკანონო შემოსავლის ლეგალიზაციის აღმკვეთი კანონმდებლობით გათვალისწინებული მოთხოვნების შეუსრულებლობის, ასევე, საქართველოს ეროვნული ბანკის დადგენილებების, წესებისა და ინსტრუქციების, საერთაშორისო საბანკო ნორმებისა და ჩვევების დარღვევის ფაქტები.
სს „პროგრეს ბანკი“	საბანკო საქმიანობის ლიცენზია საქართველოს ეროვნულმა ბანკმა 2016 წლის ოქტომბერში გაუუქმა. (შეიძინა თიბისი ბანკმა)
სს „ინტელექტბანკი“	ეროვნული ბანკის შემოწმების შედეგად დადგინდა, რომ ბანკი ვერ უზრუნველყოფდა საზედამხედველო კაპიტალის შენარჩუნებას.
სს „სტანდარტ ბანკი“	ეროვნული ბანკის შემოწმების შედეგად დადგინდა, რომ ბანკი ვერ უზრუნველყოფდა საზედამხედველო კაპიტალის შენარჩუნებას.
სს „ტაო პრივატ ბანკი“	შემოწმების პროცესში გამოვლინდა უკანონო შემოსავლის ლეგალიზაციის აღმკვეთი კანონმდებლობით გათვალისწინებული მოთხოვნების შეუსრულებლობის, ასევე, საქართველოს ეროვნული ბანკის დადგენილებების, წესებისა და ინსტრუქციების, საერთაშორისო საბანკო ნორმებისა და ჩვევების დარღვევის ფაქტები.

წყარო:ავტორის მიერ მოპოებული ინფორმაცია

ცხრილი №16, რისკ-კულტურის დონის საუკეთესო მსოფლიო მაგალითები

ბანკი	კრიტერიუმები, რომლის მიხედვითაც ბანკები მიიჩნევიან საუკეთესო მაგალითებად
Santander	რისკ-მენეჯმენტის სკოლა, რომელიც მოიცავს ყველა საქმიანობას ბანკის ყველა თანამშრომლისას მსოფლიოს ყველა ქვეყანაში.
BNP Paribas	RAROC (რისკის მიხედვით შეწონილი აქტივების)-ის გამოყენება. ფასწარმოქმნა, რომელიც ითვალისწინებს რისკებს.
Intensa	კორპორატიული და მცირე ბიზნესის კლიენტებისათვის საკრედიტო პროცესის ორგანიზება, ანდერრაიტინგი ყველაფრის მომცველია.
HSBC	საცალო საკრედიტო პროცესის ორგანიზება.
Loyds	სხვადასხვა სეგმენტის კლიენტების რისკების ანალიზი კონკრეტულ მაგალითებზე.
ING	საოპერაციო რისკებისადმი (AMA) თანამედროვე მართვის განხორციელება.
Nordea	ჯილდო „წლის ბანკი“ კატეგორიაში „საოპერაციო რისკი“ (აპრილი 2014)

წყარო: ავტორის მიერ მოძიებული ინფორმაცია

ცხრილი №17, „პირსონის კორელაციის“ კოეფიციენტის ელემენტები - თიბისი ბანკი, 2007-2017 წწ.

თიბისი ბანკი	Y ვადაგადაცილებ ული კრედიტი/ გაცემული კრედიტები	X- უმუშევრ ობის დონე	dx	dy	(dx)2	(dy)2	dx dy	x dy)	Σ (dx x dy)
2007	11,07	17,4	1,127	2,83	1,27	8,02	3,19		
2008	2,14	17,9	1,627	-6,11	2,65	37,29	-9,94		
2009	40,07	18,3	2,027	31,82	4,11	1012,80	64,52		
2010	66,20	17,4	1,127	57,95	1,27	3358,73	65,33		
2011	0,25	17,3	1,027	-8,00	1,06	63,94	-8,21		
2012	0,34	17,2	0,927	-10,74	0,86	115,31	-9,96		
2013	0,36	16,9	0,627	-7,88	0,39	62,10	-4,94		
2014	0,14	14,6	-1,673	-8,10	2,80	65,67	13,56		
2015	0,15	14,1	-2,173	0,15	4,72	0,02	-0,32		
2016	1,35	14	-2,273	-6,89	5,17	47,47	15,66		
2017	1,61	13,9	-2,373	-6,63	5,63	43,95	15,73		
	90,66	179	0,1						144,61
Σ(X); Σ(Y)									
$M_x = \Sigma(X)/n$		16,27							
$M_y = \Sigma(Y)/n$	8,24								

წყარო: კომერციული ბანკის ფინანსური მონაცემები, საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახურის მონაცემები, ავტორის გაანგარიშებები

ცხრილი №18, „პირსონის კორელაციის“ კოეფიციენტის ელემენტები - თიბისი ბანკი, 2007-2017 წწ.

თიბისი ბანკი	Y ვადაგადაცილებული კრედიტი/ გაცემული კრედიტები	X-მშპ-ს ზრდის ტემპი	dx	dy	(dx)2	(dy)2	dx dy	x dy)	Σ (dx dy)
2007	11,07	12,3	7,109	2,83	50,54	8,02	20,14		
2008	2,14	2,6	-2,591	-6,11	6,71	37,29	15,82		
2009	40,07	3,7	-1,491	31,82	2,22	1012,80	-47,45		
2010	66,20	6,2	1,009	57,95	1,02	3358,73	58,48		
2011	0,25	7,2	2,009	-8,00	4,04	63,94	-16,06		
2012	0,34	6,4	1,209	-10,74	1,46	115,31	-12,98		
2013	0,36	3,4	-1,791	-7,88	3,21	62,10	14,11		
2014	0,14	4,6	-0,591	-8,10	0,35	65,67	4,79		
2015	0,15	2,9	-2,291	0,15	5,25	0,02	-0,34		
2016	1,35	2,8	-2,391	-6,89	5,72	47,47	16,47		
2017	1,61	5	-0,191	-6,63	0,04	43,95	1,27		
	90,66	57,1							54,25
Σ(X); Σ(Y)		5,19							
Mx = Σ(X)/n									
My = Σ(Y)/n	8,24								

წყარო: კომერციული ბანკის ფინანსური მონაცემები, საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახურის მონაცემები, ავტორის გაანგარიშებები

ცხრილი №19, „პირსონის კორელაციის“ კოეფიციენტის ელემენტები - თიბისი ბანკი, 2007-2017 წწ.

თიბისი ბანკი	Y ვადაგადაცილებული კრედიტი/ გაცემული კრედიტები	X- ინფლაც იის ტემპი	dx	dy	(dx) ²	(dy) ²	dx x dy	Σ (dx x dy)
2007	11,07	11	6,63	2,83	43,92	122,64	18,77	
2008	2,14	5,5	5,5	2,14	30,25	4,56	11,74	
2009	40,07	3	3	40,07	9	1605,31	120,20	
2010	66,20	11,2	11,2	66,20	125,44	4381,96	741,40	
2011	0,25	2	2	0,25	4	0,06	0,49	
2012	0,34	-2,4	-2,4	0,34	5,76	0,11	-0,81	
2013	0,36	2,4	2,4	0,36	5,76	0,13	0,87	
2014	0,14	2	2	0,14	4	0,02	0,28	
2015	0,15	4,9	4,9	0,15	24,01	0,02	0,73	
2016	1,35	1,8	1,8	1,35	3,24	1,83	2,43	
2017	1,61	6,7	6,7	1,61	44,89	2,60	10,80	
Σ(X); Σ(Y)	90,66	48,1			300,27	102,93	492,00	
Mx = Σ(X)/n		4,37						
My = Σ(Y)/n	8,24							

წყარო: კომერციული ბანკის ფინანსური მონაცემები, საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახურის მონაცემები, ავტორის გაანგარიშებები

ცხრილი №20, „პირსონის კორელაციის“ კოეფიციენტის ელემენტები - საქართველოს ბანკი, 2007-2017 წწ.

საქართველოს ბანკი	Y ვადაგადაცდილებ ული კრედიტი/ გაცემული კრედიტები	X-უმუშევრობის დონე	dx	dy	(dx) ²	(dy) ²	dx x dy	$\sum (dx \times dy)$
2007	22	17,4	1,13	11,09	1,27	123,01	12,50	
2008	5	17,9	1,63	5,00	2,65	25,00	8,14	
2009	24	18,3	2,03	13,09	4,11	171,37	26,54	
2010	12	17,4	1,13	1,09	1,27	1,19	1,23	
2011	11	17,3	1,03	0,09	1,06	0,01	0,09	
2012	7	17,2	0,93	-3,91	0,86	15,28	-3,62	
2013	6	16,9	0,63	-4,91	0,39	24,10	-3,08	
2014	12	14,6	-1,67	1,09	2,80	1,19	-1,82	
2015	9	14,1	-2,17	-1,91	4,72	3,64	4,15	
2016	11	14	-2,27	0,09	5,17	0,01	-0,21	
2017	1	13,9	-2,37	-9,91	5,63	98,19	23,51	
$\sum(X); \sum(Y)$	120	179	0,1	10,91				
$M_x = \sum(X)/n$		16,27			29,92	462,99		67,42
$M_y = \sum(Y)/n$	10,91							

წყარო: კომერციული ბანკის ფინანსური მონაცემები, საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახურის მონაცემები, ავტორის გაანგარიშებები

ცხრილი №21, „პირსონის კორელაციის“ კოეფიციენტის ელემენტები - საქართველოს ბანკი, 2007-2017 წწ.

საქართველოს ბანკი	Y ვადაგადაცილებული კრედიტი/გაცემული კრედიტები	X-მშპ-ს ზრდის ტემპი	dx	dy	(dx) ²	(dy) ²	dx x dy	$\sum (dx x dy)$
2007	22	12,3	7,11	11,09	50,54	484	78,85	
2008	5	2,6	-2,59	5,00	6,71	25	-12,95	
2009	24	3,7	-1,49	24,00	2,22	576	-35,78	
2010	12	6,2	1,01	12,00	1,02	144	12,11	
2011	11	7,2	2,01	0,09	4,04	121	0,18	
2012	7	6,4	1,21	-15,00	1,46	49	-18,14	
2013	6	3,4	-1,79	1,00	3,21	36	-1,79	
2014	12	4,6	-0,59	-12,00	0,35	144	7,09	
2015	9	2,9	-2,29	-3,00	5,25	81	6,87	
2016	11	2,8	-2,39	0,00	5,72	121	0,00	
2017	1	5	-0,19	-6,00	0,04	1	1,15	
$\sum(X); \sum(Y)$	120	57,1						37,58
$M_x = \sum(X)/n$		5,19			80,55	1782		
$M_y = \sum(Y)/n$	10,91							

წყარო: კომერციული ბანკის ფინანსური მონაცემები, საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახურის მონაცემები, ავტორის გაანგარიშებები

ცხრილი №22, „პირსონის კორელაციის“ კოეფიციენტის ელემენტები - საქართველოს ბანკი, 2007-2017 წწ.

საქართ. ბანკი	Y ვადაგადაცილ ებული კრედიტი/ გაცემული კრედიტები	X- ინფლაციის ტემპი	dx	dy	(dx)2	(dy)2	dx x dy	$\sum (dx xdy)$
2007	22	11	6,63	11,09	43,92	122,9881	73,50	
2008	5	5,5	5,50	-5,91	30,25	34,9281	-32,51	
2009	24	3	-1,37	13,09	1,88	171,3481	-17,97	
2010	12	11,2	6,83	1,09	46,61	1,1881	7,44	
2011	11	2	-2,37	0,09	5,63	0,0081	-0,21	
2012	7	-2,4	-2,40	-3,91	5,76	15,2881	9,38	
2013	6	2,4	-1,97	-4,91	3,89	24,1081	9,69	
2014	12	2	-2,37	1,09	5,63	1,1881	-2,59	
2015	9	4,9	0,53	-1,91	0,28	3,6481	-1,01	
2016	11	1,8	-2,57	0,09	6,62	0,0081	-0,23	
2017	1	6,7	2,33	-9,91	5,42	98,2081	-23,06	
$\sum(X); \sum(Y)$		48,1	8,75	-0,01	155,8912	472,91		22,43
$Mx =$ $\sum(X)/n$		4,37						
$My =$ $\sum(Y)/n$	10,91							

წყარო: კომერციული ბანკის ფინანსური მონაცემები, საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახურის მონაცემები, ავტორის გაანგარიშებები

ცხრილი №23, „პირსონის კორელაციის“ კოეფიციენტის ელემენტები - ლიბერთი ბანკი , 2007-2017 წწ.

ლიბერთი ბანკი	Y ვადაგადაცი ლებული კრედიტი/ გაცემული კრედიტები	X- უმუშევრო ბის დონე	dx	dy	(dx) ²	(dy) ²	dx dy	x dy)
2007	30,90	17,4	1,13	22,66	1,27	513,393	25,542	
2008	3,68	17,9	1,63	-4,56	2,65	20,810	-7,423	
2009	7,14	18,3	2,03	-1,10	4,11	1,214	-2,234	
2010	2,77	17,4	1,13	-6,26	1,27	39,210	-7,059	
2011	1,98	17,3	1,03	-6,26	1,06	39,210	-6,433	
2012	4,80	17,2	0,93	-3,44	0,86	11,846	-3,192	
2013	3,94	16,9	0,63	-4,30	0,39	18,506	-2,698	
2014	3,29	14,6	-1,67	-4,95	2,80	24,521	8,283	
2015	3,39	14,1	-2,17	-4,85	4,72	23,540	10,542	
2016	13,51	14	-2,27	5,27	5,17	27,754	-11,973	
2017	15,26	13,9	-2,37	7,02	5,63	49,255	-16,652	
	90,66	179	0,10	-0,79				- 0,215670 487
Σ(X); Σ(Y)								
Mx = Σ(X)/n		16,27						
My = Σ(Y)/n	8,24							

წყარო: კომერციული ბანკის ფინანსური მონაცემები, საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახურის მონაცემები, ავტორის გაანგარიშებები

ცხრილი №24, „პირსონის კორელაციის“ კოეფიციენტის ელემენტები - ლიბერთი ბანკი, 2007-2017 წწ.

ლიბერთი ბანკი	Y ვადაგადაცილებული კრედიტი/ გაცემული კრედიტები	X-მშპ-ს ზრდის ტემპი	dx	dy	(dx) ²	(dy) ²	dx dy	x dy	Σ (dx x dy)
2007	30,9	12,3	7,109	22,66	50,54	513,39	161,079		
2008	3,68	2,6	-2,591	-4,56	6,71	20,81	11,819		
2009	7,14	3,7	-1,491	-1,10	2,22	1,21	1,643		
2010	2,77	6,2	1,009	-6,26	1,02	39,21	-6,319		
2011	1,98	7,2	2,009	-6,26	4,04	39,21	-12,581		
2012	4,8	6,4	1,209	-3,44	1,46	11,85	-4,161		
2013	3,94	3,4	-1,791	-4,30	3,21	18,51	7,704		
2014	3,29	4,6	-0,591	-4,95	0,35	24,52	2,926		
2015	3,39	2,9	-2,291	-4,85	5,25	23,54	11,115		
2016	13,51	2,8	-2,391	5,27	5,72	27,75	-12,596		
2017	15,26	5	-0,191	7,02	0,04	49,25	-1,340		
	90,66	57,1		-0,79	80,54909		159,290		
Σ(X); Σ(Y)		5,191							
Mx = Σ(X)/n									
My = Σ(Y)/n	8,242								

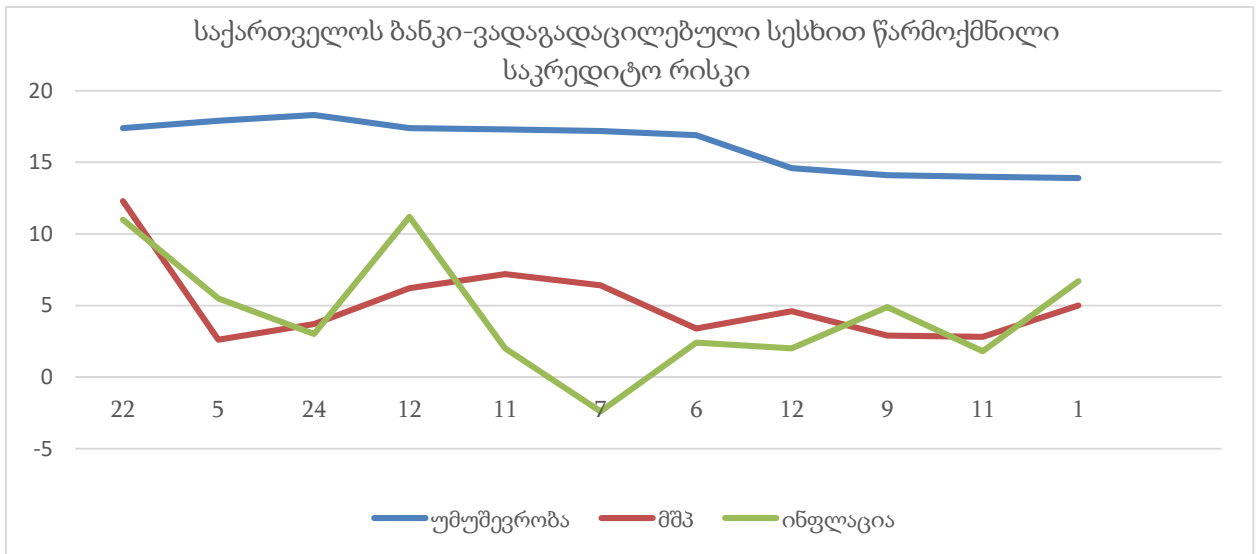
წყარო: კომერციული ბანკის ფინანსური მონაცემები, საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახურის მონაცემები, ავტორის გაანგარიშებები

ცხრილი №25, „პირსონის კორელაციის“ კოეფიციენტის ელემენტები - ლიბერთი ბანკი, 2007-2017 წწ.

ლიბერთი ბანკი	Y ვადაგადაცილე ბული კრედიტი/ გაცემული კრდიტები	X-ინფლაციის ტემპი	dx	dy	(dx) ²	(dy) ²	dx x dy	Σ (dx x dy)
2007	30,9	11	6,63	22,66	43,92	513,39	150,16	
2008	3,68	5,5	5,50	-4,56	30,25	20,81	-25,09	
2009	7,14	3	-1,37	-1,10	1,88	1,21	1,51	
2010	2,77	11,2	6,83	-6,26	46,61	39,21	-42,75	
2011	1,98	2	-2,37	-6,26	5,63	39,21	14,86	
2012	4,8	-2,4	-2,40	-3,44	5,76	11,85	8,26	
2013	3,94	2,4	-1,97	-4,30	3,89	18,51	8,49	
2014	3,29	2	-2,37	-4,95	5,63	24,52	11,75	
2015	3,39	4,9	0,53	-4,85	0,28	23,54	-2,56	
2016	13,51	1,8	-2,57	5,27	6,62	27,75	-13,55	
2017	15,26	6,7	2,33	7,02	5,42	49,25	16,33	
	90,66	48,1	8,75	-0,79	155,89	769,26	127,41	
Σ(X); Σ(Y)		4,37						
Mx = Σ(X)/n								
My = Σ(Y)/n	8,241818182							

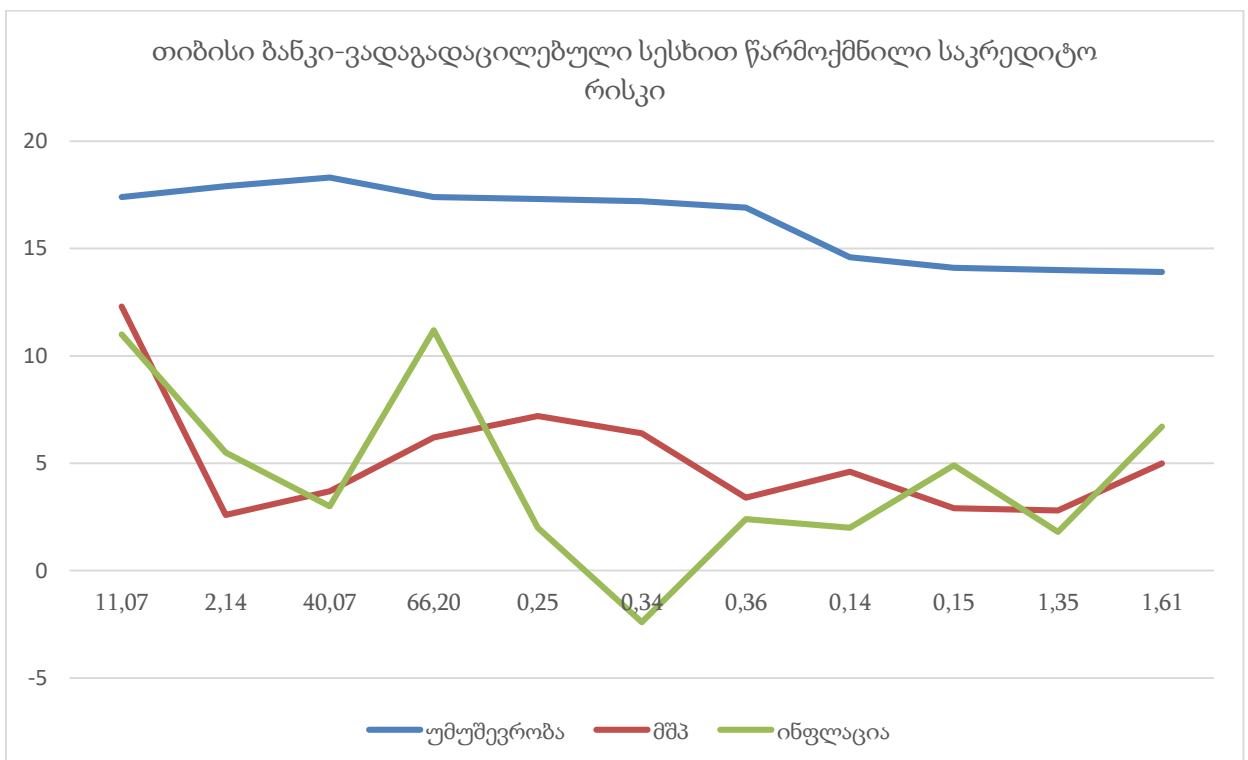
წყარო: კომერციული ბანკის ფინანსური მონაცემები, საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახურის მონაცემები, ავტორის გაანგარიშებები

გრაფიკი №1

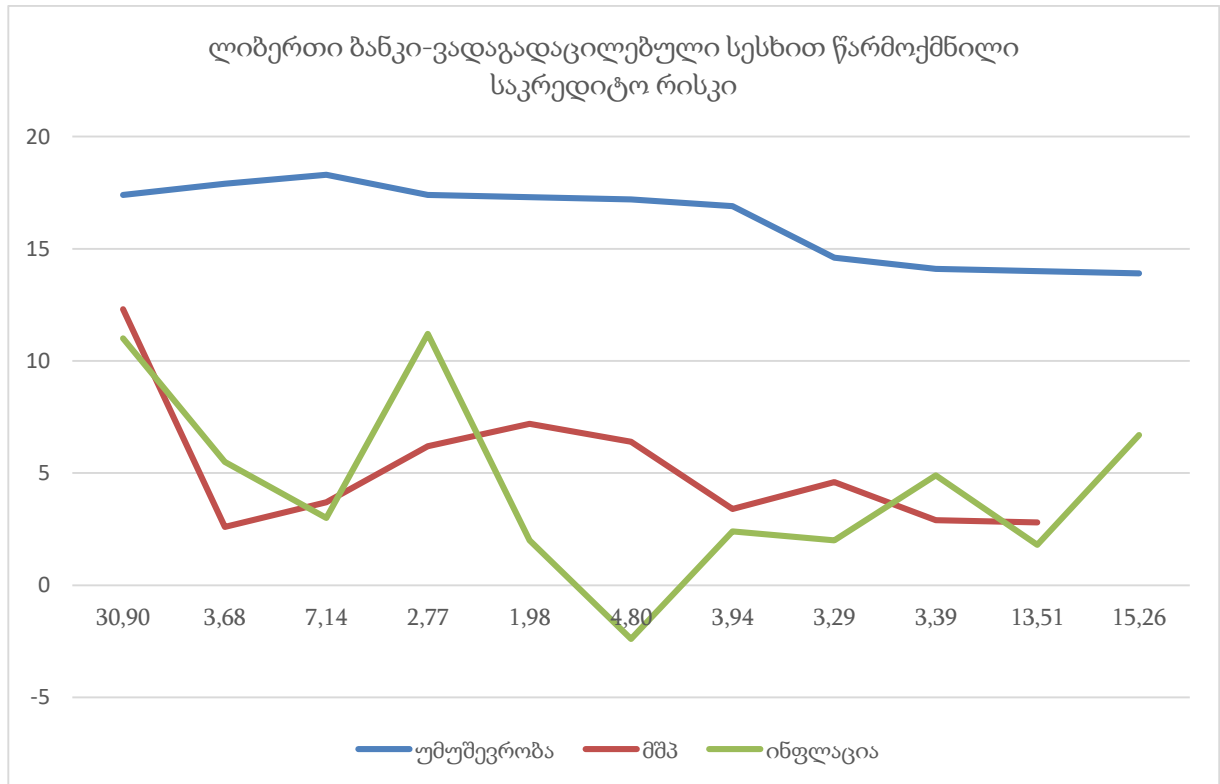
წყარო: საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახური; კომერციული ბანკების ფინანსური მონაცემები ავტორის გაანგარიშებით.

გრაფიკი №2

წყარო: საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახური; კომერციული ბანკების ფინანსური მონაცემები ავტორის გაანგარიშებით

გრაფიკი №3

წყარო: საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახური; კომერციული ბანკების ფინანსური მონაცემები ავტორის გაანგარიშებით.

რისკ-კულტურის კვლევა საქართველოს საბანკო ბაზარზე არსებულ კომერციულ ბანკებში

უნდა იცოდეს თუ არა ბანკის რიგითმა თანამშრომელმა რა რისკ ფაქტორების წინაშე დგას ბანკი?

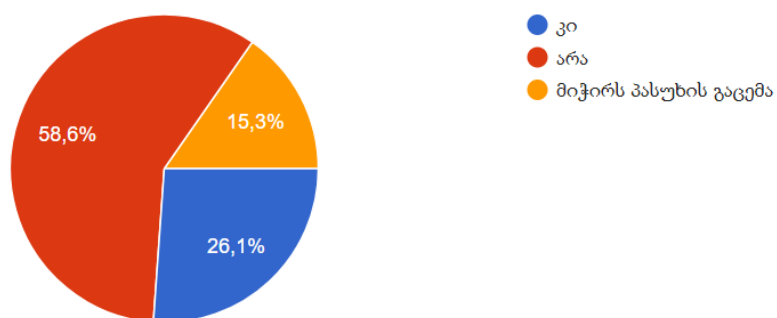
111 პასუხი

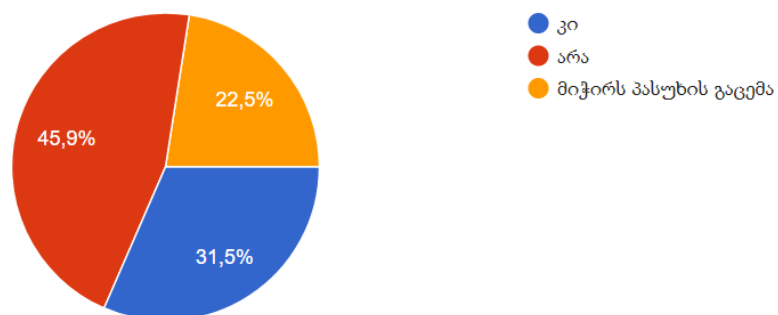
იცი თუ არა საკრედიტო რისკის რაობა ?

111 პასუხი

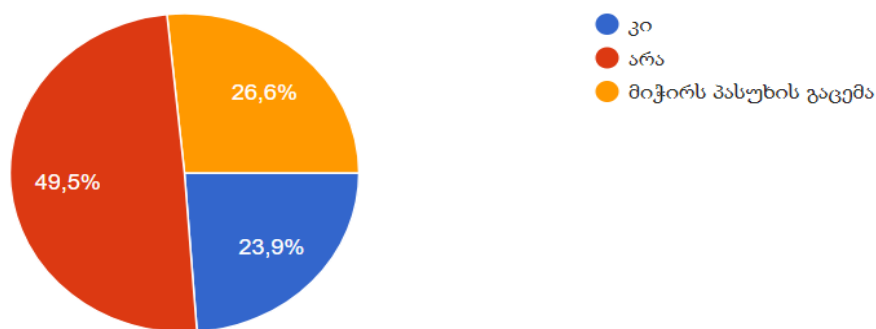
იცი თუ არა რა ფაქტორები ახდენს გავლენას საოპერაციო რისკზე?

111 პასუხი

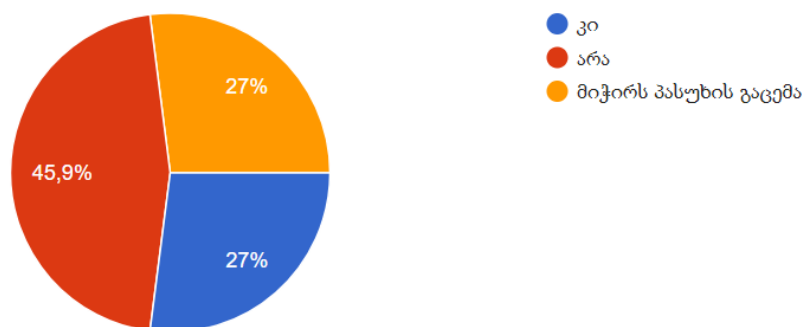
სავალუტო რისკი მიეკუთვნება თუ არა საბაზრო რისკს?

109 პასუხი

არის თუ არა საპროცენტო რისკი საბაზრო რისკის შემადგენელი?

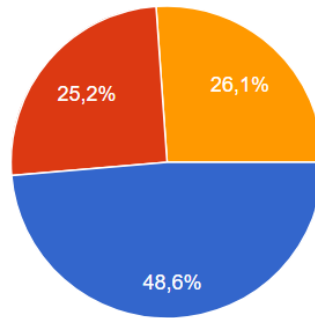
111 პასუხი

როგორ წარმოგიდგენიათ, რა გავლენას იქონიებს თქვენს ბანკზე რუსეთ-უკრაინის საექსპორტო ბაზრის ჩაკეტვა?

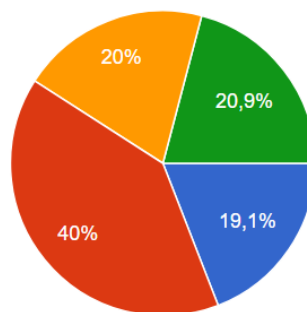
111 პასუხი

- არ შემცირდება ფულადი სახსრების მოძრაობა მოთხოვნამდე დეპოზიტებზე და არანაირ უარყოფით გავლენას იქონიებს ბანკის ლიკვიდობაზე
- შემცირდება ფულადი სახსრების მოძრაობა მოთხოვნამდე დეპოზიტებზე და უარყოფით გავლენას იქონიებს ბანკის ლიკვიდობაზე
- მიჭირს პასუხის გაცემა

ახდენს თუ არა გავლენას კლიენტის მიერ სესხის გადაუხდელობა თქვენს შემოსავლებზე?

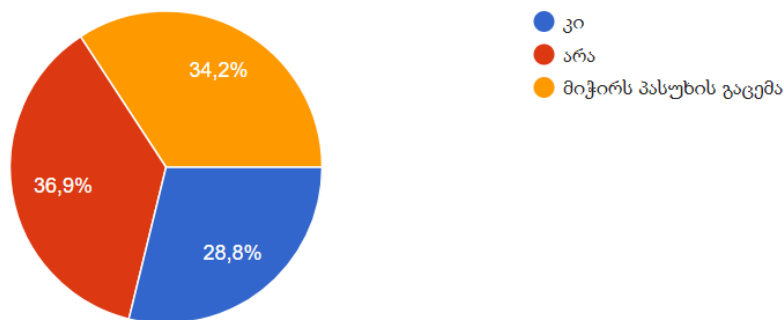
110 პასუხი

- კი
- არა
- ნაწილობრივ
- არ ვიცი

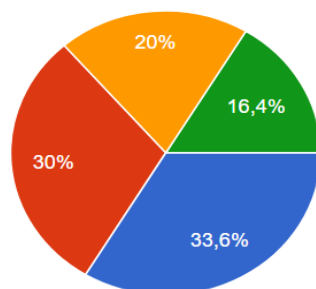
მიეკუთვნება თუ არა რომელიმე ქართული კომერციული ბანკი გლობალური მნიშვნელობის სისტემურ ბანკს?

111 პასუხი

იღებთ თუ არა გადაჭარბებულ რისკს იმედად?

110 პასუხი

გაუწევს თუ არა კონკურენციას კომერციულ ბანკებს
საანაგრიმსწორებო სისტემაში კრიპტო ვალუტების ჩართვა ?

111 პასუხი

